

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА НАУКИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Збірник наукових праць
(За матеріалами X Всеукраїнської науково-
теоретичної конференції
від 15 травня 2025 року)

Житомир – 2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Кафедра філософії та політології

**ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. І. ПИРОГОВА**

Кафедра філософії та суспільних наук

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
*Кафедра філософії***

**ІНСТИТУТ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ АКАДЕМІЇ «ІГНАТІАНУМ»
(м. Краків, Республіка Польща)**

Кафедра філософії культури та релігієзнавства

**ЖИТОМИРСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УКРАЇНІ**

СОЦІОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ

Житомирське відділення

УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ РЕЛІГІЄЗНАВЦІВ

Житомирське відділення

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА НАУКИ:
ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ**

*Збірник наукових праць
(За матеріалами X Всеукраїнської
науково-теоретичної конференції
від 15 травня 2025 року)*

*Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського
державного університету імені Івана Франка,
протокол № 11 від 30 травня 2025 р.*

Редакційна колегія:

*Кобетяк А. Р., доктор політичних наук, доцент;
Ковтун Н. М., доктор філософських наук, професор;
Козловець М. А., доктор філософських наук, професор;
Соколовський О. Л., доктор філософських наук, професор;
Горохова Л. В., кандидат філософських наук, доцент;
Заглада В. М., кандидат філософських наук, доцент.*

Рецензенти:

Предко Олена, доктор філософських наук, професор, професор кафедри релігієзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Сидорук Тетяна, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія»;
Вітюк Ірина, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри журналістики та філософських студій Державного університету «Житомирська політехніка».

А 43 Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення: зб. наук. праць / за ред. А. Р. Кобетяка та ін. Житомир : Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2025. 192 с.

У збірнику вміщено статті та тези доповідей учасників Х Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Актуальні проблеми філософії і науки: виклики сьогодення». У матеріалах авторів акцентовано увагу на фундаментальних проблемах сучасної філософії та науки, екзистенційних викликах для буттєвості людини в умовах війни, проблемах релігійних трансформацій і безпеки у сфері релігійних відносин в Україні та на міжнародній арені, аналітиці суспільно-політичних процесів в умовах глобальних і регіональних конфліктів, актуальних соціогуманітарних проблемах сучасності, проблемах освітньої і виховної діяльності в ситуації соціальної невизначеності, на гуманітарних аспектах розвитку культури.

Автори матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наданої у доповідях інформації й точність наведених цитат. Точка зору автора не завжди може співпадати з позицією редколегії.

Збірник адресовано науковцям, викладачам, студентам, усім зацікавленим філософськими дослідженнями проблем сучасної цивілізації.

ЗМІСТ

1. ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА КЛАСИКА: РЕЦЕПЦІЙ ТА СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Козловець М.

Масова некомпетентність як соціальне явище..... 9-13

Білик Я.

Парадокси філософії Альберта Камю..... 13-14

Гольд О., Васалатій М.

Філософські аспекти мультикультуралізму у збереженні культурної спадщини в сучасній Україні..... 15-17

Вітюк І.

Есхатологічні ідеї в античній філософії..... 17-19

Макаров З.

Чи був у філософії акціологічний поворот?..... 20-22

Ярунчик А.

Філософсько-логічні настанови Петра Лодія..... 22-24

Кузнєцов В.

Мережевий суб'єкт як соціальна істота..... 25-26

Ратушняк І.

Відображення морально-етичних особливостей українського суспільства початку ХХ ст. у спогадах Модеста Левицького «Казенні діти»..... 26-28

Амма А.

Природа інформаційного суспільства в інтерпритації Елвіна Тофлера..... 28-29

Янішевський О.

Тероризм як відхід від істинного імаму: герменевтичний аналіз імперативу любові до ближнього в ісламі..... 29-32

Сятиня В.

Феномен французького Просвітництва..... 32-34

2. ЛЮДСЬКЕ БУТТЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ТРАНЗИТИВНОСТІ. ВИПРОБУВАННЯ ВІЙНОЮ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

Панчук І.

Цивілізаційний вибір: специфіка українських реалій..... 35-36

Утюж І.

Суспільство втоми: нові смисли існування людини в умовах соціальної сингулярності..... 37-38

Кобетяк А., Лук'янюк А.	
Євроінтеграційні процеси в Україні: стан, тенденції, перспективи.....	38-40
Трухманова С., Федорченко М.	
Пияцтво як соціальна проблема у повоєнний час (20-ті роки ХХ ст.).....	40-43
Огороднійчук Ю.	
Феномен відчуження в умовах глобалізації.....	44-47
Чаплінський Р.	
Людина у віртуальному просторі.....	47-48

3. АНАЛІТИКА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

Требін М.	
Міжнародні конфлікти та їх врегулювання.....	49-51
Кобетяк А., Горецький А.	
Вплив дезінформації на результати виборів у демократичних країнах.....	51-54
Ковтун Н., Красільнікова А.	
Феномен воєнного мародерства у контексті культурно-цивілізаційної деградації.....	54-56
Кобетяк А., Хорунжий О.	
Постправда і технології як загроза демократії: трансформації політики в епоху постіндустріалізму.....	56-57
Кобетяк А., Попадейкін Д.	
Політичне життя та реклама в Ієтернеті.....	58-60
Кобетяк А., Рокитенець.	
Меми, ТікТок і політика: як працює нова мова політичної комунікації.....	60-62
Заглада В.	
Розвиток «інформаціональної» економіки у контексті забезпечення економічних і соціально-політичних потреб суспільства.....	62-66
Невинна Г., Боярин О.	
Економічні відносини Великої Британії та України: виклики в умовах російсько-української війни.....	66-68
Горохова Л., Корнійчук Н.	
Миротворча діяльність ООН в Україні.....	68-71
Заглада В., Грабчук А.	
Реакція міжнародних організацій на окупацію Криму та війну на сході України у 2014 році.....	71-74
Павлов В.	
Майбутнє у світлі викликів сьогодення.....	74-76
Заглада В., Рябчук В.	
Історико-культурні та ідеологічні фактори впливу на зовнішню політику України.....	76-78

Заглада В., Токарчук М.

Вплив реформи децентралізації на суспільно-політичний устрій України..... 78-80

Бобело В.

Демократичний транзит в Україні: проблеми і виклики сучасності..... 80-82

Дрозд Б.

Трансформація суспільної думки в Україні в умовах російсько-української війни..... 83-85

Горбунов Р.

Інструментарій міжнародного права та політичного врегулювання у подоланні глобальних і локальних конфліктів..... 85-88

Дроботько Т.

Справедливість і право: філософський аналіз механізмів врегулювання міжнародних конфліктів..... 88-90

Назарчук Л.

Публічне управління цивільним захистом на територіальному рівні..... 91-94

4. РЕЛІГІЯ І ЦЕРКВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ. ЕТНОРЕЛІГІЙНА ТА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА СИТУАЦІЯ І ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ ТА ЄС

Соколовський О.

Інституційне становлення та сакральна інфраструктура Римокатолицької церкви в Житомирському регіоні..... 95-98

Кобетяк А.

Політичні детермінанти релігійної толерантності в Україні..... 98-101

Ставрояні С.

Проблема самоідентифікації людини в сучасному світі: релігійний аспект..... 101-103

Шамсутдинова-Лебедюк Т.

Релігія як інструмент національної ідентичності в посткомуністичній Європі: між спадщиною та політикою..... 104-106

Дятлов В.

Досвід охорони та популяризації Гнилецьких печер як унікальної релігійної пам'ятки київських околиць за радянської доби..... 106-108

Шпакович В.

Вплив соціальних викликів на антропологічний дискурс православ'я..... 108-111

Заєць Д.

Релігійна свідомість в епоху глобальних викликів..... 112-114

Кошелевський В.

Релігійні конфлікти в соціокультурному просторі..... 114-116

Мошковський М.

Етнонаціональна сфера сучасної України: політико-правовий вимір..... 117-121

Ситайло Ю.

Православ'я і Візантизм: спадкоємність, трансформація, суперечності... 121-124

Білоцький Ф.

Релігійна мотивація полігамії в ісламі..... 124-128

Зубкова М.

Роль протестантизму в освітньому і культурному житті України..... 128-131

Маркевич В.

Паломництво в часи війни як форма екзистенційного пошуку: між страхом і трансценденцією..... 131-134

Палій В.

Роль Інтернету в релігійній комунікації католицьких церков в Україні... 134-136

5. АКТУАЛЬНІ СОЦІОГУМАНІТАРНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ: ОСВІТА, КУЛЬТУРА ТА ГУМАНІТАРНА БЕЗПЕКА

Вергелес К., Куліш П., Беднарчик Т., Калач Д.

Сучасна філософія освіти: виклики та перспективи..... 137-141

Ковтун Н.

Свобода наукового пізнання як соціогуманітарна проблема сучасності.. 141-142

Довгань А.

Моралістика як засіб переконування в навчально-освітньому процесі.... 143-145

Кобетяк А., Войцехівська К.

Парадокс прогресу: розвиток науки і щастя людини..... 145-146

Козловець М., Олійник Р.

Субкультура квадроберів: сутність і форми прояву..... 147-149

Кобетяк А, Зінченко Є.

Жінки на ринку праці: український аспект та європейський досвід..... 150-155

Романюк Р., Соколовська М.

Біотичне різноманіття Житомирського обласного краєзнавчого музею... 155-158

Кукуре С.

Світоглядні аспекти патріотичного виховання латвійської молоді: виклики сьогодення..... 158-159

Мельничук М., Усік В.

Електронний спорт (кіберспорт): індустрія метамодерну..... 159-162

Апанащенко В.

Ціннісні орієнтири журналістської освіти в умовах війни: біблійна етика як основа виховної діяльності..... 162-164

Клименко А.

Інститут сім'ї в Україні: футурологічний проноз..... 164-167

Кочетов Л.

Трансформація морально-правової культури в контексті глобалізаційних процесів..... 168-170

Поліщук Д.

Запровадження безумовного базового доходу в Україні у контексті соціогуманітарних проблем сучасності..... 170-172

**КРУГЛИЙ СТІЛ:
РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР У НАЦІОНАЛЬНІЙ
ТА МІЖНАРОДНІЙ БЗПЕЦІ**

Бокоч В.

Трансформація державно-конфесійних відносин та виклики духовної безпеки в умовах російсько-української війни..... 173-175

Красота І.

Релігійний фактор у забезпеченні національної безпеки України: виклики та протидія..... 176-179

Максимчук О.

Релігійна ідентичність українців в умовах повномасштабної війни: соціологічний аналіз..... 179-182

Дорош А.

Вплив державних інститутів на формування незалежної церкви в Україні..... 183-185

Кобетяк Т.

Єдина Помісна церква як гарант духовної єдності та національної безпеки України..... 186-188

Шевчук А.

Постправда як засіб політичної маніпуляції в умовах інформаційної війни: український контекст 188-190

1. ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА КЛАСИКА: РЕЦЕПЦІ ТА СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Микола Козловець,

доктор філософських наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

МАСОВА НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Мене непокоять сумніви. Не можу зрозуміти, хто править світом – люди некомпетентні, але чесні, чи розумні хлопці, які роблять з нас дурнів.

Канадський професор Лоуренс Дж. Пітер, «Принцип Пітера»

Людство сьогодні переживає чергову кризу і вже протягом одного – двох поколінь стане зрозуміло, чим вона закінчиться – знищенням цивілізації чи її трансформацією у нову якість. Зовнішні прояви глобальної кризи очевидні, серед них – порушення демографічного балансу, неконтрольоване розповсюдження і погрози використання ядерної зброї, дестабілізація світового порядку, російсько-українська війна, війна на Близькому Сході, зростання політичного тероризму, загострення протистояння між багатими і бідними країнами, екологічна криза, кліматичні зміни, посилення сонячної радіації, епідемії нових і старих хвороб. Ситуація ще більше загострюється швидким ускладненням всього нашого життя, яке стрімко перетворюється на заплутаний і неконтрольований клубок проблем. Проте є ще один важливий чинник, на який не прийнято звертати увагу, хоча в ньому прихована одна з основних причин сучасних негараздів і загроз для існування людства. Йдеться про деінтелектуалізацію суспільства і масову некомпетентність, які наче ракова пухлина проникають в усі пори сучасної цивілізації.

Некомпетентність, на думку канадського професора Лоуренса Дж. Пітера, – «явище всезагальне». Дослідник стверджує, що ми живемо у світі некомпетентності: «...в ролі державних діячів виступають нерішучі й недалекі люди, які тільки видають себе за стійких і мудрих державних мужів» [1, с. 41]. При продовженні такого стану справ, висновує професор, «проблему свого виживання людству доведеться вирішувати на рівні тотальної некомпетентності» [1, с. 293]. На основі аналізу значної кількості фактичного матеріалу в різноманітних сферах життя Лоуренс Дж. Пітер сформулював емпіричне узагальнення, відоме під назвою «Принцип Пітера»: в ієрархії кожний індивідум має тенденцію підніматись до свого рівня некомпетентності.

Є всі підстави стверджувати, що сформульовані світоглядні основи сучасної зматеріалізованої цивілізації фактично запускають в дію руйнівний механізм тотальної некомпетентності. Оксфордський науковець Адріан Вулдрідж розглядає інтелектуальну зрівнялівку і повсюдну практику позитивної дискримінації як «бунт лівих», що, з одного боку, катастрофічно підважує ідею меритократії як такої і зводить нанівець усі здобутки останнього сторіччя на цій ниві, а з другого, – меритократію підточує «новий непотизм» через схрещення з грошима, себто протекціоністські дії старих еліт по введенню у стан «еліт» власних нащадків незалежно від їхньої обдарованості (чи її тотального браку) [2, с. 313–334; 343–358].

Аналізуючи традиційні концепції менеджменту, вітчизняний науковець І. Каганець як протидію розвитку принципу Пітера у масовій свідомості, забезпечення самоочищення організаційних структур від некомпетентності, сформулював чотири твердження:

1. Людина має піднятися на рівень, що відповідає її природі, та на якому вона може займатися діяльністю, котру може робити з любов'ю, і яка дається їй порівняно легко і невимушено; саме така праця забезпечує людині самореалізацію та приносить щастя.

2. Істинний соціальний статус людини залежить не від її місця у формальній ієрархії, а від того, наскільки ефективно вона виконує свою соціальну функцію.

3. Найкращих успіхів людина може досягнути лише у тій діяльності, яка відповідає її природі та функціональному призначенню у соціальному організмі.

4. Людина має прагнути не вершин соціальної ієрархії, а вершин майстерності у тій суспільно-корисній справі, до якої вона природжена [3, с 16–19].

Якщо говорити про українське суспільство, то нами часто керують люди, які отримали свої місця не завдяки знанням та умінням. Як наслідок, нам усім доводиться жити в замкненому колі, в якому може бути й затишно, але багато непрофесійності, несправедливості, кумівства і злочинства, де важливіше не те, що ми знаємо і вміємо, а той, кого ми знаємо. Де важливіше не розум, а лояльність до сильних світу цього. Але таке суспільство неминуче залишатимуть талановиті люди.

Представники інтелігенції – носія й генератора ідеалів і духовних основ суспільства – сьогодні переважно розсіяні в таких соціальних верствах (прошарках), як політична еліта, бізнес-еліта, і у своєрідному прошарку «нових бідних». Та частина української інтелігенції, яка перейшла у верству політичної і бізнес-еліти сьогодні багато в чому набула рис, подібних до рис соціального прошарку західного постіндустріального суспільства, який називають новим

«класом інтелектуалів». Представники цієї верстви – провідні менеджери, діячі культури, працівники розумової праці – перебувають у тісних зв'язках з владою, виробництвом, фінансовими, дипломатичними та іншими колами. Виникає феномен «ефективних менеджерів», людей, які воліють влади і визнання їх ролі у здійсненні реформ.

Серед характерних спільних рис українських політичних і громадських діячів можна назвати такі:

- по-перше, безудержне, необмежене і навіть патологічне прагнення до володіння владою;

- по-друге, явне або приховане (не декламоване) прагнення до слави, популярності, публіситі;

- по-третє, патологічне бажання багатства;

- по-четверте, особистісні характеристики – владолюбство, марнославство, невгамовні амбіції.

Говорячи про майбутнє України, нам необхідно побудувати меритократичне суспільство. Про цю цінність чомусь майже не говорять. Меритократія (від лат. *meritus* – гідний та грец. *κράτος* – влада, правління) – принцип управління суспільством, відповідно до якого керівні посади мають обіймати люди, що мають найкращі здібності, знання та компетентності незалежно від їх соціального походження та фінансового стану. Тобто в суспільстві необхідно створити початкові умови для об'єктивно обдарованих і працьовитих людей, щоб вони в майбутньому мали шанс зайняти високе суспільне становище в умовах вільної конкуренції.

Суспільство, побудоване за принципом меритократії, має багато плюсів і працює значно ефективніше. І це не дивно: ним керують люди, які отримали свої місця завдяки знанням та умінням. Чим вище людина підіймається в меритократичній ієрархії, тим частіше вона зустрічає більш розумних, освічених, космополітичних і цікавих людей. І не на останньому місці те, що індивід розуміє: в його інтересах розвиватися і зростати як у професійному, так і в особистому плані, тобто розвивати свої знання, вміння та якості.

В умовах відсутності меритократії доведеться жити в замкненому колі, в якому може бути й затишно, але багато несправедливості, кумівства і неопотизму, корупції. Тут важливіше не те, що ми знаємо і вміємо, а той, кого ми знаємо. Де важливіше не розум, а лояльність до сильних світу цього. Як правило, в держкомпаніях і держструктурах призначення відбуваються не на засадах знань і досвіду. До уваги беруться зовсім інші чинники: родинні та/або політичні зв'язки, фінансова взаємозалежність політиків і бізнесменів/олігархів. Але таке суспільство неминуче залишатимуть талановиті люди. До того ж, ми не завжди розуміємо і сприймаємо той факт, що талановиті люди вимагають

гідних зарплат. Важко очікувати, що талановитий, професійний і невідкупний адміністратор, який керує і несе відповідальність за мільярдний бюджет, погодиться робити це за мізерну заробітну плату.

Нинішню ситуацію в Україні можна охарактеризувати як цивілізаційний регрес, коли справжня еліта – люди науки, освіти й культури – на відміну від політичної тусовки, опинилися на другорядних ролях, не залучаються до державного управління. Усе це й породило таке загрозливе явище, як невпинний масовий «відплив мізків», тобто освічених людей.

Сьогодні випускники ЗВО, після завершення навчання, за рідким винятком не потрібні підприємцям. Їх не візьмуть на роботу, посилаючись, у більшості випадків, на відсутність практичного досвіду, якого немає і бути не може у людини, яка закінчила школу і пройшла очне навчання у ЗВО. Вони вимушені шукати себе в інших сферах, інших професійних нішах, де в них немає не тільки практичного досвіду, а й теоретичних знань. Як наслідок, низька продуктивність праці, вимушена міграція, відсутність перспективи професійного зростання і наростання соціальної напруженості.

У новому диджиталізованому суспільстві поступово, але швидко розмиваються і його фундаментальні філософські підвалини менеджменту. Цифрове суспільство дедалі більше утверджує у свідомості людини раціоналізовані фрагменти філософського знання, аніж духовно-моральні ідеї філософії. Йдеться про функціонування філософського знання в іншій парадигмі соціальнокультурної реальності суспільства, яка передбачає у підсумку чітку технологічно-раціональну та інформаційно-аналітичну організацію праці всіх сторін життя соціуму.

Розглядаючи функціонування філософського знання в цифровій парадигмі, в контексті технологічно-раціональної та інформаційно-аналітичної організації праці всіх сторін життя соціуму, слід зазначити, що сучасний світогляд формуються не лише на науці (точніше науках), хоча це дуже важливо, а й прагненні не ігнорувати філософію, яка дає цілісний погляд на світ, наповнює свідомість метафізикою вічного дерзання людського розуму, пошуку істини і свободи. Це і робить філософію незамінною і необхідною в духовному житті людства: без філософії не може бути унікальної культури й унікальної нації як соціального буття. Філософія покликана не тільки відповідати на істотні проблеми й суперечності розвитку людства, а й виконувати цивілізаційну, навчальну функцію щодо суспільства [4].

Сьогодні, в умовах російсько-української війни майбутнє нашої держави залежить від зовнішніх чинників значно більшою мірою, ніж раніше. Розрив між рівнем складності глобальних процесів, в які втягується або вже втягнуто Україну, і тією картиною світу, тими інтелектуальними інструментами, якими

користується вітчизняна політична еліта, є дуже драматичним. І у міру поглиблення цього розриву зростатимуть програти держави у глобальній політичній та економічній грі.

Швидкість і кардинальний характер змін потребують якісно нового рівня компетентності, інноваційної моделі управління, зумовлюють нові проблеми і суперечності, вимагають перегляду самої сутності управління, його змісту, цілей і принципів. Залишається лише сподіватися на те, що після війни, переможного миру українська нація змінить алгоритм, модус свого буття, зрозуміє роль та значення освіти й науки в цифрову добу і будуть втіленні перспективні напрямки їх подальшого реформування для побудови успішної, процвітаючої України.

Література

1. Питер Л. Дж. Принцип Питера, или Почему дела идут вкривь и вкось: Пер. с англ. Москва: Прогресс, 1990. 320 с. С. 41.

2. Вулдрідж 2024 – Адріан Вулдрідж. Влада гідних. Як меритократія створила сучасний світ / пер. з англ. Катерина Диса . Київ: Наш Формат, 2024. 480 с.

3. Каганець Ігор. Кастова самоорганізація і принцип Пітера. *Константи. Альманах соціальних досліджень*. № 1 (7). 1998. С.10-21.

4. Саух П. Ю., Саух І. В. «Суспільство 5.0». Архітектоніка освіти в умовах п'ятої промислової революції: виклики та перспективи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Т. 5, Вип. 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/HNAESU_2023_5_2_33.

Ярослав Білик,

доктор філософських наук, професор,
Харківський національний університет імені Василя Каразіна

ПАРАДОКСИ ФІЛОСОФІЇ АЛЬБЕРА КАМЮ

Одна з найвідоміших течій філософської думки ХХ століття – екзистенціалізм – і зараз у першій чверті ХХІ століття не втрачає свого значення. Роботи відомих представників цього напрямку (М. Хайдеггера, К. Ясперса, Ж.-П. Сартра, А. Камю тощо) регулярно перевидаються по всьому світу і користуються заслуженою увагою інтелектуальної публіки. Твори філософів-екзистенціалістів ще у минулому столітті заслужено стали важливою частиною загальнолюдської духовної скарбниці, однак і теперішні покоління філософів продовжують їх вивчення, час від часу пропонуючи нове прочитання цих текстів, які вже перетворюються на визнану філософську класику.

Розмірковуюючи про актуалізацію проблематики цієї філософської школи, слід відмітити, що саме життя сучасного суспільства стає все більш екзистенційним. Сучасні виклики (політичні, історичні, світоглядні) перед українською державою і народом, породжувані російською агресією, також актуалізують екзистенційні ситуації та їх осмислення.

Серед багатьох представників екзистенціалізму насамперед варто виокремити постать відомого французького мислителя Альбера Камю. Його творчі здобутки і роль у суспільному житті до теперішнього часу викликають гострі суперечки. Підтвердженням цього можна вважати нещодавнє видання у Львові книги італійського дослідника Джовані Кателлі «Камю має померти». Життя і творчість Альбера Камю і зараз постають парадоксальними: видатний філософ і водночас талановитий письменник і драматург (Нобелівська премія з літератури – рідкісний випадок для філософа!); він, на відміну від інших ушлякованих тогочасних філософів, ніколи не працював в якомусь університеті, але надзвичайно швидко здобув авторитет у тогочасній філософській і суспільній думці, а його художньо-літературні та драматургічні твори отримали світове визнання. Літературознавці і тепер досить часто оцінюють його виключно як письменника, погано розуміючи філософський компонент, а філософи не завжди враховують особливості мистецьких (художньо-літературних) традицій творчості. Складнощів додає й та обставина, що екзистенціалізм – це не тільки напрямок філософської думки, але й одночасно модель розвитку художньої літератури. Переважна ж більшість письменників, що належали до цього напрямку, не мали ніякого відношення до філософії: тут в якості прикладу можна згадати іншого відомого сучасника Альбера Камю – французького письменника (також лауреата Нобелівської премії з літератури) Франсуа Моріака.

Зауважимо, що навіть саме використання поняття «екзистенціалізм» зараз визнається досить проблемним як у сучасній філософії, так і в літературознавстві. Адже відомо, що Ж.-П. Сартр, наприклад, постійно підкреслював свою приналежність до екзистенціалізму, а А. Камю ставився до цього поняття досить обережно, як і М. Хайдеггер. Відомо також, що Ф. Моріак взагалі з часом відмовився кваліфікувати свою творчість як екзистенціалізм, пропонуючи взагалі іншу назву.

Викликає серйозні сумніви також віднесення Альбера Камю до атеїстичного екзистенціалізму. Сам він не полегшував ситуації, всіляко уникаючи прямої відповіді.

Ольга Гольд,
PhD, професор (Science PO, Aix)
Максим Васалатій,
аспірант,
Одеський Національний політехнічний університет

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ У ЗБЕРЕЖЕННІ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Досліджуючи аспекти мультикультуралізму у збереженні спадщини в сучасності в Україні ми реалізуємо можливість з наукової точки зору та на засадах філософії розглянути специфіку сучасності у збереженні спадщини в епоху війни та руйнування об'єктів матеріальної та духовної культури. Наша культура належить до світової культури і питання збереження, це питання, яке зараз на часі, і потребує свого аналізу та захисту з точки зору філософії.

Саме в часи війни стало актуальним розглядати та аналізувати аспекти філософії мультикультуралізму, які можна диференціювати, як набір ідей, теорій або концепцій. Предметом сучасних наукових досліджень є прояви феномену філософії мультикультуралізму в суспільстві, теорії та практики, її суперечливого характеру.

Дослідження стилів та концептів в аспекті філософії мультикультуралізму та українознавства, мультикультуральності, модернізму, постмодернізму та соціальних процесів мають давню традицію. У загальному розумінні збереження спадщини в сучасній Україні є питанням збереження духовної та культурної ціннісної основи існування суспільства у мультикультурному глобалізованому просторі. Сучасні виклики підштовхують до філософського аналізу культури та суспільства. Збереження мультикультурності українського суспільства та його спадщини в вигляді архітектури, музеїв, релігійних центрів є питанням складним але вагомим для досліджень під час війни.

При всій евристичності теми філософії мультикультуралізму «можна визначити як набір ідей, теорій або концепцій, які регулюють її ідею» [1, С. 3]. Які потребують постійного дослідження.

Конституція свідчить: «Відповідно до статті 54 Конституції України культурна спадщина охороняється законом; Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність. Конституція України також закріплює за кожним обов'язок не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки». [2]

Виклики та перспективи спадщини в Україні торкаються: збереження національної ідентичності – баланс між традиціями та глобальними тенденціями; реакція на суспільні та економічні зміни; адаптація культури та соціуму до змін у міграції та урбанізації; вплив війни та відновлення міст – розробка нових концепцій відбудови та реконструкції пошкоджених архітектурних об'єктів та об'єктів духовної спадщини.

Треба враховувати й те, що об'єкти культури, які знаходяться під законним захистом, також потребуватимуть нових філософських поглядів. У світі формуються нові соціальні виклики, що вже має враховувати і діяч культури і дослідник. Сьогодні, треба усвідомлювати специфіку часу і розуміти, що подібні процеси в історії відбуваються не вперше, але мають свою специфіку.

Багато з будівель історичного минулого було взято, наприклад, під опіку всесвітньої організації ЮНЕСКО. Нагадаємо, що однією з основних сфер компетенції ЮНЕСКО є: культура та освіта. Є конституція ЮНЕСКО, але конкретні дії під час військових дій там поки що не описано.

Під час повномасштабного вторгнення прийняті до Списку Всесвітньої спадщини внесені вісім об'єктів на території України. Об'єкти Всесвітньої спадщини, що розташовані на території України, є предметом особливої охорони. Об'єкт Всесвітньої спадщини має правовий статус пам'ятки національного значення з урахуванням особливостей, встановлених Конвенцією, Законом України «Про охорону культурної спадщини» і планом управління об'єктом Всесвітньої спадщини. Резиденція митрополитів Буковини та Далмації; Стародавнє місто Херсонес Таврійський і його хора; Дерев'яні церкви Карпатського регіону; Історичний центр Одеси; Києво-Печерська Лавра та Софійський собор; Історичний центр Львова; Пункти геодезичної дуги Струве; Букові ліси Карпат [3, С. 50].

Заступниця директора з розвитку Одеського національного художнього музею Олександра Ковальчук в лютому 2025 року зауважила: «Польща, Швеція, Норвегія започаткували державну програму з підготовки до можливої евакуації культурних цінностей у випадку початку війни. На жаль, в силу різних причин, Міністерство культури та стратегічних комунікацій України за три роки війни не запустило політики щодо збереження культурної спадщини. Не існує державної стратегії, правил, інструкцій чи методологій» [4].

Звернемось до теми внутрішньої руйнації. Також, при всієї евристичності питання відбуваються процеси заперечення усього радянського та російського, маючи на увазі складові архітектури стилю модерну того часу, бо ми формуємо власний новий соціальний простір.

Важливим є розширення міждисциплінарного підходу та впровадження інноваційних практик для створення гармонійного архітектурного середовища.

Питання захисту культурної спадщини в час війни є відкритим. Тому воно залишається на порядку денному в науковому полі.

Отже після Перемоги виникає завдання, що є запрошенням на відкриту дискусію:

- а) чи взагалі потрібно відтворювати об'єкти культурної спадщини;
- б) філософія збереження культурної спадщини в сучасності;
- в) якщо відтворювати об'єктів матеріальної культури, то наскільки подібним тому, що було раніше;
- г) будувати нові міста, виходячи з можливостей сьогодення.

Література

1. Гольд Ольга, Васалатий Максим. Філософія архітектури України: історично – соціальний аспект. перспективи. *Соціально-політичний журнал*. 2024. №3. С. 167–173. URL: <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.3.20>.
2. Конституція України. Ст. 66. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii> (27.04.2025).
3. Довідник зі збереження культурної спадщини Одеси Як себе поводити в історичному міському середовищі. URL: https://pixelatedrealities.org/wp-content/uploads/2024/09/dovidnyk_spadchshyny.20240831.pdf (27.04.2025).
4. Рухома спадщина 26 лютого 2025 р. URL: <https://www.facebook.com/respol.project> (01.05.2025).

Ірина Вітюк,

кандидат філософських наук, доцент,
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЕСХАТОЛОГІЧНІ ІДЕЇ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Спроби філософської думки античності пояснити світ «із самого себе», тобто без впливу надприродного чинника, з яким ми стикаємося у релігійно-міфологічному способі пояснення світоустрою, ставить питання про його початок, джерело, першооснову. Розглядаючи проблематику, яку закладає антична філософія, спробуємо окреслити загальну картину есхатологічних візій. Античну есхатологію досліджують переважно у контексті релігійних та релігієзнавчих розвідок. Серед відомих дослідників Воллс Д., Авені Е., Вербургт Л., Скотт М., Райт Н., Лінч Дж., МакГінн Б. та ін.

Мілетська школа ставить основне питання філософії як питання про першооснову світу, з якої він виникає. Успадкувавши ще від міфології уявлення про впорядкований Космос на противагу первинному Хаосу, вже перші філософи формують ідею його тимчасовості. Так, Анаксимандр припускає повернення усіх речей світу туди, звідки вони виникають, у безмежне (Apeiron) [1]. Такий підхід до того, що у подальшому отримає назву «кінця світу», не несе відбиток катастрофізму, а має швидше характер природного стану речей, закономірним етапом розвитку [2].

Геракліт, прихильник ідеї плинності (принцип «panta rei»), уявляв світ вічно живим вогнем. Якщо для розуміння принципу «функціонування» світу образ вогню передусім передбачає його невинний рух, то один із збережених фрагментів його праць (B66) вказує на загибель світу від вогню: «Вогонь прийде і судитиме всі речі» [3].

Демокрит сформулював атомістичне бачення світу, вчення про атоми – буття і пустоту – небуття, що логічно узгоджувалося і з припущенням / твердженням про існування багатьох світів, які знищуються у результаті зіткнення між собою [2]. І якщо взяти до уваги, що Демокрит був прихильником ідеї жорсткого детермінізму, заперечував випадковість, то звідси випливає, що зіткнення світів також «задане», передвизначене.

Епікур, послідовник Демокрита, розвинув атомістичне вчення, проте відкинув ідею детермінізму. Атом може рухатися довільно. Його апокаліптична картина світу передбачала загибель кожного світу шляхом «розсіювання у порожнечі» [2].

Вбачали стихію причиною «кінця світу» стояки, частина яких була прихильною до ідеї циклічного знищення світів у вогні із подальшим їх відродженням [2]. Ксенофан стверджував, що кінець світу настане у результаті своєрідного потопу, який уже мав місце у минулому, про що свідчать знайдені далеко від води мушлі [2].

Творець об'єктивного ідеалізму Платон, стверджують дослідники, робив спроби описати декілька сценаріїв «кінця світу», такі як пожежі, землетруси, потоп [2]. У діалогах «Тімей» і «Критій» він описує загибель Атлантиди, яка «зникла, поринувши в море», чому передували землетруси. Причиною апокаліпсису він називає моральний занепад [4]. Він також піднімає тему природних катастроф як чинника впливу на політичне життя (діалог «Закони»): занепад у душах людей, несправедливий соціальний устрій впливають на навколишній світ і природа реагує на це стихійними лихами [5]. Платон передбачає відродження суспільства після «кінця світу», під час якого буде знищено усі «недоліки», які заважали нормальному розвитку державно-суспільного буття [2].

Учень Платона Аристотель підтримує ідею циклічного розвитку людства. Стверджував, що «небо не виникло і не може бути знищеним». Природні катастрофи мають локальний характер і не загрожують існуванню усього світоустрою: космос є вічним [6].

Дослідники вказують на етичний вимір античної есхатології, зокрема у поглядах стоїків та епікурейців, зокрема Лукрецій «використовує кінець світу, щоб допомогти полегшити страх смерті», а Сенека – щоб полегшити відчуття самотності людини [2].

Марк Аврелій також використовує ідею кінця світу (від води чи вогню) в терапевтичних цілях у своїх «духовних вправах» [2].

Можна відзначити, що частина есхатологічних візій античності мала значний вплив на подальший розвиток філософських ідей, адже середньовічна філософська думка за своєю суттю була християнською, а отже, есхатологія була її вагомим частиною. Сьогодні дослідників цікавить етико-психологічний вимір проблеми, а саме: яким чином есхатологічні ідеї впливали на здатність людини справлятися з викликами суспільного життя.

Література

1. Presocratic Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/presocratics/>
2. How the ancient Greeks and Romans imagined the end of the world, and what we can learn from them today about catastrophe. URL: <https://psyche.co/ideas/how-the-ancient-philosophers-imagined-the-end-of-the-world>
3. Heraclitus. URL: <https://plato.stanford.edu/archIves/spr2024/entries/heraclitus/#Cos>
4. Plato's Timaeus. URL: <https://plato.stanford.edu/archIves/spr2024/entries/plato-timaeus/#BeinBeco>
5. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки. К., 1997. С. 90-106. URL: <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd06.htm>
6. Aristotle, de Caelo, Translated by C.D.C. Reeve, Hackett, 2020. URL: <https://www.scribd.com/document/608699265/Aristotle-De-Caelo-translated-by-C-D-C-Reeve-Hackett-2020>.

Зоріслав Макаров,
кандидат філософських наук,
Вінницький національний аграрний університет

ЧИ БУВ У ФІЛОСОФІІ АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОВОРІТ

В усталеному академічному переліку «поворотів» (антропологічному, лінгвістичному, комунікативному, прагматичному тощо) аксіологічний не знайшов свого місця, оскільки феномен ціннісної дезінтеграції в його основі не викликав таких масштабних перебудови у філософському дискурсі (провідних категоріях, методології і загальному призначенні), як у соціокультурних практиках, де культурні революції, кризи самоідентифікації, осмислення Іншого, ціннісні орієнтири суспільної комунікації і т.ін. стали істотними факторами пояснення, впливу і передбачення суспільного життя. Проте саме він дозволяє охопити ці «повороти» як низку усвідомлень і розв'язань спільної проблеми кризи універсальності, що змушує нас переглядати його методологічне значення за допомогою таких статусів, як «тригер», «лейтмотив», «поворот» абощо.

Щонайменшою підставою для такого перегляду є термінологічні новації XVIII–XIX ст., пов'язані із іманентизацією категорій належного в кантіанській етиці, а потім – із гучною «переоцінкою» Ф. Ніцше змісту й значення винайдених в такий спосіб «цінностей». Звичайно, можна заперечити, що власне термінологія і навіть її концептуальне обґрунтування лише артикулюють уже сформовані в суспільній або академічній практиці предмети. Тож споріднені аксіологічні категорії, починаючи з «блага», можна подибати мало не у кожного попереднього класика. Однак з огляду на те, що цей процес був суголосним розгортанню на Заході першої промислової революції, яка в світоглядному плані «розчаклувала» трансцендентне, зазначені термінологічні новації добре пояснюються відщепленням від його онтології до пори універсального і тому імпліцитного ціннісного виміру [3].

Так чи інакше, починаючи з некласичного ірраціоналізму, можна спостерігати своєрідну онтологізацію цінностей: з одного боку, їх висувають на місце законів природи (з відповідними наслідками індетермінізму, індивідуалізації, суб'єктивізації реальності), а з іншого – обривають їх традиційні конотації з духовним началом та морально-вольовою спроможністю людини. І тут немає суперечності: в першому випадку йдеться про якісні конотації цієї категорії в зв'язку із некласичним запереченням механістичного квантитативізму, в другому – про натуралістичні конотації цінності і життя в

зв'язку із емпіричними настановами в гуманітаристиці. Так само, як мікрочастинки у ХІХ ст. наділяють внутрішніми спонтанними властивостями, що раніше були повністю потенційовані в загальних механічних законах руху, індивідуальна психіка отримує морально індиферентні «ціннісні орієнтації» [4].

Справжній парадокс виявляється у тому, що розпочата І. Кантом іманентизація зайшла настільки глибоко, що цінності знову стають непідвладними для вільного визначення: у квантовій фізиці внутрішня детермінація якостей мікрооб'єктів виявляється вельми опосередковано – через макроприлади і статистичні величини, у біхевіористичній психології ціннісні орієнтації підкріплюють приємні чи неприємні впливи на людське чуття лише при резонансі штучно (культурно) відтворюваних реакцій з тими, що генетично закріплені в людській натурі. І водночас уся сфера цінностей продовжує виконувати досить традиційні функції орієнтирів (ідеального образу) суспільного життя, розв'язання різного роду суперечностей, окреслення можливостей людської свободи тощо [1, с. 19–31].

Таким чином наслідки антитрадиціоналістської програми «переоцінки цінностей» функціонально сходяться з вихідним способом прилучення до світу належного, щоправда, виконуючи дещо нові ролі. За умов системної онтологічної невизначеності і відповідних практичних ризиків суспільно значущої діяльності аксіологія виступає донором якісних оцінок, що можуть компенсувати безпорадність класичних методів квантитативного уточнення та екстраполяції. Невипадково в теперішньому постсекулярному світі неklasична наука готова ділитись відповідальністю за власні джерела й додатки якщо не з релігійною (з огляду на внутрішні суперечності тієї), то з позарелігійними традиціями. Для цього в рамках деконструкції світоглядних наративів та політичних практик Модерну вони перетлумачуються з форми відображення реальності та орієнтирів суспільної меліорації на форми збереження культурного спадку та інструменти безпекової аналітики [2].

Література

1. Грищук О.В. Філософія конституційних цінностей: монографія. Київ: «Компанія ВАІТЕ». 2019. 416 с.
2. Мартиненко О. Криза секуляризації в європейському суспільстві початку ХХІ століття. Науковий вісник Чернівецького університету: Філософія. 2012. Вип. 602-603. С. 107–112.
3. Самардак М.М. Спроба зазирнути по той бік добра і зла (до 100 річчя від дня смерті Ф. Ніцше). Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2001. №8. С. 16–20.

4. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу. Соціальна психологія. 2010. №1 (39). С. 94–106.

Антоніна Яручик,

кандидат філософських наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ФІЛОСОФСЬКО-ЛОГІЧНІ НАСТАНОВИ ПЕТРА ЛОДІЯ

На сучасному етапі виборювання української державності дослідники все більше звертаються до феномену професійно-академічної філософії України XIX – початку XX ст., оскільки довгий час усі надбання цього періоду розглядалися як реакційні, або як прогресивні до марксизму. Професор Н. Мозгова стверджує, що професійна філософія не підпадала під усталені трафарети панівної ідеології того часу, тому її представники звинувачувалися в містицизмі й проголошувались схоластами та прислужниками релігії [1, с. 254]. Неабиякої уваги заслуговує Петро Лодій, відомий як філософ, викладач філософських дисциплін й перекладач на українську мову праць зарубіжних філософів. Маємо зауважити, що попри те, що з 1803 р. і до кінця життя П. Лодій працював поза межами своєї батьківщини, однак його прийнято зараховувати до плеяди українських філософів, оскільки він усе життя не поривав зв'язків з Україною.

У той період, коли Петро Лодій читав лекції у Львівському університеті та Ставропігійському інституті, сформувалися його філософські погляди під впливом ідей І. Канта, Дж. Локка та представників школи Ляйбніца-Вольфа. Оскільки навчання велося українською мовою, то П. Лодієм у 1790 р. була запропонована власна філософська термінологія. Він перекладає з латини підручник Християна Баумейстера «*Elementa Philosophiae*» і опубліковує під назвою «Наставлення любомудрия нравоучительного, содержащие любомудрие практическое, всеобщее право естественное, физику и политику». Згідно з І. Мірчуком, матеріал П. Лодія значно ширший, оскільки у формі вступу було подано загальні відомості про філософію, де розкриваються філософські поняття й виділяються три періоди в історії філософії: античний, середньовічний і новий [2, с. 118]. Найбільш значимою у філософській спадщині мислителя вважається праця «Логические наставления, руководствующие к познанию и различению истинного от ложного», перекладена на сучасну українську мову Д. Кириком й видана у 2010 р. як підручник під назвою «Логічні настанови, які скеровують до пізнання та

розрізнення істинного від хибного» [3]. Також є відомості про написаний та підготовлений до друку «Повний курс філософії», подальша доля якого наразі невідома [4].

На думку мислителя, філософія має бути «...святилищем здорового глузду і надійним провідником благодійного життя...» [5, с. 357]. Поділяючи філософію на теоретичну і практичну, П. Лодій наголошує на її цінності і користі для усіх інших наук: «...всі інші науки запозичують у неї не тільки можливість свого буття та істинність, але також удосконаленість та користь. Бо філософія пояснює та пропонує все істинне та систематичне...» [6, с. 359]. Загалом П. Лодія зараховують до кантіанців, оскільки завдяки перекладу праць І. Канта у нього сформувались такі переконання: «... просторове поле філософії, і вся цікавість думаючої людини визначається наступними питаннями: 1) що може людина знати? Які границі тих предметів, про які можна отримати знання? 2) що вона може робити? 3) на що сміє надіятися? і 4) що є людина? На перше питання відповідає метафізика, на друге – моральна філософія, на третє – релігія, на четверте – антропологія» [7, с. 359]. Найважливішим предметом розгляду філософії П. Лодій вважав людину, яка є цілісною єдністю тіла та душі. Головними здібностями душі, які виявляються безпосередньо в самих діях людини є наступні: розум, воля та смак. Отож, на думку філософа, душа є сукупністю природних пізнавальних та вольових здібностей людини.

Аналізуючи логічні настанови П. Лодія, можна стверджувати, що мислитель ставив собі за мету обґрунтувати важливість логіки як інструменту пізнання завдяки поєднанню емпіризму з раціоналізмом, що дозволило розробити власну оригінальну систему, яка враховує особливості людського мислення та процесу пізнання. Варто відмітити, що П. Лодій визнавав важливість чуттєвого як першоджерела знань, однак ключову роль в обробці отриманих даних надавав розуму, який не є «*tabula rasa*», а має вроджені здібності, завдяки чому є можливість формулювати поняття, судження та умовиводи. Професор Н. Мозгова зазначає, що у системі філософського знання П. Лодія логіка має особливе значення. Розглядові вчення про поняття, судження, умовивід, розуміння істини та теорії доведення мислитель присвятив спеціальні розділи [8, с. 265].

Для досягнення істинного знання, як вважає П. Лодій, необхідне застосування правильних методів, розробку яких можна здійснити завдяки логіці, яка є ключовим інструментом для розробки та застосування таких методів у різних галузях знання. Запропонована П. Лодієм система логіки відрізняється від традиційної логіки Аристотеля. Акцентуючи увагу на генетичному аспекті мислення, він намагається пояснити яким чином наш

розум оперує інформацією та як він формулює поняття та судження. Філософ вважав, що існують універсальні та об'єктивні логічні закони, які, незалежно від індивідуальних особливостей чи культурних контекстів, є основою правильного мислення. Аналізуючи праці своїх попередників, мислитель прагнув виокремити ці закони й систематизувати. Знання логічних законів, на його думку, є необхідним для успішного наукового дослідження та обґрунтування наукових теорій. Отож, П. Лодій розглядав логіку не як самодостатню дисципліну, а як важливу методологічну основу для усіх інших галузей знання. Він вважав, що логіка має надавати людині знання логічних законів, які сприяють мисленню та дають можливість відрізнити істинне від хибного.

Таким чином, як стверджує ряд дослідників творчості Петра Лодія, він не ставив собі за мету в традиційному розумінні створити оригінальну філософську концепцію, хоча і надавав вагомого значення у пізнавальній діяльності саме філософії. Його логічні настанови – це поєднання емпіричного досвіду із раціональним осмисленням, де правильне мислення виконує роль особливого інструменту в науковому дослідженні. Праці мислителя мали значний вплив на розвиток філософсько-логічної думки в Україні та за її межами. Варто при цьому відмітити, що творча спадщина Петра Лодія потребує новітніх системних підходів дослідження та інтерпретації.

Література

1. Федів Ю.О., Мозгова Н. Г. Історія української філософії: Навчальний посібник. Київ: Україна, 2001. С. 254.
2. Мірчук І. Петро Лодій та його переклад «*Elementa Philosophiae*» Баумейстера. Філософська і соціологічна думка. 1993. № 4. С.106–125.
3. Лодій Петро. Логічні настанови: Підручник / переклад на сучасну українську мову Кирика Д. П., упорядкування Кирика Д. П., Сініциної А. В. Львів-Івано-Франківськ, 2010, 380 с.
4. Білодід В. Лодій Петро Дмитрович. Філософська думка в Україні: Бібліографічний словник. Київ, 2002. С. 127–128.
5. Федів Ю.О., Мозгова Н. Г. Історія української філософії: Навчальний посібник. Київ: Україна, 2001. С. 357.

МЕРЕЖЕВИЙ СУБ'ЄКТ ЯК СОЦІАЛЬНА ІСТОТА

У сучасному суспільстві технології радикально змінюють способи комунікації, соціальної взаємодії та самовираження людини. Традиційне уявлення про суб'єкта як автономну, самодостатню істоту поступово трансформується під впливом цифрових мереж. Людина вже не існує окремо від інформаційних потоків, а навпаки, стає їх частиною, адаптуючи свою ідентичність та поведінку до нових умов. Тож наразі вивчення мережевого суб'єкта є актуальним, а з'ясування його ключових характеристик та відмінностей від класичного розуміння суб'єктності відкриє нові обриси філософствування.

Класичне розуміння суб'єкта базувалося на автономності, рефлексивності та здатності до раціонального вибору (Декарт, Кант, Гуссерль). Проте в умовах цифрової взаємодії автономність суб'єкта розмивається. Суб'єкт більше не є ізольованим, він постійно взаємодіє з мережею, що впливає на його рішення. Ідентичність стає більш фрагментарною, залежною від цифрових алгоритмів та платформ. У таблиці наведено порівняння характеристик класичного суб'єкта з мережевим.

Таблиця 1. Порівняння традиційного та мережевого суб'єкта

Критерій	Класичний суб'єкт	Мережевий суб'єкт
Ідентичність	Єдина, стабільна, автономна	Множинна, гнучка, змінна залежно від контексту
Комунікація	Лише в реальному просторі, безпосередній контакт	Віртуальна та гібридна (онлайн та офлайн), постійна взаємодія
Агентність	Діє самостійно, приймає рішення незалежно	Під впливом алгоритмів, мережевих структур і цифрових платформ
Соціальна взаємодія	Обмежена фізичним середовищем, безпосередніми контактами	Глобальна, розширена через цифрові технології
Взаємодія з інформацією	Лінійне споживання інформації (книги, газети)	Взаємне виробництво та поширення контенту, залучення в потоки інформації
Рівень контролю	Високий рівень автономності, контроль над собою	Частково залежний від зовнішніх алгоритмічних механізмів та інформаційного середовища
Форма соціальної організації	Ієрархічні структури, фіксовані соціальні ролі	Децентралізовані мережі, гнучкі соціальні ролі
Взаємодія з технологіями	Інструментальна (технологія як засіб)	Інтегрована (суб'єкт і технологія взаємодіють як рівноправні актори)

Вирішальним відмінностями між класичним та мережевим суб'єктом є вплив цифрових технологій на особистість та соціальну взаємодію.

У полі зору сучасних філософів перебувають проблеми зміну суб'єктності під впливом цифрових технологій. Основою для новітніх досліджень стали праці Ж. Дельоза (концепція «суспільства контролю»), Б. Латура (актантно-мережева теорія), П. Леві (колективний інтелект), Л. Сфорова (філософія кіберсуб'єктності), Ш. Теркла (ідентичність у цифровому світі). Важливими у питанні визначення мережевого суб'єкта є праці М. Кастельса «Галактика Інтернету» та «Інформаційна епоха». Він стверджував, що в інформаційну епоху людина більше не існує ізольовано, а функціонує як частина складної мережевої структури [2, с. 18]. Соціальна взаємодія зміщується у сферу цифрових комунікацій, де суб'єкти формують ідентичність через мережеві зв'язки.

У сучасному суспільстві значна частина соціальної взаємодії відбувається в мережевих структурах (соціальні мережі, форуми, цифрові спільноти). Це змінює традиційні уявлення про суб'єкта [1, с. 213]. Мережевий суб'єкт – це не просто індивід у цифровому просторі, а новий тип соціальної істоти, яка функціонує через множинні комунікаційні зв'язки, змінюючи класичні уявлення про суб'єктність.

Література

1. Матвієнко О. В. Суб'єкт, суб'єктність та ефективна комунікація. Культурологічний альманах. 2024. №1, С. 213–218. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.26> (дата звернення: 17.03.2025)
2. Пічугіна Ю. Нова культура в концепції мережевого суспільства Мануеля Кастельса. Молодий вчений. 2019. 1 (65), 17-19. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-4> (дата звернення: 06.04.2025).

Ігор Ратушняк,

старший викладач кафедри філософії та суспільних наук,
Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова

ВІДОБРАЖЕННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПОЧАТКУ ХХ СТ. У СПОГАДАХ МОДЕСТА ЛЕВИЦЬКОГО «КАЗЕННІ ДІТИ»

Початок ХХ ст. позначений глибокими соціальними трансформаціями в Україні, яка перебувала у складі імперії Романових. Спогади Модеста Левицького «Казенні діти» є унікальним медичним та суспільно-гуманітарним джерелом, що дозволяє реконструювати етичну атмосферу тогочасного суспільства та його ставлення до найуразливіших членів – дітей-сиріт.

Дослідження цього твору дає можливість осмислити морально-етичні особливості української спільноти початку ХХ ст. через призму особистого досвіду визначного лікаря та інтелігента.

Мета публікації, дослідити відображення морально-етичних особливостей українського суспільства початку ХХ ст. у творі М. Левицького, визначити гуманістичні мотиви його ставлення до покинутих дітей і окреслити зв'язок між особистою практикою лікаря та моральним осмисленням соціальної реальності.

Лікар, педагог, письменник і дипломат Модест Левицький (1866-1932) народився в графській родині в Проскурівському повіті Подільської губернії. Його рід був давнім і шляхетним; зокрема, відомою була його молодша сестра – художниця Софія Левицька, знана серед паризької богеми [2]. Після закінчення медичного факультету Київського університету (1893) він долучився до українського національно-революційного руху, товаришував із Є. Чикаленком, родиною Косачів, співпрацював з М. Лисенком, Б. Грінченком, С. Єфремовим [1, 5, с. 8-13]. Пройшовши шлях від земського лікаря до директора фельдшерської школи й притулку для покинутих дітей у Києві (1905 р.), Левицький у своїх спогадах описав емоційно насичені та морально загострені епізоди з життя сиріт, які яскраво відображають етичний стан суспільства, що сприймало таких дітей радше як тягар, а не як повноцінних громадян [5, с. 14]. «Казенними дітьми називають люди в околицях Києва тих дітей-підкидьків, що їх зрікається рідна мати (батько здебільшого зрікся їх ще перед тим, як вони на світ народилися) ...» [3, с. 3]; «Люди кленуть тих матерів, тяжко кленуть їх, невідомих, не міркуючи про те, що саме примусило ту нещасну перемогти хоч-би животинний інстинкт матері» [3, с. 3].

Такі діти часто опинялися в земському притулку на Лук'янівці – після втручання поліції, яка складала протокол [3, с. 4].

Спогади Левицького є унікальним джерелом для вивчення морального стану українського суспільства через конкретні історії дітей: Толіка, який мав вроджений сифіліс [3, с. 10-16]; дівчинки Бірути, яку Левицький, як керівник притулку, намагався захистити від нав'язаної релігійної асиміляції [3, с. 17]; братів Жорика і Васі, яких доля, розвела між байдужим чиновником при Київському генерал-губернаторові та співчутливим шевцем [3, с. 27-36].

Левицький не залишився осторонь: він самостійно шукав опікунів, долав бюрократичні бар'єри, публікував звернення у пресі, апелював до суспільної свідомості. У розділі «Шахтарева драма» описано, як троє малих дітей були влаштовані до родини священика завдяки газетному допису в «Раді» [3, с. 7-10].

Таким чином спогади М. Левицького є формою морального опору суспільній кризі та відображенням гуманістичних цінностей української інтелігенції початку століття [5, с. 15].

Отже, спогади Модеста Левицького – це не лише соціальний документ, а й етичний індикатор доби. Його постать – лікаря, інтелігента, гуманіста – свідчить про здатність особистого морального вибору протистояти суспільній індиферентності.

Література

1. Енциклопедія Сучасної України. Стаття Левицький Модест. URL: <https://esu.com.ua/article-53796> (16.04.2025). Назва з екрану.
2. Левицький Модест Пилипович. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Левицький_Модест_Пилипович (дата звернення: 16.04.2025). Назва з екрану.
3. Левицький М.П. Казенні діти (Із спогадів лікаря). – К.; Відень: Наша воля. Друк. «Форвертс», 1920. – 36, [2] с. – (Вид-во «Наша воля»; Ч[исло] 2). Відб. із тижневика: Воля.
4. Левицький М. Вибране / Упоряд. Н. Пушкар, О. Яблонська, Т. Данилюк-Терещук; Вступ. ст. і прим. О. Яблонської; Худож. оформл. А. Косенко – Луцьк: «Терези», 2016. – 462 с.
5. Спогади про Модеста Левицького. В. Левицький – Син про батька, Д. Дорошенко – Лікар гуманіст. Вінніпег, 1967. 41 с.

Алефтіна Амма,

аспірантка кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРИРОДА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЕЛВІНА ТОФФЛЕРА

Розвиток сучасного людства, розшифрування та редагування геному людини, освоєння космічного простору, виробництво зброї масового винищення спонукають людства до більшого рівня відповідальності людини за своє майбутнє, за еволюцію самої людської цивілізації. Утім світовідчуття сучасної цивілізації є достатньо розбалансованим. І одним з чинників невизначеності, транзитивності і невпевненості людини у майбутньому є надмірна кількість інформаційних потоків, які заповнили її життєвий світ.

Один з відомих теоретиків інформаційного суспільства американський мислитель Е. Тоффлер у праці «Футурошок» характеризує цю ситуацію, як шок людства від майбутнього, який надзвичайно швидко наздоганяє людину через швидкоплинність, інновації, багатомірність інформаційних потоків [1, р. 45-47]. Знання у такому розумінні в інформаційному суспільстві стають найбільшою цінністю і основою для досягнення влади і багатства.

На підставі цього Е. Тоффлер ще 50 років тому зробив далекоглядний висновок, що в інформаційному суспільстві під час трансформації влади «ідеологічна боротьба точитиметься не між капіталістичною демократією та комуністичним тоталітаризмом, а між демократією ХХІ ст. й середньовічним мракобіссям ХІ ст.» [2, с. 462]. І на теперішньому етапі ми маємо визнати, що прагнення до ресентименту, архаїзації суспільного життя чітко проявляються не тільки в діяльності сучасних тоталітарних режимів в КНДР, Ірані, РФ, Китаї, а й у політичному житті зрілих демократій, красномовним свідченням чого є політика адміністрації президента Д. Трампа у США.

У демократичних спільнотах людина інформаційного суспільства має буди жорстко вкорінена у світ мінливих соціокультурних перетворень. І в підсумку вона, за твердженням Е. Тоффлера, має перейти до формування новітнього типу «модулятивного Я», яке базується на широкій палітрі її рольових моделей в інформаційному середовищі. Такий тип особистості базується на здатності людини як швидко змінювати форми діяльності, адаптуватись у різні соціальні спільноти, співтовариства, організації, так і швидко та легко їх залишати. А у випадку, якщо людина не зможе адаптуватись до якісно нових умов існування у світі інформації, то цілком можливою є відмова не лише індивідів, а й деяких соціальних груп від життя у суспільстві [2, с. 129]. В таких умовах ми отримуємо зовсім інше поле і форми ідентифікації людини інформаційної епохи.

Окрім ідентифікаційних практик в інформаційному суспільстві змінюються і вимоги до освіти. Постіндустріальна освіта, як стверджує Е. Тоффлер, «має готувати людей до роботи у тимчасових організаціях – адхократіях завтрашнього дня» [1, р. 408]. Зауважимо, що прогнози мислителя вже відбулися на сучасному ринку праці, адже значна частина сучасних людей працюють у статусі фрілансерів або перебувають у статусі прекаріату.

У підсумку Е. Тоффлер зауважує, що людина в інформаційному суспільстві «повинна взяти на себе свідомий контроль над самою еволюцією». Людина, «уникаючи майбутнього шоку, пов'язаного з хвилями змін», має «оволодіти еволюцією, формуючи завтрашній день» під свої потреби [1, р. 485]. Відтак, пройшов той час, коли людина несвідомо адаптувалася до соціальних змін. З цього історичного моменту, за твердженням мислителя, людина має самостійно і ефективно «передбачати і проектувати своє майбутнє».

Література

1. Toffler Alvin. Future Shock. New York: Random House, 1970. 505 p.
2. Тоффлер Е. Новая парадигма власти. Знания, богатство и сила. Харків: Акта, 2007. 688 с.

Олександр Янішевський,
аспірант кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ТЕРОРИЗМ ЯК ВІДХІД ВІД ІСТИННОГО ІМАНУ: ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІМПЕРАТИВУ ЛЮБОВІ ДО БЛИЖНЬОГО В ІСЛАМІ

Іслам, з-поміж інших авраамічних релігій, акцентує значущу роль віри (іман) на першому місці. Якщо у юдаїзмі визначним сотеріологічним аспектом є послух, а у християнстві - любов, у іслама - це іман, де мораль, культ та обряди - це похідні від іману [1, с.57]. Усі мусульманські аксіологічні принципи витікають із шести стовпів іману, а саме: таухід (монотеїстична віра в Аллага), малаїка (віра в ангелів), набі (віра в об'явлених Кораном пророків та посланців), Писання (віра в зміст Святого Письма – Коран та Передання – Суна), кіямат (віра в Судний день), кадар і када (віра в напередвизначення, всевідомості Аллагом).

Іман як шлях до спасіння та духовне моральне джерело мусульманина, має обов'язково мати діяльний вияв, правила якого виражаються шаріатом. З-поміж інших, найважливішою частиною шаріату є шагада (вимова свідчення віри до Аллага); намаз (щоденна п'ятиразова молитва); закят (милостиня для підтримання умми та страждених); ураза (піст); гадж (паломництво до священних місць ісламу). Найбільш контраверсійним діяльним виявом віри є джигад, священна боротьба за віру, котрий часто асоціюється з терористичними діями екстреміських ісламських течій. Джигад, в залежності від ісламської течії, має декілька трактувань способу такої боротьби: духовний (віра лише в іслам), місіонерський (вкорінення ісламу через місіонерство) та насильницький (збройний конфлікт проти тих, хто не вірить або вірить в іншу релігію). Насильницька інтерпретація існує через наявність жорстких, на перший погляд, аятів у Корані, серед них аят 191, сура «Корова»: «...і вбивайте їх там, де зустрінете їх, і виганяйте їх звідти, звідки вони вигнали вас, – адже спокушання до багатобожжя гірше, ніж убивство» [2]. На нашу думку, богослови та представники екстреміських течій трактують конкретні аяти Корану незалежно від всього Його змісту й аксіологічного виміру, а також історичного контексту. Деякі аяти, як і вищенаведений, стосувалися заклик до захисту мусульман саме за часів конкретного історичного періоду (вигнання мусульман в Мекку). В ісламській традиції, війна можлива лише в якості захисту, у випадку, коли загрожують життю мусульманина: «Воюйте на шляху Аллага з тими, хто воює проти вас, але не переступайте межі дозволеного» (Коран, 2:190); «дозволено тим, кого [невірні] воюють, [вести війну], бо вони

зазнали утисків» (Коран, 22:39). Іслам не толерує та не продукує агресію, але й не виявляє слабкості та відсутності спротиву в ситуації, де це потрібно [2, с. 144].

Аксіологічний вимір Писання є не лише важливою похідною іману, але й якісним способом підтвердження іману мусульманина. Саме любов до ближнього є одним із провідних аксіологічно-догматичних приписів Корану: «... і чиніть добро батькам, родичам, сиротам, біднякам, близькому сусідові, далекому сусідові, товаришеві збоку, мандрівнику і тим, ким володіють ваші правиці» (Коран, 4:36). Схожий припис присутній і у канонічній Суні: «Віруючі в своїй любові, милості і ніжності до іншого подібні до тіла – якщо одна його частина хвора, то ціле тіло розділяє разом з нею безсоння і лихоманку» [4, с.60]. Така любов є невіддільною від істинного іману кожного мусульманина як прояв найвищої любові – любові до Аллага та, відповідно, Його Творіння. Окрім цього, в Корані чітко зазначається, що ближній може бути ворогом і до нього мусульманин теж може відчувати любов: «Ви зустрічаєте їх з любов'ю, тоді як вони не вірують у істину... не приховуйте свою любов до них...» (Коран, 60:1). «Ворог» в ісламі трактується як той, хто збиває мусульман зі шляху істинної віри: «Якщо ж стануть вони на шляху вашому, то будуть вам ворогами, завдаватимуть шкоди вам своїми руками та словами, бажаючи, щоб ви стали невіруючими» (Коран, 60:2). Проте, Коран в жодному разі не закликає до насильницьких дій: Слово Аллага прописує ненасильницькі настанови поводження з ворогами, а саме через необхідність дистанціювання від них: «...не беріть собі за спільників Моїх ворогів і ворогів ваших!» (Коран, 60:1); «Аллаг забороняє вам приятелювати лише з тими, які билися з вами через віру, виганяли вас із ваших домівок та сприяли вигнанню вашому» (Коран, 60:9). Серед іншого, Коран наголошує на толерантності до інаковірців, які не перешкоджають мусульманину обирати власну віру: «Аллаг не забороняє вам бути дружніми та справедливими до тих, хто не бився з вами через віру та не виганяв вас із ваших домівок». Особливо важливим аятом у люблячому та толерантному ставленні до ворогів є аят 7, сура 60: «можливо, Аллаг поєднає любов'ю вас і тих, з ким ви ворогуєте». Даний аят зазначає, що лише Аллагу відома подальша доля людини, і те, що людина зараз є ворогом ісламу, не означає, що вона не стане на правильний (з точки зору ісламу) шлях. Аллаг Своїм Словом надає приклад того, як потрібно обходитися навіть з ворогами: любити і толерувати, як людей, котрі можуть прийти до Нього.

Насильницькі дії ісламських терористично-екстремістських організацій і насьогодні часто асоціюються з ісламом, завдаючи культурно-асоціативної шкоди реальному іміджу мусульманської конфесії. Лише через правильне місіонерство з компетентними ісламськими богословами можливе правильне поширення одного із провідних змістів ісламу: любові до ближнього.

Наголошуючи на істинній системі цінностей іману мусульманина, що включає толерантне та любовне ставлення до ближнього, правильний образ ісламу, як «релігії милості, що не дозволяє тероризм», буде превалювати не лише у інформаційному просторі, але й у суспільно-культурному вимірі [4, с 60].

Література

1. Шепетяк О. Історія релігій. Том перший. Жовква: Місіонер, 2019. 496 с.
2. Тахія аль-Ісмаїл. Мухаммад (Життєпис Пророка на основі найбільш ранніх джерел) / пер. з англ. Ю. А. Косенко. Київ: Ансар Фаундейшн, 2019. 362 с.
3. Коран: переклад смислів українською мовою / пер. Михайла Якубовича. 4-те вид. Медінський науковий центр перекладу Священного Корану. Саудівська Аравія, 2020. 960 с.
4. Ібрагім І. А. Короткий ілюстрований путівник для розуміння ісламу. 2-ге вид. / пер. укр. Михайла Якубовича. Х'юстон: Darussalam, 1997. 91 с. URL: https://d1.islamhouse.com/data/uk/ih_books/single/uk_brief_illustrated_guide_to_understanding_islam.pdf (дата звернення: 26.04.2025)

Віталій Сятиня,

магістрант кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФЕНОМЕН ФРАНЦУЗЬКОГО ПРОСВІТНИЦТВА

Термін «Просвітництво» вперше було використано Вольтером, тоді як концептуальне визначення у сучасному сприйнятті цього явища запропонував Імануїл Кант. Він окреслив його як історичну епоху, що характеризується активним використанням людського розуму з метою досягнення просвіти та соціального прогресу [1, с. 273].

Відмітимо, що ідейні засади Просвітництва зародилися на території Англії, однак набули найбільш повного і системного вираження саме у Франції. На думку відомого історика філософії С. М. Гер'є, така еволюція пояснюється різницею у традиціях та національних менталітетах: прагматизм англійців контрастував зі схильністю французів до теоретизування й абстрактного мислення. Це посприяло формуванню у Франції розгорнутої антиклерикальної філософії. Класичним періодом Французького Просвітництва вважається проміжок між 1715 і 1789 роками – від смерті Людовіка XIV до початку знаменитої Великої французької революції [1, с. 234].

Просвітництво – це не лише історична епоха, але й як філософська парадигма, плеяда геніальних мислителів, головна ідея яких полягає у переконанні, що саме розум є базовим рушієм суспільного прогресу. Представники цієї течії виступали проти фаталізму, містичних уявлень і

теологічного детермінізму, проголошуючи свободу волі та раціональність як засади соціального вдосконалення. Раціоналізм і критичне мислення розглядалися як засоби подолання соціальних і моральних вад.

Феномен Просвітництва має багатоаспектний і суперечливий характер. Подібні риси мислення виявлялися і в інших історичних епохах (наприклад, в Античності чи під час Відродження), проте саме французьке Просвітництво XVIII століття розглядається як його класична форма, яка суттєво вплинула на становлення сучасного правового та демократичного суспільства.

Слід чітко розрізняти поняття «французьке Просвітництво» та «французький матеріалізм»: хоча ці терміни іноді вживаються як синоніми, не всі просвітники були матеріалістами. За світоглядними позиціями французькі просвітники поділялися на матеріалістів і прибічників деїзму або пантеїзму. Водночас всі вони поділяли антиклерикальну позицію. Зокрема, Ж.-Ж. Руссо критикував християнську релігію за її трансформацію в інструмент деспотизму, тоді як Д. Дідро сатирично змальовував міжконфесійні конфлікти як прояви інтелектуальної обмеженості. Ж. Ламетрі гостро критикував богословську традицію як джерело забобонів і фанатизму.

У добу Просвітництва інтенсивно критикувалися інститути монархії та церкви, останні зображувалися у гротескній формі як релікти феодального минулого. Визначальними цінностями проголошувалися розум, толерантність і моральна автономія особистості. У цьому контексті розвивалася ідея «громадянської релігії», яка повинна була слугувати основою морального порядку без апеляцій до надприродного начала.

Ідейний спектр просвітників включав як прихильників поміркованих реформ (більшість), так і радикальних перетворень (утопічні комуністи, зокрема Ж. Мельє, Дені Дідро та Ж.-Ж. Руссо). У центрі уваги їхніх філософських міркувань були соціально-політичні, а не онтологічні чи епістемологічні питання. Основною темою була проблема релігії як соціального явища.

Соціально-політичні ідеї французьких просвітників справили значний вплив на інституціональний устрій Франції та інших європейських країн, особливо в контексті демократичного розвитку. Французька буржуазна революція, що реалізувала багато з цих ідей, стала зразком для майбутніх демократичних перетворень, а концепції Просвітництва заклали підґрунтя для формування сучасних правових держав [1, с. 16].

Феномен французького Просвітництва сформував помітний вплив на українське культурне, освітнє та інтелектуальне середовище у XVIII–XIX століттях. Через ідеї свободи, рівності, секуляризації та критичного мислення, поширені через твори Вольтера, Гольбюаха, Руссо, Дідро та інших просвітників, українська еліта значною мірою переосмислила питання

національної ідентичності, свободи та незалежності, освіти, прав людини, а головне – державного устрою. Просвітництво, зокрема у його французькому варіанті, дало поштовх до розвитку української філософії, літератури та політичної думки, особливо в умовах боротьби за незалежність та самобутність у складі імперських систем.

Крім того, ідеї французьких філософів були сприйняті українськими діячами у форматі перекладів їх всесвітньо відомих творів. А також через університетське середовище та діяльність представників Кирило-Мефодіївського братства, яке, значною мірою оспиралося на принципи гуманізму та просвіти. Саме ці постулати лежали в основі діяльності просвітників. Вони надихали прогресивні прошарки суспільства на реформи в освіті, науці та праві. Таким чином, французьке Просвітництво стало важливим чинником у формуванні модерної української національної свідомості.

Підсумовуючи сказане відзначимо, що французьке Просвітництво відіграло важливу роль у переорієнтації філософської думки та й соціогуманітарного буття людини XVIII століття. Відбулась зміна парадигми від метафізичних до суспільно-політичних проблем та потреб. Воно об'єднало інтелектуалів, мислителів та філософів у спільному прагненні реформувати суспільство на основі прагматичного розуму, раціоналізму, гуманізму та ідеї поступу. Хоча думки просвітників могли кардинально різнитися, наприклад щодо релігійних питань – від деїзму до атеїзму, однак в цілому вони сформували новий напрямок європейської думки, який увійшов в історію під назвою «Просвітництво».

Література

1. Гусєв, В.І. Західна філософія Нового часу. XVII – XVIII ст.: підручник. 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2000. 368 с.
2. Татаркевич, В. Історія філософії: Філософія Нового Часу до 1830 року: в 2-х т. Львів: Свічадо, 1999. Т. 2. 352 с.
3. Ламетрі Ж. Біографія і вчення. URL: http://startphilosophy.blogspot.com/2013/03/blog-post_2051.html.

2. ЛЮДСЬКЕ БУТТЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ТРАНЗИТИВНОСТІ. ВИПРОБУВАННЯ ВІЙНОЮ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

Ірина Панчук,

доктор філософських наук, професор,
Рівненський державний гуманітарний університет

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИБІР: СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Тема цивілізаційного вибору є як ніколи вчасною та актуальною на тлі трагічних подій російсько-української війни та численних дискусій стосовно ролі і місця України у світі, де поза сумнівом, відбувається конструювання нового світопорядку, а нинішній – гібридний означається як «онкологія людства» або «онкологія людяності». На думку українських вчених гібридний світовий порядок/світовий безлад чи безпорядок – це сценарій світоустрою, в якому одні країни чітко визначають своє право бути суб'єктами і режисерами геополітики, тоді як іншим відводиться беззаперечна роль статистів, що використовуються для впливу на суб'єктів-конкурентів. При цьому статистам навіюється, що вони і є справжніми режисерами своєї долі. Світові події за таких обставин скеровуються чітко окресленою групою, які постають у ролі режисерів, що сповідують різні підходи та по-різному бачать конституювання нового світового порядку [1].

Перспективи євроантлантичного вибору, які в Україні розглядаються як панацея від негараздів та є бажаними безпековими гарантіями, стають дедалі невизначенішими. Під таким оглядом, проаналізуємо найбільш важливі глобальні виклики, що ускладнюють, але водночас і актуалізують цивілізаційний вибір України, який постає парадигмою і стратегією реалізації власного розвитку. Саме наявність стратегій розвитку, які не залежать від зміни політичних еліт, і робить країну суб'єктом геополітики. Цивілізаційний вибір лише геополітичного місця у світі з необхідністю перетворює країну на об'єкт геополітики та призводить до втрати суверенітету.

По-перше, це – неототалітарний виклик (форма авторитаризму, яка при збереженні фасадної легітимності здійснює контроль над суспільством через маніпуляцію інформацією, обмеження свободи слова, тиску на опозицію. Важливо усвідомити, що цей виклик є одночасно і породженням воєнних загроза і сам породжує їх; є результатом зіткнення культур і цивілізацій в умовах економічної й політичної глобалізації. Це тоталітаризм епохи

соціальних мереж та інформаційних війн. На відміну від посттоталітаризму, неототалітаризм здатний задіяти ресурси інформаційно-мережевого суспільства, це тоталітаризм у якому пряма пропаганда доповнюється технологіями ідеологічно заангажованих модерацій стихійних дискусій [].

По-друге, це виклик гендерних інновацій. Це виклик породжений конституалізацією гендерної рівності та свободою вибору гендерної й сексуальної ідентичності.

По-третє, це виклик трансгуманізму – філософського та інтелектуального руху, що пропагує застосування науки і технологій для вдосконалення людських можливостей і подолання обмежень людського тіла й розуму. Він пов'язаний з бажанням сучасної людини здобути владу над соціальними та особистісними процесами за допомогою інформаційних технологій, а також трансформувати свою тілесність біо- та нанотехнологіями.

По-четверте, виклики під впливом штучного інтелекту (ШІ), що зумовлено його здатністю прискорювати інновації, змінювати економічні процеси, впливати на способи взаємодії людей із технологіями та відкривати нові перспективи для розвитку людства. Важливо підкреслити те, що протягом останніх років відбувається безпрецедентне впровадження ШІ у ключові сфери суспільного життя, що суттєво змінює глобальну безпеку, економіку, наукову сферу тощо.

Відповіддю на нові глобальні виклики, які водночас постають і викликами людській природі, має стати цивілізаційний проект України – стратегія, що передбачає гідну реалізацію, в процесі якої культурна самобутність поєднується з цивілізаційним поступом. Відтак створення цивілізаційного проекту постає втіленням глобального цивілізаційного вибору. Відповідальність за останній лягає не лише на офіційну владу, державних та громадських діячів, але й у цілому на суспільство яке, або підтримує, чи за мовчазної згоди, усувається від вибору свого майбутнього. Слід зауважити, що реалізація цивілізаційного проекту України полягає у системному діалозі з тими міжнародними партнерами, які сприймають як фундаментальну цінність свободу та гідність людини.

Література

1. Хамітов Н. Філософія цивілізаційного проекту України: людина та її гідна самореалізація як мета і умова поступу. URL:https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/hamitov_filosofia.pdf (дата звернення: 03.03.2025).

Ірина Утюж,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри суспільних дисциплін,
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

СУСПІЛЬСТВО ВТОМИ: НОВІ СМИСЛИ ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ СИНГУЛЯРНОСТІ

У ХХІ столітті людство опинилося в стані, який німецько-корейський філософ Бюнг-Чуль Хан назвав «суспільством втоми». Це не просто метафора для опису перевтоми чи перевантаження – це симптом глибших цивілізаційних змін. У той же час з'являється нове поняття – соціальна сингулярність, що вказує на граничну точку, де зміни у суспільстві, технологіях і мисленні стають настільки стрімкими, що традиційні структури життя розпадаються.

Суспільство втоми – це стан постійного самопримусу, коли людина не просто експлуатується іншими, а сама себе експлуатує в гонитві за продуктивністю, успіхом і визнанням. Тут немає зовнішнього гнобителя – ним стає сама людина. Результат – тривога, депресія, емоційне вигорання. Втома перетворюється на нову форму соціального страждання.

Соціальна сингулярність – це точка, де суспільні, технологічні та інформаційні потоки виходять за межі контролю людини. Штучний інтелект, алгоритми, цифрові мережі та тотальна взаємодія створюють реальність, у якій межі між приватним і публічним, реальним і віртуальним стираються. Людина стає не лише споживачем, а й продуктом соціальної системи.

У цих умовах виникає потреба в нових смислах життя. Сенси, які формувалися в індустріальному суспільстві – праця, прогрес, успіх, накопичення – більше не працюють або принаймні втрачають свою абсолютну цінність. Стрімкий розвиток технологій, гіперінформаційне середовище, екологічна нестабільність і загострення глобальних викликів змушують людину звернутися до внутрішнього світу та переосмислити власне місце у світі.

Сьогодні сенси життя можуть формуватися на засадах внутрішнього зростання, турботи про себе та інших, співчуття, повільності, гармонії з природою та присутності у моменті. Це сенси, що не ґрунтуються на досягненні або споживанні, а на бутті, автентичності, здатності відчувати і жити глибоко, а не швидко. Людина починає шукати не зовнішнє визнання, а внутрішню цілісність, не контроль над зовнішнім світом, а єдність із ним.

Цей зсув у парадигмі відкриває нові горизонти для розвитку культури, освіти, філософії й духовності. Він вимагає нових мов для розмови про

цінності, нових практик для формування свідомості, і нових спільнот, де підтримується ідея життя не як гонитви, а як шляху до глибшого розуміння себе і світу.

Отже, суспільство втоми є дзеркалом кризи сучасної ідентичності, а соціальна сингулярність – межею, за якою стара модель людини розпадається. Проте саме у цій кризі народжується шанс – переосмислити своє місце у світі не як функціональної одиниці, а як чутливої, живої істоти, здатної відчувати, любити, співпереживати та бути вільною.

Література

1. Хан Б.-Ч. (2021). Суспільство втоми (пер. В. Шовкун). Харків: Віват.

Андрій Кобетяк,

доктор політологічних наук, доцент;

Андрій Лук'янюк,

студент 4 курсу спеціальності «Політологія»,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Європейська інтеграція сьогодні є одним із головних пріоритетних завдань для України. Це не просто зовнішньополітичний курс, а й шлях до внутрішніх змін, які покликані зробити нашу державу ближчою до європейських стандартів життя, правової системи та цінностей. Особливо актуальним це питання стало в умовах війни, коли питання безпеки, стабільності та міжнародної підтримки вийшли на перший план. У цьому тексті я хотів би поділитися думками про те, на якому етапі євроінтеграції зараз перебуває Україна, які тенденції можна простежити, та що нас може чекати в майбутньому.

Після здобуття незалежності Україна почала активно шукати своє місце на міжнародному середовищі. Європейський напрям став логічним вибором, адже українці завжди відчували себе частиною європейської цивілізації. Перші кроки були обережними – співпраця з ЄС на рівні партнерства, участь у програмах, підписання угод. Однак справжній прорив відбувся у 2014 році, коли було підписано Угоду про асоціацію. Це дало старт глибшим перетворенням у багатьох сферах [2, с. 16].

Сьогодні Україна вже має статус кандидата на вступ до ЄС. Це величезне досягнення, за яким стоїть важка праця: зміни у законодавстві, антикорупційні

ініціативи, реформи судової системи. Водночас ми розуміємо, що шлях до повноцінного членства буде не менш складним. Є і зовнішні загрози -передусім війна, і внутрішні виклики – бюрократія, економічна нестабільність, супротив реформам.

Попри це, українське суспільство не втрачає віри у європейське майбутнє. Більшість громадян підтримують вступ до ЄС, бо бачать у ньому можливість для розвитку, захисту прав людини та вищих стандартів життя. Європейський Союз, у свою чергу, відкриває двері для співпраці: фінансова допомога, гуманітарна підтримка, політична солідарність. Це створює унікальну можливість для зближення [3, с. 18].

Очевидно, що європейська інтеграція – це не просто формальність. Це щоденна робота на рівні уряду, громадських організацій, бізнесу та кожного громадянина. Це про цінності, культуру управління, про те, як ми будуємо державу. І чим послідовніше ми будемо рухатися, тим ближче буде мета -стати повноцінним членом європейської спільноти.

Не можна оминати увагою важливий фактор, який посприяв активізації питань, пов'язаних із євроінтеграційними процесами. Війна в Україні стала поворотним моментом в історії країни. Вона не лише поставила під загрозу суверенітет та безпеку української держави, але й викристалізувала прагнення українського народу до інтеграції з європейською спільнотою. Україна активно виборює своє право на незалежність, демократію та свободу, що є ключовими цінностями Європейського Союзу [1].

Євроінтеграційні процеси стали пріоритетом зовнішньої політики України. Отримання статусу кандидата на вступ до ЄС у 2022 році стало значним кроком у цьому напрямі. Попри складні обставини війни, Україна проводить реформи у сфері правосуддя, боротьби з корупцією та економічного розвитку, демонструючи рішучість наблизитися до європейських стандартів. Підтримка з боку ЄС у вигляді фінансової допомоги, гуманітарної підтримки та зброї свідчить про стратегічну важливість України для майбутнього Європи [4].

Підсумовуючи, можна сказати, що шлях України до ЄС – це не просто мрія, а реальний процес, який поступово стає частиною нашого щоденного життя. Війна активізувала процес кристалізації української нації та додатково стимулювала євроінтеграційні прагнення. Незважаючи на складнощі, ми бачимо чіткий вектор руху, бачимо результати реформ і підтримку з боку європейських партнерів. Попереду ще багато роботи, але головне – що Україна не звертає з обраного курсу, а євроінтеграція стає спільною справою для всього суспільства.

Література:

1. Офіційний сайт Представництва ЄС в Україні. URL: <https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine>
2. Мережко А.Є. Євроінтеграція України: правовий аспект. Київ: Юридична думка, 2020. 121 с.
3. Пархомчук О. Політика європейської інтеграції України: досягнення та виклики. *Політичний менеджмент*. №5. 2022. С.17-21.
4. Аналітичні звіти Інституту світової політики та Центру «Нова Європа» (2022–2023 рр.).

Світлана Трухманова,

кандидат історичних наук, доцент;

Федорченко Максим

студент гр.8б 2-го курсу медичного факультету,

Вінницький національний медичний університет імені М.І.Пирогова

ПИЯЦТВО ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА У ПОВОЄННИЙ ЧАС (20-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

Вплив військових дій на соціальну поведінку та стан здоров'я населення є актуальним питанням сьогодення, для аналізу якого дослідники часто вдаються до історичних аналогій. Період 1920-х років привертає увагу насамперед наслідками української революції, військових дій та різкими змінами внутрішньої політики, які впливали на населення та його спосіб життя. Військові дії та невдачі революційних змагань 1917-1921 рр. негативно позначились на душевному та фізичному здоров'ї населення України та соціальних практиках повсякдення. До того ж громадяни відчували на собі подальші випробування під час змін політичного курсу більшовиків у 1920-х рр. та наслідки непродуманих експериментів. Житлова криза у містах, безробіття, інфляція, дорожнеча, злочинність, антисанітарія супроводжували повсякденне життя українського населення. Нестача предметів першої необхідності, реквізиції продовольства і голод 1921 р. підірвали й без того слабку довіру частини населення до більшовиків, до того ж повернення до ринкової економіки під час НЕПу остаточно знищило ілюзії прихильників радянського режиму, спровокувавши світоглядну кризу. Стан здоров'я населення був незадовільним, поширились інфекційні хвороби, педикульоз, захворювання нервової системи та ШКТ та ін. Негаразди викликали поширення

шкідливих звичок, в тому числі масового тютюнопаління та пияцтва, яке особливо згубно вплинуло на здоров'я населення.

Пияцтво вживається як розмовний термін для позначення явища частого надмірного вживання міцних алкогольних напоїв, яке здатне призвести до алкоголізму як хворобливої залежності. До причин феномену можуть відноситись також стани психологічної та економічної нестабільності, особистісної кризи, світоглядні зміни, соціальні розчарування, професійні проблеми, сімейні негаразди тощо.

Пияцтво та алкоголізм у західноєвропейській соціології розглядаються як форма соціальної девіації, що є наслідком відчуження особистості від суспільства, невизнання нею усталених норм та суспільних відносин, невдоволення своїм особистим, побутовим чи суспільним становищем. Натомість у Радянському Союзі домінувала думка, що причини пияцтва та алкоголізму тісно пов'язані з суспільно-економічними відносинами, з несправедливістю та жорстокою експлуатацією особи. Після більшовицького перевороту пияцтво розглядали як «рецидив», спадщину капіталізму та передбачалося, що більшість соціальних аномалій скоро зникне назавжди. Історія продемонструвала зворотні тенденції, тобто соціальна проблема пияцтва населення на початку встановлення радянської влади перетворилась у стійку суспільну ознаку в подальші роки.

Потрібно зазначити, що у військові та повоєнні часи 1920-тих років пияцтво швидко поширилось серед усього населення, включно з жінками і дітьми, чоловіки публічно демонстрували потребу в алкогольних напоях, випивали групами та поодиночі. Алкоголь вживався з метою зняття тривоги, страху, полегшення впливу стресу, розслаблення, зігрівання і покращення настрою. До переліку найчастіше вживаних алкогольних напоїв входили самогон (сивуха, первак), горілка чи спирт (спирт використовувався в медицині як антибіотик, знеболююче та антисептик, проте спрощення технології виготовлення та важкі умови життя населення сприяли його вживанню у розведеному стані).

Зарплати були низькими і нерегулярними. Наприкінці голодного 1921-го року робітник-металіст міг придбати на свій середньомісячний заробіток лише 3 кг житнього борошна та стільки ж м'яса. Частими були й крадіжки на підприємствах. Матеріальний стан населення України на початок 1920-х рр. також погіршився в зв'язку з інфляцією. Суттєво знецінились радянські грошові знаки. З січня 1918 р. по січень 1921 р. кількість паперових грошей, що знаходилися в обігу, зросла майже у 43 рази. Протягом січня – березня 1920 р. ціни на хліб підскочили з 12 до 60 крб. за 1 фунт [2, с. 50].

На початок 1920-х років на території України використовувались різні гроші: часів Російської імперії, Тимчасового уряду, УНР, іноземні гроші, радянські грошові знаки. Спробою врегулювати гіперінфляцію була грошова реформа 1922-1924рр., яка вводила в обіг нову, підкріплену золотом валюту – червінець.[3, с. 100]. Виникла також “криза розміну” через нестачу дрібних грошей. Робітники могли отримувати замість копійок спільний червінець на декількох осіб, яких іронічно називали “червінцевими колективами”. Гроші розмінювались в підпільних обмінниках, де приходилось сплачувати велику комісію. Частіше люди обирали колективне дозвілля на ці гроші, зазвичай в шинках, де вже витрачали не лише “колективний” червінець, але й власні кошти [2, с. 59].

До початку 1930-х рр. характерною рисою бюджету робітника була хронічна нестача коштів, за які можна було б придбати необхідне. Так, наприклад становище робітників Проскурівської паперової фабрики у 1924 р., які за сумісництвом займалися сільськогосподарською працею у власних господарствах, було «ще нічого», натомість найманих робітників з «прийшого елементу» – вкрай важким, деякі з них навіть не мали ніякого верхнього одягу та взуття. Фінвідділ констатував, що надходження податків було слабким, грошей немає, тому зарплата за квітень 1924 р. по всій Кам’янецькій окрузі не була виплачена взагалі. [5, с. 125]. Низький рівень життя як робітників, так й усього населення включно з представниками партійного апарату сприяв поширенню пияцтва у загрозливих розмірах. [5, с. 115].

Незважаючи на «сухий закон» (заборону продажу горілки), що діяв з 1921 по 1925 рр., в селах активно розвивалось самогоніваріння, чому сприяли необхідність сплачувати податки, проведення політики “ножиць цін”, зростання цін на предмети першої необхідності в порівнянні з ціною збуту продовольчих товарів та інші чинники. Самогон використовувався як елемент бартеру. 24 л самогону або 5 ц хліба коштував провіз лісу; за 10 л самогону привозили зруб для будівництва хати. [2, с. 78]. Самогон був простим у виготовленні і вигідним для збуту, оскільки коштував дешевше за «казенну» горілку. 40-градусна горілка коштувала 1 крб. 15 коп. за 0, 5 л, а самогон – від 40 коп. до 1 крб. у другій половині 1920-х рр. [2, с. 159].

Упродовж 1926-1932 рр., всупереч росту номінального значення заробітної плати робітників, реальна зарплата знижується приблизно на 68 %. Товарний голод, відсутність нормальних умов життєдіяльності призводили до примітивізації побуту населення, поширенню шкідливих звичок серед робітників, в тому числі пияцтва, особливо у портових та індустріальних містах. [3, с. 9] Найбільш вразливою категорією селянського населення, схильною до спивання, була біднота. З неї брали символічні штрафи за

проступки або правопорушення, тому що незаможники вважалися головною опорою радянської влади на селі. Тому заможні селяни доручали виготовляти самогон саме незаможникам, бідноті, забезпечували їх сировиною та оплачували частиною виготовленого самогону.[1, с.130]

Відповідно до підрахунків Центроспирту, у 1925/1926 економічному році лише селянське населення СРСР спожило 27,7 млн. відер 40-градусного самогону. Це становило майже половину всього обсягу спирту (перерахованого у 40 градусах), який накопичився на складах Російської імперії під час Першої світової війни. [2, с.156] Офіційна статистика констатувала суттєве зростання пияцтва та алкоголізму в Україні: обсяги споживання горілки з 1,5 млн. л у 1924 р. збільшились майже до 90 млн. л у 1928 р. [2, с.159]

Отже, руйнівні наслідки військових дій та важкий повоєнний період суттєво змінили життя населення України на гірше та негативно позначились на душевному та фізичному стані населення. Надмірне вживання алкоголю та поширення пияцтва у 1920-х роках виникли як стихійне явище. Основними чинниками, що впливали на зловживання алкоголем населенням були низький рівень життя, соціальна і політична напруга, економічна нестабільність, почуття розчарування та несправедливості, світоглядна криза.

Література

1. Іваненко В.В. Україна непівська: аналіз соціальних аномалій південного регіону. Донецьк: Вид-во ДНУ. 2006. 280 с.
2. Комар Є.Г. Соціальні аномалії у повсякденному житті населення УСРР 20-х рр. XX ст. Київ, 2015. 213 с.
3. Пиріг О.А. Місце грошової реформи 1922-1924 рр. у здійсненні нової економічної політики. Український історичний журнал Київ: «Наукова думка» 2000. №3. С.92-102
4. Трубенко О. М. Матеріально-економічне становище та умови праці робітників України (друга половина 1920-х – початок 1930-х рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Київ, 2001. 20 с.
5. Трухманова С.Л. «Соціокультурні та політичні процеси у містах Східного Поділля у 1920-х – на початку 1930-х рр.» Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2016. 236 с.

Юлія Огороднійчук,
аспірантка кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФЕНОМЕН ВІДЧУЖЕННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Природа соціального феномена відчуження є невичерпною, вона виражає дух тієї чи іншої історичної епохи, характеризує нові якості соціального буття, цінності й людські потреби. Проблема відчуження набуває нового звучання в сучасну епоху, коли глобалізація, новітні технології докорінно трансформували економіку, культуру, політику та особистісне буття людини. Глобалізація вивела феномен відчуження за межі суб'єкт-об'єктних відносин в сфері трудової діяльності – на рівень відносин акторів світової політики. Це дає підстави визнати еволюцію відчуження як соціального феномена і започаткування нового етапу в його дослідження. Однак за всієї очевидної актуальності проблема відчуження в умовах глобалізації в соціально-філософській літературі розглянута найменше.

Поняття відчуження має давнє філософське коріння, зокрема в працях К. Маркса, Е. Фромма, М. Гайдеггера, які характеризували відчуження як втрату суб'єктом контролю над власною діяльністю, продуктами праці, соціальними зв'язками та навіть самим собою. Так, К. Маркс розглядав відчуження як результат експлуатації, що веде до втрати зв'язку працівника з продуктами його праці, самим процесом праці, іншими людьми та, врешті-решт, із самим собою. Е. Фромм трактував відчуження як втрату ідентичності в результаті панування знеособлених соціальних сил. М. Гайдеггер, у свою чергу, вбачав відчуження у втраті автентичного існування людини в умовах масової культури. Значний внесок у дослідження проблеми відчуження зробила філософія екзистенціалізму. У працях А. Камю, Ж.-П. Сартра, К. Ясперса та інших мислителів пропонувались різні способи подолання відчуженого стану шляхом активізації індивідуальних здібностей людини. Проблема самовідчуження представлена в філософії Г. Маркузе, Ю. Габермаса [1].

У глобалізованому світі відчуження набуває нових форм і проявів, розширюється на нові аспекти життя: цифрову взаємодію, глобальні економічні системи, культурну ідентичність. Надмірна технологізація, цифровізація та інформатизація життєвого простору людини визначають діяльнісно-екзистенційні параметри буття людини, а порушення традиційних зв'язків – сімейних, національних, трудових, духовних – призводить до знеособлення

людини й атомізації соціального буття. У сучасному контексті відчуження містить не лише соціально-економічні, а й культурно-інформаційні виміри: відчуження в цифровому просторі, фрагментація особистісної ідентичності, відчуття ізоляції в глобалізованому світі. Утвердження у масовій свідомості почуття втрати високих ідеалів і смислу існування, моральний релятивізм і песимізм породжують відчуженність, самотність [2, с.56–61].

Проблема відчуження набуває значною мірою нового звучання саме в сучасну епоху, коли глобалізація загрожує світовому співтовариству спільноті відкратом від виробничого продуктивного принципу до монетаристського в економіці, від плюралістичної системи міжнародних відносин до диктату однополярності у світовій політиці. Претензії глобальних фінансових, економічних і політичних гравців на утвердження глобального світового порядку призводять до стану всезагального, глобального відчуження, породжує різні форми екологічного, технічного, політичного, морального, глобального та інших форм відчуження.

Створивши передумови для швидкої інтеграції світових економік і культур, глобалізація водночас спричинила зростання соціальної нерівності між країнами та всередині суспільств; стандартизацію культури та витіснення локальних ідентичностей; втрату особистісного сенсу через перенасичення інформацією; відчуження внаслідок гіперконкуренції та культури споживання. Глобалізація сприяє стандартизації способу життя, уніфікації цінностей, що нерідко веде до витіснення традиційних форм самовираження. Люди втрачають почуття належності до спільноти, стикаються з анонімістю глобальних структур. Інформаційне перевантаження, гіперконкуренція, нестабільність на ринку праці провокують емоційне вигоряння та почуття безпорадності. Усе це трансформує відчуження з індивідуальної проблеми у структурну рису глобального суспільства.

Аналіз феномена відчуження в умовах размивання ціннісних орієнтирів сучасного суспільства сприяє, по-перше, пошуку нової парадигми соціального буття, що враховує зростаючу роль суб'єктивного фактору в історії, з одного боку, і внутрішній розлад, духовна криза суб'єкта, – з другого. По-друге, в постіндустріальному суспільстві феномен відчуження набуває глобальні масштаби екологічного, виробничо-технологічного, духовного порядку. Більше того, феномен відчуження в контексте світової політики й економіки отримує втілення у протиставленні «золотого мільярду» і решти частини людства, Півночі і Півдня, Заходу і Сходу. По-третє, людина постіндустріального суспільства нерідко втрачає цілісне уявлення про смисл буття, особистісне існування. Людина опиняється в ситуації перманентного вибору між справжнім існуванням та його симулякрами. Поряд з цим відчуження людини тісно

пов'язане з невпинним поширенням цінностей масової культури та суспільства масового споживання.

У глобалізованому середовищі особистість стикається з новими викликами для своєї ідентичності. Розмитість культурних меж і культурна гомогенізація призводить до втрати локальних культур, а отже, й джерел ідентичності. Люди, попри технічну доступність численних каналів глобальної комунікації, дедалі частіше відчувають самотність. Соціальні мережі часто створюють ілюзію взаємозв'язку, не компенсуючи реальної емоційної підтримки.

Віртуалізація людських стосунків, зниження рівня емпатії та переважання поверхневих комунікацій сприяють емоційній відчуженості. Індивідуалізм як спосіб захисту від соціального тиску набуває форми ізоляції, коли прагнення до самореалізації витісняє солідарність та взаємопідтримку.

Подолання відчуження потребує комплексного підходу. Для мінімізації наслідків відчуження необхідні: розвиток критичного мислення та культурної самосвідомості; підтримка локальних спільнот і культурного розмаїття; формування етичної цифрової культури; переосмислення цінностей взаємодії, співпереживання та участі у суспільному житті.

Цифрова культура має розвиватися на засадах етики, прозорості та поваги до гідності людини. Ефективним інструментом мінімізації відчуження може стати освіта, орієнтована на розвиток емпатії, комунікаційних навичок і відповідального громадянства. Переосмислення цінностей співпраці, турботи, солідарності допоможе відновити соціальну тканину, ослаблену процесами глобалізації.

Отже, в умовах глобалізації соціальний спектр феномену відчуження розширяється, включаючи окрім економічної, політичної, соціокультурної і духовну форми відчуження. Різноманітні способи прояву відчуження засвідчують про його багатогранність і багатомірність, демонструють потенційний та актуальний стан відчуження людини в її діяльності, коли людина перетворюється в «часткову людину», а продукт її творіння – в самостійну силу, яка панує над людиною і ворожа їй. Як складний і багатогранний процес феномен відчуження потребує постійної уваги з боку науки, культури та політики. Його подолання можливе лише через усвідомлення глибинних змін у людській свідомості та міжособистісних відносинах, а також шляхом підтримки гуманістичних орієнтирів у глобальному контексті.

Література

1. Льовкіна О. Г. Відчуження людини у соціокультурному просторі: минуле і сучасність: Монографія. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2006. 168 с.

2. Шоріна Т. Г. Феномен відчуження: сучасні історичні та суб'єктивні модифікації. Мультиверсум. Філософський альманах. 2013. Випуск 8 (126). С.56–61.

Ростислав Чаплінський,
аспірант кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЛЮДИНА У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

Насьогодні цілісне розуміння буття людини неможливе поза віртуальною реальністю, системність котрої увиразнюється за допомогою тріади AR – MR – VR (тобто отримуємо репрезентативне поєднання «доповненої реальності», «змішаної реальності» і «віртуальної реальності»). Осмислюючи цей феномен, О. Каріна зосередила увагу на особливостях віртуального простору і віртуального часу. Якщо нелокалізованість, децентрованість, антиєрархічність характеризують віртуальний простір, то віртуальному часові притаманні дискретність і континуальність, багатомірність, відносність, зворотність. «Відносна каузальна свобода віртуальної реальності обумовлена тим, що: 1) у ній відбувається взаємопроникнення реального, вигаданого, символічного; 2) вона знаходиться у становленні, а отже менш симетрична, більш нестабільна» [2, с. 7]. Водночас зацентруймо на тому, що віртуальна реальність і реальність, яку вона представляє чи заміщає, здатні до взаємної детермінації.

Трактування віртуальної реальності дослідниками здійснювалось крізь призму різних культурних контекстів. Однак вважаємо, що застосування антропологічного підходу до її розуміння є найбільш продуктивним. Так, на думку Т. Лугуценко, поза тим, що віртуальність здебільшого асоціюється із культурою постмодерну та соціокультурними трансформаціями XX – XXI ст., чітко простежується зміна засад у її тлумаченні, що «спирається на етимологічні дослідження і значно розширює сферу уявлень про віртуальність», а відтак вповні її досягнути спроможна тільки «проблема антропологічного вимірювання віртуальної реальності» [3, с. 246]. Доцільно також врахувати міркування Г. Горячківської, відповідно до яких «особливості антропологічного виміру віртуальної реальності репрезентативно виражені через феномени рекурсії, трансценденції, гри», «антропологічний вимір віртуальної реальності є підґрунтям символічного середовища існування людини, яке формується шляхом об'єктивації переживання – симуляції і симулякрів» [1, с. 5]. Об'єктивація антропологічної віртуальної реальності досягається завдяки експресії, уявленню і позначенню. Видозмінюється і

результат символізування: знаком буття віртуальної реальності стає симулякр, а способом об'єктивування антропологічної віртуальної реальності – симуляція [3, с. 248]. Саме завдяки можливостям віртуальної реальності людина вирішує кілька актуальних проблем свого існування: набуває особистісної свободи, знаходить свою соціальну нішу, адаптується до нових культурних умов через гру. Внаслідок цього у масовій свідомості домінує твердження, що Інтернет це «остання територія свободи». У якості аргументів істинності зазначеного твердження використовують насамперед такі тези: індивід самостійно конструює власну віртуальну реальність; реальне, вигадане і символічне утворюють єдине ціле; емоційні реєстри інтенсивніші та яскравіші, перебіг подій цікавіший. Наслідком такого твердження, на нашу думку, стало стереотипне уявлення про вседозволеність і необмежені можливості віртуального простору.

Відтак антропологічні виміри віртуальної реальності актуалізували різні проблемні питання. Біном людина / Інтернет, з одного боку, розширив горизонти життєсвіту людини, а з іншого – зацентрував увагу науковців на потребі всебічного осмислення проблем кіборгізації, цифрової дематеріалізації, конструювання віртуальних світів та інших. Таким чином, ескапізм віртуальної реальності, віртуалізація буттєвості людини може бути потрактована як новий етап соціокультурного генезу.

Література

1. Горячковська Г.М. Антропологічний вимір віртуальної реальності : автореф. дис... канд. філос. наук: Харків, 2007. 14 с.
2. Каріна О.М. Віртуальна реальність: онтологічний статус : автореф. дис... канд. філос. наук. Харків, 2004. 17 с.
3. Лугуценко Т.В. Антропологічний аспект буття віртуальної реальності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. 2012, Вип. 28 (41). С. 242-249. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12516/Lugucenko.pdf?sequence=1> (дата звернення 20.03.2025)

3. АНАЛІТИКА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

Михайло Требін,

доктор філософських наук, професор,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

МІЖНАРОДНІ КОНФЛІКТИ ТА ЇХ ВРЕГУЛЮВАННЯ

Сучасний світ, як би нам усім цього не хотілося, продовжує залишатися полем зіткнення між політичними акторами, іноді перетворюючись на поле бою у прямому значенні цього слова. Конфлікти були, є й будуть обов'язковим елементом людського буття. Класичне визначення конфлікту дає видатний норвезький вчений Йохан Галтунг (1930-2024), один з фундаторів конфліктології, у книзі «Мир мирними засобами»: «Конфлікт – це більше, ніж те, що видно неозброєним оком як «неприємність», пряме насильство. Насильство заморожене в структурах, а культура надає законності насильству. Трансформація конфлікту між сторонами – це більше, ніж побудова нової архітектури відносин між ними. Самі сторони мають бути трансформовані таким чином, щоб конфлікт між ними ніколи не виник. Для більшості конфліктів між сторонами основну роль відіграють аспекти внутрішньої дисгармонії кожної із сторін конфлікту» [1, р. 2].

Серед усього різноманіття соціальних конфліктів більш тяжкі наслідки пов'язані з міжнародними конфліктами, особливо якщо вони переростають у міждержавний воєнний конфлікт. Американський вчений Герберт Кельман (1927-2022) сформулював такі аксіоми стосовно міжнародних конфліктів: 1) міжнародний конфлікт – це процес, що розвивається під впливом колективних потреб та страхів, а не лише результат раціональних розрахунків відповідно до об'єктивних національних інтересів, представлених політиками; 2) міжнародний конфлікт – це міжсоціальний процес, а не просто міждержавний та міжурядовий феномен; 3) міжнародний конфлікт – це багатосторонній процес взаємодії, а не тільки предмет спору держав, що змагаються; 4) міжнародний конфлікт – це інтерактивний процес із самовідтворюваною та прогресивною динамікою, а не просто якась послідовність дії та реакцій статичних сторін конфлікту [2, р. 194].

Класичний міждержавний конфлікт проходить кілька стадій. Початком завжди буде точка зіткнення інтересів, і якщо не вдається знайти взаємо

приємного виходу за допомогою переговорів, настає точка військової ескалації, що перетікає в гарячу фазу конфлікту. Тобто прихований антагонізм набуває відкритої форми – форми явного насильства, що робиться однією стороною з іншою. За гарячою фазою, як правило, слідує етап припинення вогню і фаза мирних переговорів. Класичний міждержавний конфлікт завершується підписанням мирних угод, в рамках яких сторони вирішують протиріччя з урахуванням своїх переговорних позицій, сформованих, серед іншого, результатами військових дій. Американський соціолог Луїс Крісберг (народ. 1926), наприклад, пропонував ще складніший поділ конфліктного циклу на фази: 1) оформлення конфліктної ситуації; 2) усвідомлення стороною А те, що її цілі несумісні з цілями сторони В і, навпаки, що являє собою формування суб'єктивної складової конфлікту; 3) визначення сторонами способів досягнення мети, утвердження стратегії та тактики; 4) фаза прямого зіткнення сторін (гаряча фаза); 5) завершення конфлікту [3, р. 122-124].

Існує ціла низка теорій конфліктного врегулювання. Серед нещодавно розроблених – модель вирішення конфліктів, яка визначає шість незалежних змінних як основних передумов припинення міждержавних конфліктів: фізичне та/або психологічне виснаження однієї сторони чи обох; зміна у балансі цілей та можливостей; зовнішній тиск на одного чи кількох супротивників з метою мирного врегулювання; внутрішній тиск на одного або кількох супротивників; скорочення числа неузгоджених цілей; зменшення кількості чинників, що сприяють підтримці конфлікту. Жодна з цих умов не вважається необхідною для вирішення конфлікту. Основний постулат цієї моделі полягає в тому, що наявність будь-якої з шести умов істотно підвищує ймовірність вирішення конфлікту: чим більша їх кількість досягається, тим більша ймовірність того, що конфлікт буде вирішено. І, звичайно, коли всі шість умов дотримано, вирішення конфлікту практично гарантовано [4, р. 131-146].

Для врегулювання складного міжнародного конфлікту необхідно не просто побудувати нову архітектуру відносин між сторонами, а й здійснити трансформацію самих сторін. Однією з особливостей тривалих збройних конфліктів є те, що насильство поступово стає видом норми [5, р. 332-333], яка проникає в усі пори соціального організму та руйнує його. Для трансформації сторін необхідно змінити поведінку учасників конфлікту: змусити їх відмовитися від практики нав'язування власної позиції та почати рух у бік співпраці. Для цього потрібно «змусити» сторони не тільки демобілізувати збройні сили, а й «демобілізувати розуми» [6, р. 1720-1722]. «Демобілізація розумів» має на увазі досягнення примирення на кожному суспільному рівні: державному, місцевому та особистому, це дуже складно, але вкрай необхідно.

А інакше треба пам'ятати статистику: 60% конфліктів, які були припинені на початку 2000-х рр., поновилися протягом наступних п'яти років [7].

Література

1. Galtung J. Peace by peaceful means: peace and conflict, development and civilization. Oslo: International Peace Research Institute; London; Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1996. viii, 280 p.
2. Kelman H. C. Social-Psychological Dimensions of International Conflict. Peacemaking in International Conflict: methods & techniques / I. William Zartman, J. Lewis Rasmussen, editors. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1997. P. 191–236.
3. Kriesberg L. Constructive conflicts: From escalation to resolution. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, 1998. xv, 392 p.
4. Brecher M. A Century of Crisis and Conflict in the International System: Theory and Evidence: Intellectual Odyssey III. Cham: Palgrave Macmillan, 2018. xi, 419 p.
5. Brooks R. How everything became war and the military became everything: tales from the Pentagon. New York: Simon & Schuster, 2016. viii, 438 p.
6. Rosoux V. How not to mediate conflict. International Affairs. 2022. Vol. 98, Issue 5. P. 1717–1735. DOI: <https://doi.org/10.1093/ia/iia058>
7. Einsiedel von S. Civil war trends and the changing nature of armed conflict. United Nations University Centre for Policy Research. 2017. No. 10. March 2017. URL: https://collections.unu.edu/eserv/UNU/Civil_war_trends_UPDATED.pdf.

Андрій Кобетяк,

доктор політичних наук, доцент;

Андрій Горецький,

студент 2 курсу спеціальності політологія

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА РЕЗУЛЬТАТИ ВИБОРІВ У ДЕМОКРАТИЧНИХ КРАЇНАХ

У сучасному світі інформація поширюється з неймовірною швидкістю,. Виникає проблема дезінформації, яка стає все більш актуальною, особливо в контексті політичних процесів. Вибори, як ключовий елемент демократії, опиняються під загрозою маніпулювання громадською думкою через поширення неправдивої або спотвореної інформації. У цій роботі я спробую розібратися, як саме дезінформація впливає на результати виборів у

демократичних країнах, які існують механізми та методики протидії цьому явищу, і які наслідки це має для демократичних інститутів.

Для початку, важливо чітко визначити, що ми розуміємо під термінами «дезінформація», «вибори» та «демократія». Дезінформація – є навмисне поширення неправдивої інформації з метою введення в оману. Вибори – це формальний процес обрання представників влади народом. Демократія – це політична система, в якій влада належить народу, і громадяни мають право брати участь у прийнятті політичних рішень.

Наприклад : напередодні виборів у соціальних мережах починають активно поширюватися фейкові новини про одного з кандидатів. Це можуть бути сфабриковані цитати, сфабриковані фотографії або відео, неправдиві звинувачення у корупції. Багато виборців, особливо ті, хто не дуже добре розбирається в інформаційних технологіях, можуть повірити цій інформації та змінити своє ставлення до кандидата. Це, безумовно, вплине на результат виборів.

Дезінформація може мати різні форми та види. Ось деякі з них:

Фейкові новини: повністю сфабриковані історії, які маскуються під правдиві повідомлення ЗМІ.

Пропаганда: поширення інформації з метою вплинути на громадську думку на користь певної політичної сили або ідеології.

Маніпулювання контекстом: подання правдивої інформації у спосіб, що змінює її значення або викликає неправильні висновки.

Канали поширення дезінформації також різноманітні:

Соціальні мережі: Facebook, Twitter, Instagram та інші платформи, де інформація поширюється дуже швидко і часто без контролю.

Онлайн-медіа: сайти новин, блоги та інші онлайн-ресурси, які можуть публікувати неперевірену інформацію.

Традиційні ЗМІ: телебачення, радіо та газети, які також можуть стати об'єктом маніпулювання або поширення дезінформації.

Важливо розуміти, як дезінформація впливає на виборців. Психологи виявили кілька цікавих механізмів:

Упередження підтвердження: люди схильні вірити інформації, яка підтверджує їхні існуючі переконання, ігноруючи або відкидаючи протилежну інформацію.

Ефект прив'язки: перша інформація, яку отримує людина про певну подію або кандидата, може сильно вплинути на її подальшу оцінку.

На жаль, існує багато прикладів того, як дезінформація вплинула на результати виборів у демократичних країнах.

У США під час президентських виборів 2016 року активно поширювалися фейкові новини в соціальних мережах, які, можливо, вплинули на вибір виборців.

У Великій Британії під час референдуму щодо виходу з Європейського Союзу (Brexit) обидві сторони використовували сумнівні аргументи та маніпулювання даними, що ускладнювало для виборців прийняття обґрунтованого рішення.

У Франції під час президентських виборів 2017 року також були спроби поширення дезінформації з метою вплинути на громадську думку.

У кожному з цих випадків дезінформація призводила до:

Зміни громадської думки: виборці починали підтримувати або не підтримувати певних кандидатів чи ідеї на основі неправдивої інформації.

Зниження довіри до інститутів: люди втрачали віру в чесність виборів, уряд та ЗМІ.

Поляризації суспільства: між прихильниками різних політичних сил зростала ворожнеча та нерозуміння.

Боротьба з дезінформацією – складне завдання, яке вимагає комплексного підходу. Ось деякі з можливих шляхів:

Ініціативи урядів та міжнародних організацій: розробка законів та політик, спрямованих на боротьбу з дезінформацією, підтримка незалежних ЗМІ, проведення інформаційних кампаній.

Роль технологічних компаній: Facebook, Google, Twitter та інші платформи намагаються розробляти алгоритми, які виявляють та блокують дезінформацію, але це не завжди ефективно.

Фактчекінгові організації: незалежні організації, які перевіряють факти та виявляють фейкові новини.

Медіаграмотність: навчання людей критично оцінювати інформацію, розрізняти правду від брехні.

Регулювання соціальних мереж: питання про те, чи потрібно регулювати соціальні мережі, і якщо так, то як саме, викликає багато дискусій [1, с. 85].

Підсумовуючи відзначимо, що важливо пам'ятати про етичні дилеми. Боротьба з дезінформацією не повинна призводити до обмеження свободи слова та цензури. Дезінформація – це серйозна проблема, яка загрожує демократичним процесам у всьому світі. Вона може маніпулювати громадською думкою, підривати довіру до інститутів та поляризувати суспільство. Ефективна боротьба з дезінформацією вимагає спільних зусиль урядів, технологічних компаній, ЗМІ, громадських організацій та кожного громадянина. Саме дезінформація в науці, політиці, суспільних процесах може призвести до значних потрясінь та навіть бути загрозою національної безпеки.

Варто лише згадати скільки часу нас неправдиво інформували про Революцію Гідності, події на Майдані, не давали об'єктивної оцінки початку військового вторгнення на Сході України. Дезінформація в той момент значною мірою вплинула на повномасштабне вторгнення РФ в Україну.

Література

1. Коваленко Ю. Концепція «відкритого православ'я»: функціональність та перспективи розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук спец. 09.00.11. Київ. 2021. 266 с.

Наталія Ковтун,
доктор філософських наук, професор;
Анастасія Красільнікова,
здобувачка I курсу першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності С 2 Політологія,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФЕНОМЕН ВОЄННОГО МАРОДЕРСТВА В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ ДЕГРАДАЦІЇ

Як свідчить історія, воєнне мародерство як деструктивне соціальне явище має давнє коріння. Сьогодні, в умовах російсько-української війни, яка містить явні ознаки війни геноцидного типу з боку РФ, з надмірною гостротою спостерігається деградація культурних, моральних і філософських орієнтирів у суспільстві країни-агресора. В РФ мародерство, яке здійснюється російськими військовими щодо як окупованих російських територій, так і щодо території Курської області, ретранслюється через тотальну інформатизацію практично в прямому ефірі різних інформаційних платформ. Більше того, воно набуває «нормалізованого» характеру у сприйнятті громадянами РФ.

І щоб у повній мірі осягнути сутність цього питання, доцільним є звернення до висновків французького дослідника Габріеля Тарда, а саме до його культової праці «Les lois de l'imitation» (в українському перекладі «Закони наслідування»). Г. Тард розглядав поведінкову імітацію в якості каталізатора будь-яких соціальних перетворень. На його думку, усі соціальні норми (культурні, політичні та моральні) розповсюджуються у суспільстві через повторення усталених зразків поведінки, які індивід відповідно засвоює соціальному середовищі, в якому він безпосередньо перебуває.

В умовах війни мораль як така відходить на другий план (особливо, якщо антагоністична агресивна поведінка заохочується вищим керівництвом). У

підсумку військового протистояння перетворюється в знеособлене варварство. Так чи інакше в умовах військових дій солдати перебувають у натовпі, тобто під дією «стадного рефлексу», де їх поведінка зумовлюється не особистим вибором, а тиском дій більшості. Якщо, до прикладу, в підрозділі один військовий починає присвоювати майно цивільних людей, то з високою імовірністю це стане зразком поведінкового патерну, яким будуть послуговуватися інші.

Г. Тард вважав, що наслідування може мати як творчий (що веде до прогресу), так і нищівний характер, коли відбувається наслідування аморальної, неприйнятної поведінки. В епізодах воєнного мародерства, таке повторення дій прямо засвідчує збідніння морального ядра людей, яке більше не здатне підтримувати конструктивні норми життєдіяльності суспільства [1, с. 35–70].

В надзвичайно важких для людської психіки умовах війни, так чи інакше існують межі, що відділяють необхідність від моральної деградації. Шукати їжу та воду для підтримання життя організму – це зрозумілі, вимушені дії. Але в умовах російсько-української війни особливої уваги набувають випадки викрадення автомобілів місцевих жителів, масовий вивіз побутових речей з будинків та квартир на окупованих українських територіях [2]. За повідомленнями Головного управління розвідки Міноборони України у кінці березня 2022 року в білоруській Наровлі було виявлено цілий спеціалізований базар російських окупантів, де вони продавали майно пограбованих українців. «В «асортименті» мародерського базару: пральні та посудомийні машини, холодильники, дорогоцінні прикраси, автомобілі, велосипеди, мотоцикли, посуд, килими, витвори мистецтва, дитячі іграшки, косметика» [3]. Більше того, на поштових відділеннях у Білорусі були зафіксовані російські офіцери-мародери, які відправляли награване своїм сім'ям у різні регіони РФ. Це ніщо інше, як спроба компенсації внутрішньої культурної порожнечі через привласнення зовнішніх атрибутів «чужої» цивілізації. Парадоксально, але цю порожнечу неможливо ліквідувати фізичним заволодінням чогось чужого.

Воєнне мародерство, як засвідчує практика, у жодний спосіб не обмежується лише матеріальними втратами. Воно є свідченням глибинної внутрішньої руйнації людини, втратою нею моральних орієнтирів. І саме це є одним з найстрашніших наслідків практично всіх воєн, яких зазнало людство. Проблема тут не в індивідуальній деградації людини та в її безпосередній моральній відповідальності. Мародерство є свідченням глибокого виродження культури. Там, де не діє мораль – діє інстинкт наслідування. І в цьому середовищі мародерство стає не винятком, а новою нормою.

Література

1. Gabriel Tarde. Les Lois de l'imitation. Paris: Félix Alcan, 1890. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Les_Lois_de_L_Imitation.html?id=3yAEPfIHq4IC&redir_esc=y (дата звернення 11.04.2025)
2. «Мародерство – маркер армії РФ». Що окупанти вивозять з українського півдня? 27 жовтня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-maroderstvo-armiya-rosiyi/32102027.html> (дата звернення 11.04.2025)
3. Російські мародери відправляють із Білорусі награбоване майно українців. 2 квітня 2022. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4462746-rosiiski-marodery-vidpravliauit-iz-bilorusi-nahrabovane-maino-ukraintsiiv> (дата звернення 22.04.2025).

Андрій Кобетяк,

доктор політичних наук, доцент;

Олег Хорунжий,

студент 3 курсу спеціальності С 2 Політологія

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПОСТПРАВДА І ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАГРОЗА ДЕМОКРАТІЇ: ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИКИ В НОВУ ЕРУ

Сучасна демократія стикається з безпрецедентними викликами, зумовленими стрімким розвитком інформаційних технологій. Ми живемо в епоху постправди, де емоції та маніпуляції дедалі частіше переважають над фактами. Це суттєво змінює спосіб функціонування демократичних інституцій і підриває довіру до базових принципів демократії.

Мета роботи: проаналізувати, як інформаційні технології трансформують демократію, та окреслити можливі шляхи адаптації демократичних інститутів до нових умов.

Теоретичні засади основного матеріалу. Демократія, згідно з класичними уявленнями (Арістотель, Мілль, Даль), базується на довірі, процедурності та критичному мисленні. В епоху постправди, як зазначають Keyes і McIntyre, стирається межа між фактом і вірою. Рішення виборців дедалі більше ґрунтуються не на аналітиці, а на емоційних тригерах (Канеман).

Технології як виклик демократії. Інформаційні технології, зокрема алгоритми соціальних мереж, формують інформаційні бульбашки, сприяючи радикалізації суспільства (Pariser, Sunstein). Deepfake-технології підривають довіру до візуальної інформації, а емоційний контент поширюється швидше за

фактичний (Vosoughi, Roy, Aral). Інформаційні атаки руйнують довіру до виборчих процесів, фактчекерів і ЗМІ (Lewandowsky, Wardle). Натомість псевдоекспертність дедалі частіше витісняє професіоналізм у сфері державного управління (Bourdieu).

Криза демократичних інститутів. Політична поляризація посилюється в усьому світі – від Brexit і президентських виборів у США 2016 року до ситуації у Франції та Україні у 2019-му. Професійні еліти поступаються місцем популістам і медійним фігурам (Моска, Парето). Інститути не встигають адаптуватися до темпів технологічних змін, що підтверджує теорія культурного лагу Огберна. Яскраві приклади – штурм Капітолію у США, маніпулятивні кампанії під час Brexit, а також утворення в Україні монобільшості з малодосвідчених політиків.

Сучасні технології як трансформатор безпеки та впливу. Персональні дані стали інструментом дистанційної вербовки, що докорінно змінює уявлення про безпеку. FPV-дрони та морські дрони радикально змінюють баланс сил на полі бою (IISS, CSIS). Автономні бойові системи дозволяють здійснювати удари без участі людини, а виживання на фронті дедалі більше залежить від інформаційного маскування, а не лише від технічного оснащення.

На основі проведеного дослідження можна виділити такі *висновки*.

1. Демократія зазнає серйозного тиску з боку нових інформаційних технологій, які порушують традиційні механізми прийняття рішень і підривають довіру до демократичних інститутів.

2. Суспільство вступило в епоху постправди, де інформаційні маніпуляції і технологічні інструменти впливають на політичну свідомість, радикалізуючи громадську думку.

3. Класичні інститути демократії виявилися неготовими до такого масштабу викликів, що потребує їхньої адаптації через оновлення процедур, посилення цифрової грамотності громадян та переосмислення підходів до регулювання інформаційного простору.

4. В умовах нової інформаційної реальності необхідна стратегічна переорієнтація державних структур з акцентом на кібербезпеку, захист особистих даних та розвиток критичного мислення в суспільстві.

Підсумовуючи відзначимо, що демократія має шанс вижити тільки через адаптацію: реформу інституцій, розвиток критичного мислення і регулювання інформаційного простору. Світ на порозі трансформації: хто швидше адаптується до нових реалій, той отримає перевагу. Україна має можливість стати одним із лідерів змін, якщо вчасно модернізує свої структури і захистить інформаційний суверенітет.

Андрій Кобетяк,
доктор політологічних наук, доцент;
Данило Попадейкін,
студент 2 курсу спеціальності С2 Політологія
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ТА РЕКЛАМА В ІНТЕРНЕТІ

У ХХІ ст. Інтернет став найпопулярнішим місцем спілкування та є надзвичайно затребуваним. За відкритими джерелами можна дізнатися, що Інтернетом користуються 66% всього людства. Це дуже велика цифра в контексті населення світу. Така широка популярність Інтернету не могла не знайти відображення у політичній агітації, використанні тих чи інших платформ для просування власних політичних інтересів тощо.

Перше що спадає на думку, соціальні мережі та платформи. В наш час напевно не можна знайти політика без його особистої сторінки в телеграмі або фейсбуці, це стало суспільною нормою мати таку «особисту» сторінку, адже така платформа у вільному доступі для користувачів, широкого загалу людей. Вона чудово підходять для:

- Поширення меседжів, гасел, мемів (останнє частіше зустрічається у соціальних організацій);
- Прямого звернення до аудиторії у вигляді можливих відеотекстових постів;
- Мобілізації на різноманітні протести/заходи (наприклад, Євромайдан (2013–2014) – Facebook та Twitter як ключові платформи для мобілізації протестувальників, США, вибори Трампа (2016) – активне використання Twitter як агітаційного майданчика, а також мікротаргетинг у Facebook, Франція, «Жовті жилети» (2018–2019) – Facebook та YouTube як основні канали координації та мобілізації.

Відзначимо, що цифрова реклама також є важливою частиною агітації. Цьому повинна посприяти популярність самого політика, або політичної організації, інакше в їх потугах просто не буде сенсу. Часто популярне медійне обличчя використовується для відкритої чи прихованої агітації. Більшість українських зірок так чи інакше брали участь у передвиборчих перегонах починаючи з часів Ющенка та Януковича. Важливим у цьому контексті є також

використання Ютубу та інших відеохостингів, адже вони також є предметом політичного життя в Інтернеті [1, с. 27].

Окремо варто звернути увагу на відеозвернення та викриття «неправильних вчинків» політичних опонентів. Сюди ж варто віднести агітаційні ролики та трансляції мітингів. Приклади: Навальний LIVE (Росія) – розслідування та агітація через YouTube. Сеголен Руаяль (Франція, вибори 2007) – одна з перших політиків, які активно використовували YouTube для агітації.

Крім того, потенційною рекламою можуть виступити меми та інтернет культура; створення символів руху та іронічна/сатирична агітація. Приклади: «Pepe the Frog» (США) – мем, захоплений крайніми правими в США. А також Мемі Євромайдану та приклади іронічної мобілізації. Тут як приклад більш жартівливого формату, який також набув певної популярності, можна навести кандидата в президенти Лебіговича. Він став свого часу популярним Інтернет мемом і мав велику популярність, деякі люди могли повірити що це реальний кандидат. Або ж відомого кандидата у президенти України, Дарта Вейдера. Всі приклади куди жартівливіші і політиками рідко коли використовуються, але всередині соціальних рухів меми часто є явищем, яке може популяризувати його.

З прикладів використання інтернет реклами серйозними політиками можна навести Кампанію Президента США Барака Обама (2008, 2012) – використання big data для адресної агітації через Google Ads та соцмережі.

Через використання інтернету та в державно-політичних процесах, не можна обминути стороною Онлайн-петиції та краудсорсинг; збір підписів за різноманітні ініціативи та петиції, в тому числі і до Президента. Так проводиться організація цілих цифрових кампаній.

На основі онлайн ініціатив та популяризації використання інтернету в державі, також популяризувалося явище «піратських партій», політичні партії, метою яких є реформа законодавства в галузі інтелектуальної власності, патентів, копірайту. Вони виступають за реформи в галузі інтелектуальної власності, вільний некомерційний обмін інформацією та неприпустимість його переслідування згідно із законом, а також за недоторканність приватного життя. Цікаве явище яке підходить під контекст нашої теми.

Підсумовуючи відзначимо, що сьогодні мережа Інтернет є надзвичайно потужною системою зав'язків та координації людей. Окрім розваг та смішних відео, постів, Інтернет є місцем неймовірної кількості юзерів. Отже є величезна кількість способів привернути увагу на проблеми які є в країні та для агітації політиків, різних соціальних груп та політичних рухів. У роботі запропоновано лише частину можливих варіантів відкритої та прихованої агітації, від мемів у тік-току до повноцінних викриттів або годинних розборів тих чи інших тем і

проблем на ютубі або величезних постів з аналітикою в телеграмі. Питання тільки в тому, хто і як цим зможе скористатися.

Література

1. Кобетяк А. Вплив реклами європейської релігійної толерантності на формування українського православ'я. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління*. Вип. 3(69). Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023. С. 23-30. DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3\(69\)-3](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3(69)-3).

Андрій Кобетяк,

доктор політичних наук, доцент;

Євгенія Рокитенець,

студентка 2 курсу спеціальності С2 Політологія,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

МЕМИ, ТІКТОК І ПОЛІТИКА: ЯК ПРАЦЮЄ НОВА МОВА ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Уявімо собі таку ситуацію: людина ніколи не відвідує політичні мітинги, не читає політичних програм і навіть не дивиться новини. Але вона щодня відкриває TikTok або Instagram, Telegram ставить вподобайку політичним мемам, дивиться коротеньке відео про «зашквар» депутата, дає сатиричний коментар про чергову обіцянку чиновника. У цю мить вона вже залучена до політичної комунікації, навіть, якщо не усвідомлює цього.

Сучасна наука характеризує процес пасивного залучення до політичної комунікації як цифрову трансформацію політики. Політична комунікація, яка колись була справою лише ЗМІ, політологів та партійних штабів, зараз набагато частіше відбувається в цифровому просторі. Молодь більше не сприймає серйозних гасел на біл-бордах, але охоче переглядає «реакції» на виступи політиків у форматі відео, мемів чи стрімів. Цифрові платформи зараз є простором, де формується нова мовна політика – коротка, видима та емоційна.

Іншою важливою складовою політичного висловлювання є мем. Мем – це своєрідна одиниця культурної інформації, що може швидко поширюватися, змінюватися та адаптуватися. У політиці мем забезпечує певні функції, зокрема:

- інформаційну – через життєдіяльність можна донести суть складного питання;

- оціночну – мем відразу показує ставлення до явища чи особи (смішне = недолуге);

- мобілізаційну – жарт стає причиною для обговорення, обурення чи навіть протесту.

Для кращого розуміння ролі мемів у політичній комунікації варто навести такий приклад. Під час виборчої кампанії в Україні 2019 р. віртуальне протистояння між прихильниками Володимира Зеленського та Петра Порошенка супроводжувалися мемами, де місяці були подані у формі сатири, колажів чи «демотиваторів».

Наступною складовою сучасної політичної комунікації є TikTok. Сьогодні однозначно можна стверджувати, що TikTok – це не лише танці, а й політика. Цей застосунок що стрімко набирає популярності, особливо серед молоді. Дуже зручний застосунок для популяризації і «проштовхування» власних ідей. Більше того, це потужна платформа, яка охоплює значну частину потенційних респондентів.

TikTok стрімко перетворився з розважальної платформи на політичний інструмент. Його сила – в алгоритмах, які здатні зробити відео вірусним за лічені години. Політики обирають TikTok для прямого звернення до молоді – без посередництва журналістів чи редакторів. У США, до прикладу, адміністрація Байдена співпрацює з тітокерами, щоб поширювати інформацію про вакцину, кліматичну політику чи вибір. В Україні Олексій Гончаренко народний депутат від «Європейської Солідарності» також, відомий активним використанням TikTok. Також Петро Порошенко, п'ятий Президент України, активно використовує TikTok як один з каналів комунікації зі своєю аудиторією, адаптуючи політичні меседжі до сучасних форматів. В Україні також зростає кількість політичного контенту в TikTok: користувачі створюють короткі відео з аналітикою, жартами або критикою, що має сильніший вплив на глядача, ніж звичайна новина.

Черговою формою політичної комунікації є іронія. Вона є способом політичного супротиву. В епоху глибокої інфляції іронія стала способом висловлення ставлення до політичних подій. Вона дозволяє говорити про складне легко, знижуючи пафос і збільшуючи довіру до автора. Особливо актуально це в авторитарних режимах, де пряме висловлювання критики може бути небезпечним. Мемі – один з небагатьох інструментів супротиву, бо жарт легше «пропустити» через цензуру [1, с. 37].

Підсумовуючи сказане можемо відзначити, що сучасна політична комунікація – це не лише слова, а й також видимі образи, жарти, звуки, репліки з відео. Щоб залишитися в політичному дискурсі, політикам, експертам, медіа й громадським діячам треба «говорити» новою мовою – коротко, креативно,

зрозуміло. Це не обов'язково погано, але потребує підходів до політичної освіти. Молодь має не просто споживати політичний контент, вивчати аналізувати, бачити маніпуляції, розуміти, хто і з якою метою забезпечує створення цього повідомлення. Політичні меми та TikTok-контент – це не кінець серйозної політики. Це її нова форма. І тепер наше завдання – вміти читати цю нову мову, щоб не втратити суть у яскравій обгортці.

Література

1. Кузьменко О.В. Політична комунікація в TikTok: нові виклики та можливості. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Політологія*. 2021. №1, С. 35-41.

Віктор Заглада,

кандидат філософських наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЗВИТОК «ІНФОРМАЦІОНАЛЬНОЇ» ЕКОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ І СОЦІАЛЬНО- ПОЛІТИЧНИХ ПОТРЕБ СУСПІЛЬСТВА

У сучасному глобалізованому світі абсолютно всі держави в тій чи іншій мірі виступають як суб'єкти інформаційної економіки незалежно від того, декларують чи заперечують її існування у своєму середовищі.

«Інформаційна» економіка є новим типом економіки, у якій продуктивність і конкурентоспроможність агентів (компаній, регіонів чи країн) залежать насамперед від їхньої здатності створювати, обробляти й ефективно застосовувати інформацію, яка ґрунтується на знаннях. Інформаційна економіка має глобальний характер, оскільки в сучасних умовах досягнення високого рівня продуктивності та конкурентоспроможності можливе лише в межах глобальної взаємозалежної мережі. Саме ця мережа забезпечує матеріальну основу для формування нової економічної системи. Яскравим підтвердженням цього є стрімкий розвиток Інтернету в різних країнах світу. М. Кастельс стверджує: «Інтернет є тканиною нашого життя. Як нові технології виробництва й передачі енергії зробили можливими фабрики й великі корпорації як організаційні засади індустріального суспільства, так і Інтернет є технологічною засадою організаційної форми Інформаційної епохи: мережі» [1, с. 1].

Нова економіка формується на основі інтелектуалізації виробництва та всіх сфер господарської діяльності. Її ключовими рисами є: перетворення знань на виробничий чинник і стратегічний ресурс; перехід до новітніх

інформаційних технологій, що багаторазово посилюють інтелектуальні можливості людини; дематеріалізація продукту з одночасним зростанням значущості вкладеного інтелекту; трансформація праці від виконавчо-репродуктивної до інтелектуальної та інноваційної, що супроводжується здешевленням фізичної праці й підвищенням вартості інтелектуальної. Основу нової економіки становлять горизонтальні зв'язки, функціонування у глобальному електронному середовищі, а також перевага інформації, знань і взаємовідносин, які забезпечують оперативне узгодження попиту та пропозиції як ключових елементів продуктивних сил.

У контексті задоволення економічних і соціальних потреб суспільства слід зазначити, що ряд економістів розглядають формування інформаційної економіки як процес, спрямований на ефективне використання інформаційних, інноваційних та інтелектуально-креативних ресурсів з метою створення передумов для підвищення якості життя населення, зокрема через:

- а) гармонізацію та збалансованість суспільно-економічних відносин;
- б) покращення добробуту людей та соціальної справедливості;
- в) підвищення екологічної, економічної та соціальної безпеки [2, с. 11].

В Україні останнім часом значних обертів набирає ринок інформаційних технологій, який є прикладом включеності нашої економіки в глобальну економічну мережу. Сьогодні інформаційно-комунікаційні технології виступають рушієм економічного та соціального розвитку, а їх стрімкий прогрес зумовлює безперервну трансформацію як бізнес-процесів, так і суспільного середовища.

ІТ-сфера формує трійку основних експортних секторів економіки України. За даними Асоціації IT Ukraine, технологічний сектор зробив вагомий внесок в економічне зростання країни, ставши другою галуззю за кількістю експорту послуг [3]. Крім того, в Україні відкрили свої R&D-офіси (дослідницькі центри зі створення нових технологій) такі технологічні гіганти, як Google, Oracle, Samsung, Amazon, Ericsson, Amadeus, Huawei тощо.

На українському ринку програмного забезпечення працює низка провідних компаній, зокрема: «Інком», БМС Консалтинг, ТОВ «Майкрософт Україна», українське представництво «Adobe Systems», IDM, «ІЕ-Ресурс», «ІнфоРесурс», Smile Ukraine, компанія «Міратех», ТОВ «Люксофт-Україна», «Глобал Лоджик», N-iX, ТОВ «Інфострой», ТОВ фірма «ІТМ» та інші. Більшість із них є членами Асоціації «Інформаційні технології України», яка ставить за мету створення сприятливого середовища для розвитку індустрії програмного забезпечення в країні.

Ще одним сегментом господарювання, пов'язаним з розвитком ІКТ, що збільшує свої обсяги в Україні, є сфера комунікацій. Одним із її напрямів є

надання послуг зв'язку та доступу до мережі Інтернет, що забезпечується загальнонаціональними та регіональними (місцевими) бізнес-структурами. До першої категорії варто віднести операторів мобільного зв'язку та Інтернет: Київстар, Vodafone, Lifecell, Інтертелеком.

Другий напрям господарської діяльності у сфері телекомунікацій охоплює радіомовлення та телевізійне мовлення, яке реалізується з використанням різноманітних технологій – ефірного передавання, супутникових і кабельних мереж, а також через мережу Інтернет. Найбільшими телевізійними українськими холдингами є StarLightMedia, 1+1 Media, Медіа група Україна, Inter Media Group, радіо-холдингами – ТАВР Медіа, Український Медіа Холдинг, Business Radio Group тощо [4].

Прикладом успішної роботи ІТ-галузі для забезпечення соціально-політичних потреб українського суспільства є створення національної системи електронної взаємодії «Трембіта» [5] за удосконаленням зразком естонської платформи X-ROAD. Дану систему розроблено у рамках програми з підтримки децентралізації в Україні «U-LEAD з Європою» – проєкт EGOV4UKRAINE. Гасло проєкту – «Бігати повинні дані, а не люди!» Директор програми С. Делланс підкреслила: «Надання якісних публічних послуг на місцях від ЦНАП або онлайн покращує життя громадян, а також сприяє розвитку місцевого бізнесу» [6].

Метою створення системи «Трембіта» було забезпечення безпечного обміну інформацією між усіма державними електронними реєстрами. До 2017 р. в Україні налічувалося до 350 електронних реєстрів, які не завжди були якісними та дублювали інформацію. Станом на III квартал 2024 р. до платформи підключено 149 електронний інформаційний ресурс і вона об'єднує 244 учасники [7]. Учасниками системи «Трембіта» є органи державної влади, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання. Основними характеристиками системи є децентралізованість (повністю розподілена відмовостійка система), обмеженість доступу різними установами колом заданих повноважень, легкість та уніфікованість у створенні взаємодій між інформаційними системами, стійкість до відмов, високий рівень захищеності.

«Трембіта», створена за зразком естонської моделі, забезпечує захищений обмін даними між державними реєстрами. Це дозволяє посадовцям оперативно отримувати актуальну інформацію з надійних джерел, не звертаючись повторно до громадян. Такий підхід відкриває можливість надання більшості державних послуг в онлайн-режимі – прозоро, зручно та без ризику корупції.

На сьогодні з допомогою «Трембіти» вже реалізовується кілька успішних кейсів [8], для прикладу:

- програма «Доступні ліки»;

- перевірка судових рішень та протидія рейдерству;
- перевірка громадянами даних про себе.

Базисом інформаційного суспільства виступає інформаційна економіка: капіталістична, включена в глобальну ринкову мережу, заснована на широкому використанні можливостей новітніх ІКТ. Стрімке зростання в Україні ринку інформаційних технологій, бурхливий розвиток ІТ-індустрії, що підтверджується позитивною зміною позицій України в глобальних Індексх цифрової економіки, дещо швидші, ніж у середньому по світу, темпи загальної цифровізації економічних та соціальних відносин у межах країни дозволяють зробити висновок, що Україна перетворюється на суб'єкта інформаційної економіки. Підтримка цього сектора потенційно може забезпечити високий рівень конкурентоспроможності нашої країни на світовому ринку, а також створити додаткові нові робочі місця.

Розвиток ІКТ є рушієм для основних інновацій не лише у виробництві, але й в послугах. Одним із напрямів задоволення соціально-політичних потреб суспільства є використання сучасних організаційно-технічних рішень за допомогою інтернет-технологій, для прикладу, системи «Трембіта».

Література

1. Кастельс М. Інтернет-галактика: Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Київ : Ваклер, 2007. 304 с.
2. Зінченко О. А., Даріюш П., Зінченко Д. С. Інформаційна економіка: концепція, сутність та розвиток. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2019. № 16. С. 3–13.
3. Овчаренко Д. Огляд ІТ-індустрії України: прогноз на 2022 рік. URL: <https://alcor-bpo.com/uk/your-own-rd-office-news/ukrainian-it-industry-market-overview-for-2022/> (дата звернення: 15.04.2025).
4. Фролова Л. В., Бавико О. Є. Тенденції розвитку мережевих бізнес-структур. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/24.pdf (дата звернення: 20.04.2025).
5. «Трембіта»: Система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів: веб-сайт. URL: <https://trembita.gov.ua/ua/> (дата звернення: 15.04.2025).
6. Підтримувана Євросоюзом система «Трембіта» допомагає розвитку цифрового врядування в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13347> (дата звернення: 16.04.2025).

7. Trembita.gov.ua – звіт за 3-й квартал 2024 року. URL: <https://eu4digitalua.eu/uk/news/trembita-gov-ua-zvit-za-3-j-kvartal-2024-roku/> (дата звернення: 15.04.2025).

8. Молчанов Д. Куди поділася «Трембіта»? Що сталося з державною системою обміну даними через півтора року після запуску. *Економічна правда*. 16 лютого 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/02/16/671058/> (дата звернення: 15.04.2025).

Галина Невинна,

кандидат історичних наук, доцент;

Олена Боярин,

здобувачка вищої освіти 4 курсу першого
(бакалаврського) рівня спеціальності С2 Політологія,
Рівненський державний гуманітарний університет

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Ключовим документом, що регулює економічні відносини між Україною та Великою Британією, є Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство, підписана 8 жовтня 2020 року [1] та Меморандум про взаєморозуміння у сфері відновлення інфраструктури, підписаний у червні 2022 року [2].

Після повномасштабного вторгнення росії в лютому 2022 року відбулися суттєві зміни в обсягах та структурі торгівлі. Морська блокада українських портів Росією суттєво вплинула на експортні можливості України, особливо для сільськогосподарської продукції. Проте, завдяки підтримці Великої Британії та інших партнерів, зокрема через механізми “зернового коридору”, Україна змогла частково відновити експортні потоки. Ключові товарні групи у двосторонній торгівлі зазнали певної трансформації. Зросла частка високотехнологічної продукції, особливо у сфері оборонної промисловості. Також збільшився обсяг британських послуг, пов’язаних з консалтингом, страхуванням та фінансовим сектором, що відображає зростання ролі Великої Британії у підтримці економічної стабільності України [3]. Велика Британія запровадила програму тимчасового скасування всіх тарифів та квот на імпорту з України, що діятиме до 2026 року і охоплює широкий спектр продукції, включаючи харчові товари, метали та хімічну продукцію [4]. У контексті інвестиційного співробітництва особливе значення має діяльність таких британських компаній, як Shell, BP, JCB, Unilever, та

GlaxoSmithKline, які продовжують операційну діяльність в Україні, попри військові дії [5]. Варто зазначити, що український бізнес також активно інвестує у Велику Британію, хоча обсяги українських інвестицій значно менші і становлять близько 150 млн доларів США. Українські інвестиції спрямовані переважно у сферу ІТ, фінансові послуги та нерухомість. Значна кількість українських технологічних стартапів відкриває представництва у Великій Британії, використовуючи переваги місцевої екосистеми для залучення фінансування та розширення на західні ринки [6]. В умовах війни спостерігається трансформація характеру інвестиційного співробітництва. Британські інвестори адаптують свої стратегії, зосереджуючись на секторах з високою стійкістю до воєнних ризиків. Серед пріоритетних галузей для інвестування – ІТ-сектор, відновлювана енергетика, фармацевтика та оборонна промисловість. Особливо активно розвивається співпраця у сфері оборонних технологій [7].

Велика Британія активно сприяє залученню приватних інвестицій в економіку України через різні фінансові інструменти. Важливим елементом підтримки стала програма “Ukraine Business Package”, запущена в липні 2022 року з бюджетом 3,5 млрд фунтів стерлінгів [8]. Значна увага приділяється підтримці малого та середнього бізнесу. У вересні 2023 року було запущено програму «Ukrainian Entrepreneurs Support Fund» з бюджетом 30 млн фунтів стерлінгів, спрямовану на підтримку українських підприємств [9]. Окремим напрямком економічної підтримки є допомога у відновленні енергетичної інфраструктури України. Після масованих російських атак на енергетичні об’єкти Велика Британія виділила понад 100 млн фунтів стерлінгів на закупівлю обладнання для відновлення енергомережі та додаткові 50 млн фунтів на розвиток відновлюваної енергетики [10].

Отже, торгово-економічні відносини між Україною та Великою Британією в умовах російсько-української війни демонструють значну стійкість. Перспективи економічної інтеграції охоплюють широкий спектр галузей – від торгівлі товарами та послугами до спільних проєктів відбудови інфраструктури та інноваційного розвитку.

Література

1. Куренкова О. Маленьке НАТО» для України? Яким буде новий союз з Польщею та Британією. URL: <https://suspilne.media/208511-malenke-nato-dla-ukraini-akim-bude-novij-souz-z-polseu-ta-britanieu/>
2. Головченко В.І. Україна в зовнішньополітичній стратегії Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Avtorskyi_kolektyv/Ukrainska_dyplomatychna_entsyklope_dia_Tom_1-2.pdf

3. Яковенко Н.Л. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2005/4/17.pdf>
4. Британська рада в Україні – програми у сфері вищої освіти. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/programmes/education>
5. Головченко В.І. Україна в зовнішньополітичній стратегії Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Avtorskyi_kolektyv/Ukrainska_diplomatychna_entsyklope_diiia_Tom_1-2.pdf
6. Британська рада в Україні – програми у сфері вищої освіти. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/programmes/education>
7. The 2nd UK-Ukraine Defence Tech Forum URL: <https://eba.com.ua/en/the-2nd-uk-ukraine-defence-tech-forum>
8. Угода про сторічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-storichne-partnerstvo-mizh-ukrayinoyu-ta-spoluchen-95461>
9. Безпекова угода з Великою Британією: що вона змінює у підтримці України URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/bezpekova-uhoda-z-velykoju-brytaniyeyu-zmist-vyklyky/32793455.html>
10. Британська рада в Україні – дослідження освітнього співробітництва. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua>

Людмила Горохова,

кандидат філософських наук, доцент;

Назарій Корнійчук,

студент 2 курсу спеціальності С2 Політологія

Житомирський державний університет імені Івана Франка

МИРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ООН В УКРАЇНІ

Важливим інструментом підтримання миру та безпеки в світі є Організація Об'єднаних Націй [1]. Миротворчі місії ООН мають давню історію та довели свою ефективність у врегулюванні конфліктів у різних регіонах світу. Їх основна мета – запобігання ескалації конфліктів, захист цивільного населення та сприяння дипломатичним переговорам. Вони функціонують на основі мандату Ради Безпеки ООН або Генеральної Асамблеї ООН [1]. Основними заходами ООН і Ради Безпеки щодо підтримання миру і забезпечення міжнародної безпеки є миротворчість, превентивна дипломатія, підтримання миру, миробудівництво в

конфліктний період. Миротворчість, згідно з практикою ООН, може мати різні форми, спрямовані схилити ворогуючі сторони до угоди, головним чином за допомогою таких мирних засобів, які передбачені в главі VI Статуту ООН. Превентивна дипломатія передбачає запобігання переростання суперечок у збройні конфлікти й обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення. Підтримка миру включає широкий спектр заходів, зокрема й забезпечення присутності ООН у конкретному районі, пов'язане з розгортанням військового і/або поліцейського персоналу ООН, а нерідко і цивільного персоналу. Миробудівництво, в свою чергу, передбачає дії щодо запобігання спалаху насильства між країнами і народами після ліквідації конфлікту або конфліктної ситуації, які зосереджуються на створенні умов для сталого миру після конфлікту.

Аналізуючи діяльність ООН у сучасних умовах, слухними вважаємо міркування Л. Чекаленко, яка зауважує та тому, що «сьогодення ООН позначається різноманітними діями у розв'язанні міжнародних конфліктів, екологічних катастроф, глобальних проблем, які загрожують існуванню людства. Миротворчі зусилля міжнародного співтовариства із запобігання кризам, які названо превентивною дипломатією, полягають у застосуванні будь-яких дій для запобігання виникненню конфліктів, можливістю вирішення криз дипломатією» [Чекаленко Л. ООН в політиці України: реалії сучасності. *Зовнішні справи*. 2010. № 5–6. С. 24–28, с. 24].

ООН відіграє ключову роль у підтримці миру та безпеки в умовах глобальних викликів, а військові конфлікти та політична нестабільність, які тривають у різних регіонах світу, підкреслюють необхідність застосування ефективних міжнародних механізмів для превентивної дипломатії та миротворчих операцій. Моніторинг наявних досліджень та наукових розвідок дозволив з'ясувати, що в умовах сучасних реалій найчастіше ООН запроваджує миротворчі місії з метою досягнення таких цілей: забезпечення стабільності в регіонах конфлікту; захист цивільного населення та прав людини; допомога у врегулюванні конфліктів шляхом переговорів та міжнародної співпраці; відновлення зруйнованих територій та сприяння економічному розвитку після конфліктів.

В умовах агресії росії проти України міжнародна спільнота, зокрема ООН, шукають шляхи мирного врегулювання ситуації, хоча багато аналітиків відзначають складність реалізації традиційних миротворчих механізмів у цьому контексті. Підтвердженням зазначеного є дослідження сучасних науковців, які зауважують на тому, що «на жаль, війна в Україні, зумовлена військовою агресією рф, показала, що світ не став стабільним, оскільки конфлікти

спалахують в багатьох країнах, як і в минулі роки. Тому ООН сьогодні постає одним з головних органів, який запроваджує миротворчі операції» [3, с. 143]

Дійсно ООН продовжує відігравати важливу роль у стабілізації ситуації в Україні через гуманітарні програми та дипломатичні зусилля. Серед основних напрямів діяльності ООН в Україні можемо виокремити *гуманітарну допомогу*, яка надається вимушено переміщеним особам та людям, які постраждали від війни, через агентства, такі як UNHCR (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців), UNHCR Ukraine (Агентство ООН у справах біженців в Україні) та WFP (Всесвітня продовольча програма); *моніторинг прав людини* – Управління ООН з прав людини регулярно публікує звіти щодо ситуації з правами людини в Україні та фіксує порушення міжнародного гуманітарного права; *економічну підтримку* – Програми UNDP (Програма розвитку ООН) допомагають у відбудові критичної інфраструктури та підтримують малий і середній бізнес; *дипломатичні зусилля* – Генеральний секретар ООН та спеціальні представники сприяють мирним переговорам та дипломатичному тиску для досягнення політичного врегулювання конфлікту.

В Україні питання миротворчої місії ООН залишається предметом дискусій. Деякі країни висловлювали готовність підтримати таку ініціативу, але поки що немає узгодженого міжнародного рішення. Питання миротворчої місії ООН в Україні залишається дискусійним через кілька ключових факторів:

- політичні та дипломатичні аспекти – для запровадження миротворчої місії необхідне рішення Ради Безпеки ООН, але ухвалення відповідного мандату ускладнюється через те, що країна-агресор має право вето;

- відсутність мирної угоди – миротворчі місії ООН зазвичай розгортаються для підтримки вже досягнутого миру. В Україні активні бойові дії тривають, і немає офіційної угоди між сторонами конфлікту;

- ризики замороження конфлікту – деякі аналітики вважають, що введення миротворців може призвести до фактичного закріплення поточної лінії фронту без реального вирішення конфлікту;

- різні позиції міжнародних гравців – деякі країни, зокрема Велика Британія та Франція, висловлювали готовність підтримати миротворчу місію, тоді як інші вважають це передчасним рішенням;

- національні правові обмеження – розташування іноземних військових баз на території України заборонене згідно з положенням ст. 17 Конституції [4], відтак це не дозволяє розміщення іноземних військових підрозділів без рішення парламенту, що додає складності у процесі ухвалення рішення.

Зазначені фактори роблять питання миротворчої місії складним і багатогранним. Відтак, введення миротворців залишається питанням дискусійним, оскільки для цього потрібен міжнародний консенсус та мандат

ООН. Миротворча місія могла б допомогти стабілізації конфліктної ситуації, але її реалізація залежить від багатьох політичних і військових факторів. Важливо зазначити, що реальне розгортання миротворців в Україні залежить зокрема й від міжнародної підтримки, юридичних аспектів та ризиків ескалації. Проте історія ООН свідчить, що такі місії можуть ефективно сприяти встановленню миру в складних конфліктних ситуаціях.

Література

1. Організація Об'єднаних Націй. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-obyednanih-nacij> (дата звернення: 21.04.2025).

2. United Nations Charter. Офіційний сайт United Nations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення: 21.04.2025).

3. Чекаленко Л. ООН в політиці України: реалії сучасності. *Зовнішні справи*. 2010. № 5–6. С. 24–28.

4. Квасній Л.Г., Паславська В.В., Басараб О.В. Роль миротворців у забезпеченні міжнародної колективної безпеки. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18(1). С. 140–147.

5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.04.2025).

Віктор Заглада,

кандидат філософських наук, доцент;

Грабчук Альона,

Здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня

вищої освіти спеціальності С2 Політологія

Житомирський державний університет імені Івана Франка

РЕАКЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ОКУПАЦІЮ КРИМУ ТА ВІЙНУ НА СХОДІ УКРАЇНИ У 2014 РОЦІ

У 2014 році Росія анексувала Крим і почала агресію на сході України, що викликало міжнародну кризу. Реакція міжнародних організацій, зокрема ООН, ЄС, НАТО та ОБСЄ, мала важливе значення для підтримки суверенітету України.

Першою міжнародною організацією, яка відреагувала на анексію Криму, стала Організація Об'єднаних Націй. Після того, як Росія в березні 2014 року провела референдум в Криму, на якому більшість голосів була віддана за приєднання півострова до Російської Федерації, ООН відреагувала на ці події.

27 березня 2014 року Генеральна Асамблея прийняла резолюцію 68/262. Резолютивна частина документа займала лише одну сторінку та містила шість пунктів. У тексті не містилося жодних прямих згадок про засудження дій Росії, а також не було зазначено факту анексії Криму. Відсутньою була й однозначна заява про те, що Крим є невід'ємною частиною України. Водночас, низка положень резолюції підтверджувала підтримку територіальної цілісності України «в межах міжнародно визнаних кордонів». Станом на 27 березня 2014 року жодна міжнародна інституція не визнала анексію Криму та Севастополя, тож використання формулювання «міжнародно визнані кордони» фактично означає трактування Криму як частини території України. Крім того, в резолюції Генеральної Асамблеї ООН чітко зазначено про невизнання так званого кримського «референдуму». Згідно з проектом, Генасамблея ООН «закликає всі держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи не визнавати ніяких змін статусу Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на підставі вищезазначеного референдуму і утримуватися від будь-яких дій або поведінки, які можуть бути інтерпретовані як визнання будь-якої зміни статусу» [1].

Генасамблея ООН також закликала всі держави припинити та утримуватися від дій, спрямованих на частковий або повний зрив національної єдності та територіальної цілісності України, включно з будь-якими спробами змінити кордони України шляхом погрози чи застосування сили чи інших незаконних засобів. Цю ж позицію підтвердили резолюції ГА ООН 71/205, 72/190, 73/263, 74/168, 75/192 «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, Україна», а також 73/194, 74/17, 75/29 «Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь, Україна, а також частини Чорного та Азовського морів». Крім того, ці резолюції однозначно кваліфікували Росію як державу-окупанта та закликали Російську Федерацію негайно припинити тимчасову окупацію території України.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) – одна з найбільших та найвідоміших гуманітарних організацій у світі, яка надає допомогу в зонах конфліктів і займається захистом прав людини, дотриманням міжнародного гуманітарного права. Реакція МКЧХ на окупацію Криму Росією та війну на сході України у 2014 році була важливою для забезпечення гуманітарної допомоги, захисту цивільного населення та виконання норм міжнародного гуманітарного права.

Одним із основних завдань МКЧХ було надання гуманітарної допомоги постраждалим від конфлікту на сході України та в Криму. Після початку збройних зіткнень в Донецькій та Луганській областях, а також анексії Криму

Росією, МКЧХ активно залучилося до надання допомоги цивільному населенню, яке постраждало від війни.

МКЧХ активно займався захистом прав військових і полонених з обох сторін конфлікту. Організація мала право відвідувати місця утримання військовополонених, проводити інтерв'ю з ними і перевіряти умови їхнього утримання відповідно до норм міжнародного гуманітарного права. МКЧХ працював над забезпеченням того, щоб військові та цивільні особи, які потрапили в полон, не піддавалися катуванням або іншим формам жорстокого поводження.

29 серпня 2014 року після повідомлень про те, що російські військові діють на території України, прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк оголосив, що звернеться до українського парламенту з проханням направити Україну на шлях до членства в НАТО. Уряд також дав зрозуміти, що він сподівається на статус великого союзника поза НАТО зі Сполученими Штатами, найбільшою військовою державою НАТО та країною, що вносить вклад у світовий мир [2]. Після парламентських виборів у жовтні 2014 року новий уряд зробив вступ до НАТО своїм пріоритетом.

Підтримка України з боку НАТО була виражена в низці документів, заяв і під час зустрічей та на засіданні Парламентської асамблеї НАТО 24 листопада 2014 р. Концепція підтримки НАТО України була зафіксована в «Декларації Уельського саміту» НАТО від 5 вересня 2014 р., де чітко окреслено політику підтримки України та визначено політичні та економічні кроки, спрямовані на стримування російської агресії та зазначено: «Ми рішуче засуджуємо ескалацію подій та незаконне військове втручання Росії в Україну і вимагаємо, щоб Росія зупинила і відвела свої війська з України та від її кордонів. Це порушення суверенітету і територіальної цілісності України є серйозним порушенням міжнародного права і є основним викликом євроатлантичній безпеці. Ми не визнаємо і не визнаватимемо незаконну російську «анексію» Криму» [3].

Моніторингові місії ООН, такі як Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ, також активно працювали в Україні, збираючи інформацію про порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права, хоча й не мали права на активне втручання у конфлікт.

21 березня 2014 року Спеціальну моніторингову місію ОБСЄ в Україні (СММ) було розгорнуто після запиту уряду України до ОБСЄ та консенсусного рішення всіх 57 держав-учасниць ОБСЄ. СММ – це неозброєна цивільна місія, яка присутня на місці цілодобово та без вихідних, з мандатом, що охоплює всю територію України. Її головні завдання: спостереження та звітування про ситуацію в Україні; сприяти діалогу між усіма сторонами конфлікту [4].

Отже, можемо бачити, що Міжнародні організації, які покликані підтримувати мир і безпеку, продемонстрували свою неспроможність ефективно реагувати на агресію Росії щодо Криму та війни на сході України в 2014 році. Кожна з основних міжнародних інституцій, таких як ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ, і навіть Міжнародний Комітет Червоного Хреста, показала, що їхня діяльність у цей період була обмежена або не змогла призвести до значних результатів у врегулюванні конфлікту.

Література

1. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 27 березня 2014 року 68/262. Територіальна цілісність України URL: https://digitallibrary.un.org/record/767883/files/A_RES_68_262-RU.pdf (дата звернення 15.04.2025).
2. Яценюк: коли зробимо необхідні кроки, то будемо готові до НАТО. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/12/141215_nato_yatsenyuk_vc (дата звернення: 20.01.2025).
3. Декларація Уельського саміту URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 15.04.2025).
4. Реакція ОБСЄ на кризу в Україні і навколо неї. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/b/125576.pdf> (дата звернення 17.04.2025).

Валерій Павлов,

кандидат філософських наук, доцент,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

МАЙБУТНЄ У СВІТЛІ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Майбутнє майже ніколи не буває у повній мірі таким, яким уявляється людині з позицій сьогодення. Але іншого варіанту бачення дня завтрашнього немає, адже фізично всі ми існуємо «тут-і-тепер». Навіть сама смілива фантазія продукується на основі знань, вмінь, здібностей, якими суб'єкт володіє в кожен конкретний момент свого життя. Тут потрібно розрізняти художню уяву, яка може максимально «відірвати» людину від сьогодення і перенести у придумані, нерідко чудернацькі світи та обставини, і тверезий, певною мірою обґрунтований, погляд у майбутнє на основі аналізу можливостей об'єктивно існуючої реальності, тенденцій, які рельєфно чи приховано заявляють про себе. Один із варіантів «проекування» майбутнього –

його трактування в контекстів викликів сьогодення . Звернусь до двох таких викликів, хоча їх досить багато.

Виклик перший. Так звана моральна деградація суспільства. Тема не нова. Проблема має перманентний характер. Кожне попереднє покоління, як правило, чомусь не задоволене змістом і практикою функціонування моральних цінностей, які існують у середовищі їх дітей та внуків. Про це свого часу говорив ще Платон. Але ситуація об'єктивно не змінюється. При цьому, оскільки більш-менш чітких (тим паче загальноприйнятих, якоюсь мірою стандартизованих) критеріїв морального здоров'я не існує, про це говорять і пишуть, виходячи з буденної практики людського життя. Тут варто звернути увагу на два моменти, які діалектично виключають один іншого. З одного боку, незважаючи на своєрідну «деморалізацію» соціуму, він продовжує функціонувати. З іншого – відсутній очевидний, явний, не говорячи вже про значний прогрес у його моральному розвитку. Всі спроби, як теоретичні, так і практичні, яскравих представників утопічного соціалізму (К. Сен-Сімона, Р. Оуена, Ф. Фур'є) «наповнити» суспільні відносини повноцінною мораллю виявились безрезультатними. На жаль, утопічність чекала й ідеї марксизму про всебічно, гармонійно розвинуту особистість та комуністичний тип суспільних відносин.

Виклик другий. Втрата цивілізацією поваги до норм і принципів міжнародного права. У локальному контексті ігнорування правових механізмів регулювання людського співжиття не є винятком. Але, і це добре доказано історією, людство об'єктивно потребує всезагальних (міжнародних) норм, які покликані забезпечувати його безконфліктне існування, захищати справедливість, оберігати від насилля. Саме з цих позицій можна і варто розглядати припинення війн у Древній Греції в період проведення Олімпійських ігор. Створення у 1920 р. Ліги націй, а у 1945 р. ООН – відповіді на запити суспільства щодо необхідності мати на планеті міжнародну організацію/організації з великими повноваженнями, здатну попереджати і розв'язувати міжнародні та локальні суперечності і конфлікти. І хоча ні першому, ні другому соціальному інституту робити це у повній мірі не вдавалось, повага до міжнародних регуляторів все ж існувала.

Ситуація кардинально змінилась на рубежі ХХ–ХХІ ст. Спочатку – конфлікт (з участю НАТО) у Союзній Республіці Югославії між албанцями і сербами і, як наслідок, прецедент порушення міжнародного права через самопроголошення Косово (у лютому 2008 р.) незалежною державою, відповідне (не засуджуюче цей акт) рішення Міжнародного суду ООН і визнання її у даному статусі низкою держав світу. У серпні 2008 р. внаслідок збройного вторгнення Російської федерації у Грузію остання втратила частину своєї те-

риторії. Світове співтовариство, включаючи ООН, висловило з цього приводу чергову «стурбованість», але нічого не зробило для відновлення юридично зафіксованих кордонів Грузії та її міжнародних прав.

Анексія Росією Криму у 2014 р. також не отримала у світі адекватної реакції, як і повномасштабне вторгнення її в Україну у лютому 2022 р. При всій тій допомозі, яку багато країн надали і надають нашій вітчизні у цій війні, світ не зміг (чи не захотів) консолідуватись (маючи для цього відповідні ресурси та механізми), щоб зупинити кровопролиття. Не здійснив він і елементарних кроків у напрямі зміни правового регулювання міжнародних відносин. Сучасне міжнародне право за своїми практичними наслідками мало-результативне, а ООН безповоротно втратила авторитет як міжнародна організація.

Віктор Заглада,

кандидат філософських наук, доцент;

Вікторія Рябчук,

здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня

вищої освіти спеціальності С Політологія,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ТА ІДЕОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ

Зовнішня політика України, як і будь-якої незалежної держави, є результатом складної взаємодії історичних, культурних, ідеологічних, а також геополітичних чинників. Українська держава протягом своєї історії зазнавала впливу різноманітних культур і політичних ідей, що формувало її унікальну ідентичність та визначало місце в міжнародному середовищі. Від Київської Русі до сучасної України зовнішньополітичний курс був зумовлений не лише прагматичними інтересами, а й ідейними, національними та історичними цінностями. Ці аспекти не лише впливають на формування державних пріоритетів, а й допомагають зрозуміти, як Україна взаємодіє з іншими країнами та наддержавними утвореннями.

Україна, маючи тисячолітню історію, неодноразово опинялася в епіцентрі зіткнення культур, цивілізацій та імперій. Київська Русь, як перша політична формація на українських землях, відзначалася активною дипломатією. Вона вибудовувала партнерські відносини з Візантійською імперією, скандинавськими країнами, Західною Європою. Вибір християнства як

державної релігії Володимиром Великим у 988 році став не лише релігійним актом, а й стратегічним кроком інтеграції Київської Русі у європейський культурний простір.

Подальший історичний розвиток – періоди монгольської навали, існування Галицько-Волинської держави, польсько-литовської унії, а згодом входження частини українських земель до складу Російської та Австро-Угорської імперій – визначав складну геополітичну ситуацію України. Під впливом цих обставин формувалося відчуття потреби в збереженні національної самобутності та боротьбі за незалежність. Це стало підґрунтям для подальшого формування націоналістичних рухів і політичної ідеології.

Україна завжди була багатокультурною країною. Її територія служила місцем зустрічі слов'янських, тюркських, європейських і азійських культур. У результаті цього сформувався своєрідний менталітет, який поєднує відкритість до нового з прагненням до збереження власної унікальності. Цей синтез впливає на зовнішньополітичний курс України, який прагне балансу між інтеграцією до європейського простору і необхідністю збереження традиційних зв'язків із сусідніми країнами.

Особливе значення у формуванні сучасної зовнішньої політики має українська мова, культура та національна пам'ять. Після здобуття незалежності в 1991 році, Україна розпочала процес відродження своєї ідентичності, що супроводжувалося переосмисленням історичних подій. Ідеї відновлення історичної справедливості та визнання боротьби українців за незалежність стали важливими компонентами міжнародного позиціонування держави.

Націоналізм як ідеологічна течія відігравав важливу роль у формуванні зовнішньої політики України [1], особливо в періоди боротьби за незалежність. Однак у сучасній Україні націоналізм адаптований до демократичних принципів і сприймається як основа для захисту суверенітету та національних інтересів. Повага до прав людини, демократія та верховенство права є цінностями, які Україна інтегрує у свої зовнішньополітичні ініціативи.

Ці ідеї вплинули на стратегічний курс країни на євроінтеграцію. Угода про асоціацію з Європейським Союзом, підписана у 2014 році, стала кульмінацією прагнення до інтеграції з демократичним світом. Майдан 2013–2014 років, відомий як Революція Гідності, підтвердив, що український народ віддає перевагу курсу на Європу, бачивши в ньому не лише економічну вигоду, а й можливість реалізації цінностей свободи та демократії.

Важливим елементом зовнішньої політики України є використання історичної пам'яті як інструмента міжнародної дипломатії [2, 3]. Уроки Голодомору, репресій радянської доби та досвід Другої світової війни залишили глибокий відбиток у свідомості нації. Спроби популяризації цих тем

на міжнародній арені сприяють формуванню об'єктивного уявлення про Україну як державу, що пережила трагічні етапи, але змогла зберегти свій дух і готовність до боротьби за свободу.

Не можна недооцінювати вплив релігійних факторів на зовнішню політику. Православ'я, яке відіграє центральну роль у духовному житті України, також стало важливим політичним чинником. Томос про автокефалію Православної церкви України у 2019 році підкреслив не лише релігійну незалежність України, але й її прагнення до звільнення від геополітичного домінування з боку Росії.

Зовнішня політика України є складним переплетінням історичних традицій, культурних особливостей і сучасних ідеологічних викликів. Її унікальність полягає в здатності інтегрувати багатогранний досвід минулого з прагненням до майбутнього, що базується на демократичних цінностях, національній ідентичності та прагненні до свободи. Ці чинники не лише визначають міжнародні пріоритети України, але й роблять її важливим гравцем у глобальному політичному просторі.

Література

1. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух : історія та ідеї. Львів: Піраміда, 2015. 248 с.
2. Двуреченська О. С. Місце історичної пам'яті у розвитку України як суб'єкта сучасних міжнародних відносин. *Політологія*. 2014. № 1 (105). С. 59–63.
3. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України : аналіт. доп. / за заг. ред. В. М. Яблонського. Київ : НІСД, 2019. 144 с.

Віктор Заглада,

кандидат філософських наук, доцент;

Максим Токарчук,

здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня

вищої освіти спеціальності С 2 Політологія,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА СУСПІЛЬНО ПОЛІТИЧНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

У сучасному світі децентралізація розглядається як ключовий інструмент демократичного розвитку, підвищення ефективності управління та залучення громадян до прийняття рішень. Особливої актуальності ця реформа набуває для

країн з пострадянським досвідом централізованого управління, які прагнуть інтегруватися в європейський політичний простір. Тому як конкретний приклад ми розглянемо цю реформу в контексті України.

Реформа децентралізації розпочалась для України у 2014 році й на сьогодні є однією з наймасштабніших трансформацій у системі державного управління за весь період незалежності. Її головною метою стало передання повноважень, фінансів і відповідальності від центральної влади до органів місцевого самоврядування. Якщо розглянути ці зміни детальніше, то раніше значна частина рішень ухвалювалась централізовано. Натомість тепер місцеві органи влади отримали ширші повноваження у сфері бюджетного планування, соціального забезпечення, освіти, охорони здоров'я та інфраструктурного розвитку. Це дало змогу громадам більш самостійно визначати пріоритети розвитку сприяючи зростанню відповідальності та ініціативності місцевого населення, а також значно збільшити роль громадських організацій, посилюючи згуртованість громад та взаємодію між мешканцями та місцевими органами влади. Водночас з цим посилилась роль місцевих виборів, активізувалась діяльність місцевих політичних лідерів і партій, що вплинуло на розширення політичної конкуренції та формування нової політичної еліти на місцях. У результаті цього процесу зміцнюється політична культура громадян, що є важливим чинником для сталого демократичного розвитку [1].

Окремо слід зазначити, що у впровадженні реформи децентралізації певною мірою відіграв євроінтеграційний курс України. Угода про асоціацію з Європейським Союзом була підписана у 2014 році, і передбачає низку політичних та адміністративних реформ, які мають наблизити українське врядування до стандартів ЄС. Зокрема, у сфері місцевого самоврядування Україна орієнтується на Європейську хартію місцевого самоврядування, яка визнає автономію органів влади на місцях і закликає держави забезпечити належні фінансові ресурси громадам. Децентралізація в цьому контексті не лише внутрішня потреба, а й стратегічне зобов'язання, пов'язане з модернізацією країни відповідно до європейських принципів субсидіарності, прозорості та участі громадян [2]. У цьому зв'язку важливо підкреслити, що децентралізація є інструментом інтеграції в європейський простір не лише на рівні держави, а й на рівні регіонів. Впровадження реформи сприяє залученню фінансової допомоги ЄС, розвитку міжрегіонального співробітництва, участі громад в європейських грантових і освітніх програмах. Таким чином, територіальні громади стають безпосередніми бенефіціарами євроінтеграції, а не лише пасивними спостерігачами загальнодержавної політики.

Децентралізація стала однією з ключових реформ в Україні, спрямованих на покращення ефективності управління, наближення влади до громадян і

забезпечення сталого розвитку регіонів. Цей процес передбачає передачу значної частини повноважень, фінансових ресурсів та відповідальності від центральної влади до місцевого самоврядування, що надає громадам ширші можливості для самостійного вирішення місцевих питань.

Основним механізмом децентралізації є перерозподіл владних повноважень, що дозволяє приймати рішення більш справедливо та знижує ризики концентрації влади в одних руках. Також децентралізована система забезпечує оперативність і точність управління, оскільки рішення ухвалюються безпосередньо на місцях людьми, які краще розуміють ситуацію і здатні ухвалювати обґрунтовані рішення та своєчасно впроваджувати зміни.

Децентралізація також сприяє підвищенню прозорості управління, що зменшує ризики корупції та зловживання владою. У централізованих моделях основні рішення приймаються обмеженою групою осіб, що створює потенційну загрозу для зловживань. Натомість децентралізація передбачає контроль та нагляд на кількох рівнях, що ускладнює реалізацію корупційних схем.

Література

1. Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення: 12.04.2025).
2. Нестерович В. Ф., Антоненко М. І. Децентралізація у світлі євроінтеграції: досвід окремих країнах Європи для України. *Актуальні проблеми політики*. 2024. Вип. 48. С. 166–168.

Вадим Бобело,

магістр-дослідник історії, викладач,

Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова

ДЕМОКРАТИЧНИЙ ТРАНЗИТ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Скориставшись тимчасовими складнощами російського імперіалізму, та проголосивши в 1991 році незалежність, Україна відмовилась від фіктивної радянської «демократії» та стала на шлях демократичного розвитку. В 1996 році цей шлях було закріплено в Конституції, стаття 1 якої проголосила, що «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [1, с. 4].

Протягом усіх 34 років незалежності українське суспільство знаходиться в пошуках та спробах будівництва власної моделі демократичної держави, долаючи перешкоди і виклики, які виникають на шляху деконструкції

авторитарного режиму правління та колоніальної спадщини. На сьогодні, попри всі напрацювання і досягнення, враховуючи те, що наряду з значними успіхами, існують і достатньо серйозні проблеми в розбудові демократичного суспільства, Україна все ж перебуває в статусі країни з перехідним, транзитним типом політичного режиму. Війна з Росією лише додала нових складнощів процесу переходу до демократії, але водночас і підкреслила важливість демократичних цінностей для українців.

На сучасному етапі демократичного транзиту Україна зіштовхується з низкою складнощів та проблем, що визначають для неї специфіку та складність процесу демократизації. Він характеризується переплетенням та нашаруванням проблем історичної спадщини, внутрішніх соціально-економічних і політичних проблем з суворими геополітичними реаліями. Зовнішні обставини, внутрішня незрілість демократичних інститутів, корупція, недостатня міць системи верховенства права, створюють значні перешкоди на шляху консолідації демократії.

Актуальність теми визначається критичністю важливості успішного демократичного розвитку України для забезпечення національної безпеки, суверенітету, внутрішньої стабільності та європейської інтеграції в умовах безпрецедентних геополітичних та внутрішніх викликів. *Метою* дослідження є спроба виявлення ключових проблем демократичної трансформації України на сучасному етапі, необхідних для глибокого розуміння поточних процесів та розробки ефективних стратегій для консолідації української демократії.

Об'єктом дослідження виступає процес демократичного транзиту в Україні на сучасному етапі. *Предметом* – проблеми та виклики, що постали перед демократичним транзитом після 24 лютого 2022 року.

Демократичний транзит у онтологічному контексті існування посткомуністичних країн (однією з яких, безперечно, являється і Україна) являє собою поліморфний (складний і багатогранний) і багатовекторний процес переходу від авторитарних або квазіавторитарних політичних систем, до якісно іншого суспільно-політичного стану – демократії.

Політологічний вимір розуміння поняття «демократичний транзит» – трактування його як процесу трансформації посттоталітарних суспільств, який має своєю метою заснування політичної демократії [2, с. 79].

Слід зазначити, що демократичний транзит є процесом складним, багатоаспектним, нелінійним та непередбачуваним. До нього входить безліч взаємопов'язаних факторів – політичних, економічних, соціальних, культурних. Вони потенційно спроможні впливати на його траєкторію та кінцевий результат. Часто можна спостерігаються відступи, стагнації та навіть

повернення до авторитаризму, а досягнення кінцевої мети – консолідованої демократії – не завжди можливе.

Основною вимогою всіх без винятків концепцій демократичного транзиту є консолідація суспільства навколо демократичних ідеалів [3, с. 186].

На сучасному етапі своєї історії Україна зіштовхується з цілим рядом проблем і викликів на шляху демократичного транзиту. Звісно, в першу чергу це пов'язано з гібридною агресією Росії, що розпочалась в 2014 році та переросла в повномасштабну в 2022, та тією моделлю опору, яка була обрана чинною українською владою. Слід зазначити, однак, що далеко не всі проблеми демократичного транзиту України були породжені саме агресією РФ. Значна їх частина була апріорі притаманна процесу. З початком військових дій вони загострились і набули масштабності.

Варто виділити такі з них: проблема корупції (в тому числі в середині політичної системи); слабкість політичних інститутів та їхня залежність від впливових груп; політична нестабільність та поляризація суспільства; політичний нігілізм населення; низький рівень економічного розвитку та нерівність; неефективність державних економічних інститутів; проблеми ідентичності та регіональних розбіжностей; недостатній розвиток громадянського суспільства та його слабка участь у політичному процесі; вплив інформаційної війни та дезінформації; неефективність судової системи та проблеми з верховенством права; слабкість державного управління та бюрократизм.

Отже, сучасний етап демократичного транзиту в Україні характеризується складною взаємодією внутрішніх і зовнішніх факторів: до традиційних проблем, що гальмують демократизацію – корупції, слабкості інститутів, політичної нестабільності та низької економічної ефективності – додалися виклики, спричинені російською агресією та реакцією українських органів влади на неї (обмеження ряду прав і свобод громадян, так звана «Конституція на паузі» та відсутність електоральної ротації).

Література

1. Конституція України: подарункове видання / упоряд.: Л. І. Бірюк, Н. І. Адамчик, Є. Г. Кудлай [та ін.]. Київ : ВАІТЕ, 2021. 324 с.
2. Бельська Т. В. Демократичний транзит: специфічна риса сучасного суспільно-політичного процесу. Актуальні проблеми державного управління. 2008. № 2. С. 78-83.
3. Радченко О. І. Латинська Україна: нескінченність демократичного транзиту? Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Політичні науки. 2008. Випуск 3. С. 183-193.

Богдан Дрозд,
аспірант кафедри філософії та політології,
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року стало серйозним випробуванням для всіх українців. Станом на 2022 рік більшість громадян України вірили у перемогу та досягнення справедливого миру. Однак через три роки інтенсивних бойових дій настрої населення змінились. Перебуваючи в стані постійної екзистенційної загрози власного існування багато громадян переживають сильний стрес та відчуття тривоги. Державні органи влади втрачають довіру українців, а разом з цим падає віра населення у досягнення справедливого та безпечного майбутнього для України та її громадян.

На початку війни суспільство проявило великий рівень довіри до державних органів влади та її представників, які ефективно протидіяли російському вторгненню. Проте після трьох років війни спостерігається різке падіння довіри українців до усіх гілок влади та її інституцій. Ці результати підкріплюються великим відсотком розчарування у діях влади (32% громадян відчувають розчарування, 17% - сором, 16% - злість, 11% - ненависть) [7]. На думку виконавчого директора КМІС Антона Грушецького населення розчаровується в тому, що не має справедливого розподілу тягара війни між усіма учасниками цього процесу. Населення відчуває недовіру до суддів та прокурорів, що позначається на загальному відчутті несправедливості в державі. Громадяни незадоволені тим, що судові справи проти чиновників-корупціонерів закінчуються без належних покарань обвинувачених [2].

На відчуття сильної несправедливості накладається втома від війни. Це проявляється у високому рівні незадоволеності власним життям серед українців. Близько 75 % населення відчувають низький рівень задоволеності власним життям, а 65% мають відчуття постійної тривоги. Серед опитаних лише 10% визначають, що не піддавались стресовим ситуаціям у 2024 році [6]. Це найгірші показники за всю історію незалежності України. Серед основних факторів стресу респонденти визначають бомбардування, розлуку з близькими та смерть близьких людей.

Справлятися з труднощами військового часу українцям допомагає відчуття власної сенсовності. Близько 62 % громадян знаходять сенс у тому чим

займаються [3]. Хоча відчуття несправедливості може з часом призвести до зменшення цього відсотку. Як зазначає Антон Грушецький: «У свідомості населення проблеми в судах і прокуратурі підбивають морально-психологічну готовність продовжувати опір агресору» [2]. Незважаючи на готовність більшості населення терпіти війну стільки скільки потрібно, зростає частка тих, хто вважає що Україна рухається у хибному напрямку. Негативні оцінки розвитку України дають 46% населення, також 28% опитуваних вважають, що через 10 років Україна буде країною зі зруйнованою економікою та великим відтоком людей [5; 8]. Ситуацію погіршує зниження довіри до ЗМІ. Заміною для засобів масової інформації стають соціальні мережі. Більшість населення вважає надійними джерелами інформації Telegram-канали та Tik-Tok. На відміну від класичних ЗМІ, соціальні мережі не мають редакційної політики та не дотримуються професійних стандартів журналістики. Російські спецслужби використовують соціальні мережі як інструмент для поширення необхідної пропаганди [4].

Отже, станом на 2025 рік населення України відчуває втому від війни. Українці знаходяться в стані постійного стресу та тривожності, що змушує відчувати екзистенційну загрозу для власного існування. Зростає рівень незадоволеності життям та відчуття загальної несправедливості в державі. Відсутність серйозних покарань за корупцію знижує відсоток довіри громадян до державних органів влади та її інституцій. Ситуацію погіршує недовіра до ЗМІ, що дозволяє російським спецслужбам поширювати пропаганду та впливати на населення через альтернативні джерела інформації – соціальні мережі. Це призводить до песимістичного погляду на майбутнє України та актуальний стан справ у країні.

Література

1. Динаміка готовності до територіальних поступок та фактор гарантій безпеки для досягнення мирних домовленостей. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1465&page=1> (дата звернення: 20.04.2025).
2. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2024 роках. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=6#_ftn6. (дата звернення: 21.04.2025).
3. Добробут українців під час війни: стримані оцінки рівня щастя, проте сильне відчуття сенсу. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1498&page=3> (дата звернення: 23.04.2025).

4. Дрозд. Б. Ю. Мережеві війни і відчуження людини в сучасному українському інформаційному просторі. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. Випуск 95, 2024.85-100 с.
5. Сприйняття напрямку справ в Україні. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1476&page=4> (дата звернення: 20.04.2025).
6. СТРЕСОВІ СИТУАЦІЇ В ЖИТТІ УКРАЇНЦІВ, 2024. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1472&page=5> (дата звернення: 20.04.2025).
7. Що українці відчують до нинішньої влади України. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1507&page=2> (дата звернення: 21.04.2025).
8. Як українці бачать майбутнє України і чи йдуть українці до єднання. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1463&page=7> (дата звернення: 22.04.2025).

Роман Горбунов,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ІНСТРУМЕНТАРІЙ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПОЛІТИЧНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ У ПОДОЛАННІ ГЛОБАЛЬНИХ, ЛОКАЛЬНИХ ТА РЕЛІГІЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Феномен збройних конфліктів у XXI столітті набуває нових масштабів та форм, що ставить під сумнів дієздатність існуючого міжнародного правопорядку. Глобальні та регіональні війни, політичні протистояння, гібридні загрози, а також конфлікти, зумовлені етнокультурними або релігійними розбіжностями, постають як виклики не лише безпековим механізмам, а й самим основам світової нормативної архітектури. У релігійному контексті постає необхідність критичного переосмислення понять легітимності, суверенітету та глобальної справедливості, зокрема у зв'язку з ескалацією конфліктів, які виходять за межі локального й набувають планетарного виміру.

Процеси глобалізації сприяють тому, що регіональні війни дедалі частіше трансформуються у геополітичні кризи, здатні дестабілізувати міжнародну систему безпеки. У цьому контексті війна в Україні постає як приклад конфлікту, що водночас має локальну, регіональну та глобальну природу, уособлюючи зіткнення фундаментальних цінностей – державного суверенітету,

національної ідентичності, прав людини та сили як засобу політичного домінування.

Інституції глобального врегулювання, насамперед, Організація Об'єднаних Націй, ОБСЄ, Європейський Союз, а також Міжнародний кримінальний суд, зазнають кризи нормативної легітимності та функціональної ефективності. Попри свій декларативний потенціал як носіїв морального авторитету, вони часто виявляються інструментально залежними від волі держав-членів, особливо постійних членів Ради Безпеки ООН [1, с. 85]. Це породжує проблему внутрішньої суперечності між універсалістською риторикою міжнародного права та прагматичними інтересами держав-акторів, що підриває ідею права як автономної моральної сили.

У релігійно-філософському відношенні це загострює питання справедливості, легітимності та моральної відповідальності в міжнародних відносинах. Зокрема, необхідно осмислити, чи можлива політична етика на глобальному рівні така, що базуватиметься не на балансі сил, а на нормах взаємної поваги, солідарності та прав людини. Демократія як політична форма, що претендує на універсальність, і права людини як базовий етичний орієнтир, розглядаються не тільки як юридичні конструкції, а як проєкції морального космополітизму. Проте в умовах, коли ці цінності застосовуються вибірково, постає необхідність у критиці подвійних стандартів та відновленні нормативної послідовності.

Таким чином, актуальні виклики безпеки це не лише політичні, воєнні чи релігійні феномени, а симптоми глибших антропологічних і цивілізаційних криз. Реалізація ідеї миру як морального і політичного проєкту можлива лише за умови оновлення парадигми глобального співіснування, в основі якої лежатимуть етичні засади, правова відповідальність і розуміння справедливості як не лише юридичної, а й моральної та релігійної категорії.

Міжнародне право, як концептуальний витвір раціонального нормативного мислення, покликане забезпечити справедливу координацію взаємодії держав у межах глобального політичного простору. Проте його онтологічна вада полягає в залежності від політичної волі суб'єктів, що одночасно є адресатами й гарантами цього права. У разі дефіциту колективної відповідальності та моральної автономії держав, юридичні норми втрачають обов'язкову силу та стають декларативними. Фактична безкарність за акти агресії, анексії, системні порушення гуманітарного права засвідчує кризу нормативної легітимності світового правопорядку.

Російсько-українська війна стала точкою розриву між номінальними структурами міжнародного права та реальністю геополітичного домінування. Одностороннє вторгнення, що ігнорує основоположні принципи Статуту ООН,

спровокувало не лише повномасштабну війну на європейському континенті, а й моральну реакцію глобального Заходу, що виявилася у поєднанні політико-правових, економічних і військових інструментів [2, с. 112]. У релігійному вимірі це можна тлумачити як спробу зреалізувати засади теорії справедливої війни, де захист постраждалої сторони інтерпретується як обов'язок морально вмотивованої міжнародної спільноти.

У цьому контексті особливу цінність набуває концепція превентивної дипломатії як практичної форми політичної філософії, що ґрунтується на ідеї передбачення й ненасильницького втручання. Профілактичне вирішення конфліктів є не просто політично доцільним, а й етично виправданим з позиції деонтичної етики відповідальності. Для цього необхідні ефективні системи раннього попередження, що враховують не лише політичну аналітику, а й гуманітарні індикатори такі як порушення прав людини, деградація правової культури, наростання соціальної фрустрації [3, с. 66].

Поряд із глобальними механізмами, важливим елементом миротворчого процесу є локальні правові інститути. Їх здатність до реалізації справедливості залежить від демократичної легітимності, довіри громадян і рівня правової свідомості. Тут простежується релігійна дихотомія між «зовнішнім» і «внутрішнім» виміром справедливості, що потребує гармонізації: міжнародне право має бути інтегроване у правосвідомість локальних спільнот, і навпаки – локальні наративи мають знаходити відображення в глобальних нормах.

Не менш важливою є етична складова постконфліктного врегулювання. Перехідна юстиція як інструмент історичного відновлення справедливості уможливорює подолання наслідків масових злочинів, авторитаризму та колективної травми. Її основними елементами є не лише відновлення правосуддя й репарації жертвам, а й моральна трансформація колективної пам'яті як шлях до примирення, соціального відновлення та недопущення рецидиву насильства.

В умовах нової геополітичної парадигми, в якій сили хаосу конкурують із нормами універсалізму, лише синтез глобальних нормативних структур і локального демократичного потенціалу може забезпечити стабільний мир. Філософія права й релігійна етика повинні стати осереддям рефлексії щодо того, як поєднувати ідеї справедливості з реальними механізмами впливу. Цей синтез передбачає не лише нові угоди чи інституції, а насамперед переосмислення самої ролі права як морального та духовного зобов'язання, що має пріоритет над інтересами сили.

Література

1. Мельник В. І., Єременко С. А., Пруський А. В., Скоробагатько Т. М. Ефективність міжнародних організацій у врегулюванні військових конфліктів та забезпеченні миру. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 152–154.

2. Пашинна Л. В. Взаємодія міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини у контексті збройних конфліктів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 141–145.

3. Жакун М. Ю. Теоретико-правовий вимір воєнної дипломатії у контексті мирного вирішення міжнародних спорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 84. С. 36–40.

Тетяна Дроботько,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СПРАВЕДЛИВІСТЬ І ПРАВО: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

У сучасному філософському осмисленні глобальних процесів проблема справедливості та права постає як центральна у контексті аналізу умов можливості мирного співіснування в полікультурному та поліцентричному світі. За умов зростання частоти міжнародних конфліктів, виявляється нагальна потреба у реконструкції нормативних засад міждержавної взаємодії через призму морально-філософської рефлексії.

Категорія справедливості в історії філософії набуває статусу фундаментального етичного принципу, що забезпечує нормативний горизонт для улаштування соціального буття. Від платонівського ідеального порядку, де справедливість є синтезом функціональної гармонії, до аристотелівського розмежування між розподільчою та вирівнювальною справедливістю, а також кантівського формалізму морального закону ця концепція зазнавала сутнісної трансформації. У XX столітті Джон Роулз здійснив спробу модерного переосмислення справедливості як чесності, в межах якої вона постає не просто моральною чеснотою, а регулятивним принципом для побудови основ справедливого суспільного договору.

Право, у зазначеному контексті, розглядається не лише як система нормативно-правових конструкцій, а як філософське продовження ідеї

справедливості в її позитивній формі. При цьому виразно простежується розрізнення між природним правом (що ґрунтується на апіорних моральних підставах) та позитивним правом (як результатом історично-конкретної волі суверена або легітимованого законодавця). Таке бачення дозволяє осмислити право не просто як інструмент влади, а як структуру морального порядку.

Філософський аналіз конфлікту як соціально-онтологічного феномену засвідчує, що війна та насильство нерідко є не лише проявом боротьби за ресурси, але й симптомами глибинних антропологічних та культурних напружень. Концепція Гоббса природного стану, уявлення Руссо про деградацію через цивілізаційний розвиток та розуміння конфлікту Гегелем як рушія історичного становлення духу – всі ці підходи репрезентують різні форми філософської герменевтики насильства.

Особливої уваги заслуговує внесок Джона Роулза у філософію політики, зокрема в аспекті обґрунтування нормативних засад глобальної справедливості. У своїй Теорії справедливості (1971) він запропонував модель егалітарного ладу, в якій принцип відмінності вимагає, щоб соціально-економічні нерівності були морально виправданими лише у разі, якщо вони працюють на користь найменш забезпечених [1, с. 70–75]. Розуміння Д. Роулзем справедливості інтегрує кантіанський моральний імператив із контрактуалістською традицією, формуючи нормативну матрицю, придатну для оцінки соціальних інституцій. Проте критики цього підходу, зокрема представники лібертаріанської традиції, вказують на ризик надмірної ролі держави у сфері розподілу, що, на їхню думку, може порушити баланс між соціальною відповідальністю та особистісною автономією.

Таким чином, у філософському дискурсі справедливість і право постають не лише як абстрактні ідеї, а як концептуальні механізми критичної оцінки як національного, так і глобального соціального порядку. Сучасні підходи до трансформації міжнародних конфліктів охоплюють низку інструментів – дипломатичні практики, механізми міжнародного права, систему санкцій, а також концепцію перехідного правосуддя, яка орієнтується на відновлення соціального порядку та моральної легітимності після актів масового насильства, таких як війна чи геноцид. У філософському дискурсі виникає засадниче питання: чи відповідають ці механізми принципам моральної обґрунтованості, чи ж вони є раціоналізацією політичної доцільності, маскованої під нормативну нейтральність?

Теорія справедливої війни пропонує нормативний каркас, за допомогою якого можливе моральне оцінювання військових дій, проте її практичне застосування нерідко стає предметом критики через подвійні стандарти та контекстуальну неоднозначність. Виникає глибше філософське питання: чи

здатна нормативна етика забезпечити універсальні критерії у світі, де політична воля нерідко переважає над моральною рефлексією?

Феномен політичної асиметрії проявляється у проблемі подвійних стандартів у міжнародній політиці. Одні держави залишаються безкарними за акти агресії, в той час як інші зазнають жорстких санкцій. Така ситуація демонструє не стільки недосконалість міжнародного права, скільки його екзистенційну залежність від структури владних відносин у світі. Аналогічно, принципи прав людини часто застосовуються селективно, що перетворює їх із морального імперативу на інструмент ідеологічного впливу.

На прикладах актуальних конфліктів сьогодення (російська-українська війна, сирійської кризи, ізраїльсько-палестинського протистояння) виявляється вся складність морально-правових дилем – визначення сторін як агресора чи жертви, легітимність інтервенції, кваліфікація подій як геноциду чи оборони [2, с. 301–310]. Попри свою ключову роль у прагненні до правової відповідальності, такі інститути, як Міжнародний кримінальний суд у Гаазі, не можуть повністю звільнитися від політичної ангажованості, що зумовлює потребу у постійній філософській критиці їхніх засад.

Таким чином, філософський аналіз сучасних механізмів регулювання міждержавних конфліктів виявляє діалектичну взаємодію між моральними принципами, правовими структурами та політичними інтересами. Ідея справедливості, як універсального регулятивного ідеалу, зберігає своє нормативне значення, але її реалізація передбачає активне моральне зусилля, етичну відповідальність, відкритість до міжкультурного діалогу та здатність до емпатійного мислення. В умовах, коли правові інституції виявляються вразливими до впливу влади, саме філософія виступає останньою лінією оборони людяності, утверджуючи можливість справедливого миру не як прагматичного компромісу, а як онтологічної мети людської історії.

Література

1. Крижановська Т.О., Литвин М.Ю. Філософія міжнародних організацій: роль ООН у забезпеченні міжнародної справедливості. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. С. 70-75.

2. Громовчук М.В., Белов Д.М. Гуманізм як філософсько-правова категорія в умовах формування нової парадигми в праві. *Аналітичне-порівняльне правознавство. ДВНЗ «УжНУ»*. Ужгород, 2022. №3. С. 301-310.

Лілія Назарчук,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЦИВІЛЬНИМ ЗАХИСТОМ НА ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ РІВНІ

Організація та функціонування системи цивільного захисту на регіональному (територіальному) рівні є ключовим компонентом у структурі забезпечення національної безпеки держави та важливою умовою для сталого соціально-економічного розвитку. Цей процес передбачає реалізацію комплексу заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків і наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, а також на підвищення рівня готовності інфраструктури та населення до потенційних загроз.

У сучасних умовах глобалізації, трансформаційних змін у суспільстві та зростання екзогенних і ендогенних ризиків, включаючи загрози, пов'язані з воєнними конфліктами, управління системою цивільного захисту на регіональному рівні набуває особливої актуальності. Це зумовлює необхідність переосмислення існуючих механізмів взаємодії між суб'єктами управління та удосконалення стратегій протидії надзвичайним ситуаціям.

Система управління цивільним захистом на територіальному рівні функціонує як інтегрована багаторівнева структура, що охоплює сукупність інституцій, ресурсів і механізмів координації, які забезпечують оперативне реагування на загрози та ефективне функціонування у кризових умовах. Важливою складовою є розподіл повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування, що дозволяє досягати синергії в реалізації превентивних та відновлювальних заходів [1].

До основних функціональних завдань системи на регіональному рівні належать: забезпечення міжвідомчої координації між органами виконавчої влади, місцевими адміністраціями, представниками приватного сектору та інституціями громадянського суспільства; впровадження комплексного управлінського підходу, який ґрунтується на результатах наукових досліджень, прогнозуванні ризиків та адаптації кращих міжнародних практик у сфері цивільного захисту.

Метою даного наукового дослідження є здійснення всебічного аналізу діючої системи управління цивільним захистом на територіальному рівні та формулювання обґрунтованих рекомендацій щодо її оптимізації та адаптації до сучасних викликів. Результати проведеного дослідження засвідчили наявність

суттєвих проблем у функціонуванні системи управління цивільним захистом на регіональному рівні, зокрема у сфері міжрівневої координації. Однією з ключових виявлених проблем є недостатній рівень комунікації між органами центральної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, що зумовлює затримки у прийнятті управлінських рішень та нераціональне використання наявних ресурсів у кризових ситуаціях.

Крім того, досить часто спостерігається відсутність чітко регламентованих алгоритмів взаємодії, що ускладнює процес координації дій між залученими суб'єктами – органами державного управління, відповідальними службами та населенням – під час виникнення надзвичайних ситуацій. Це суттєво знижує ефективність реагування та унеможлиблює реалізацію цілісної стратегії кризового менеджменту.

Аналіз еволюції підходів до управління цивільним захистом починається з класичних концепцій організації, зокрема бюрократичної моделі М. Вебера, яка передбачала жорстку ієрархічну структуру, формалізовані процедури та централізоване прийняття рішень [2]. Подальший розвиток теоретичної бази ґрунтувався на системному підході (Л. фон Берталанфі), що дозволив розглядати систему управління як цілісний механізм, що складається з взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів.

У межах цього дослідження акцент зроблено на застосуванні інтегрованого, міждисциплінарного підходу, який враховує багаторівневу взаємодію між органами державної влади, місцевими адміністраціями, сектором безпеки та іншими зацікавленими сторонами. Зазначений підхід спрямований на підвищення стійкості системи цивільного захисту до зовнішніх загроз і оперативності її реагування.

Серед основних дисфункцій, що обмежують ефективність системи цивільного захисту, варто виділити відсутність чітко визначених механізмів взаємодії, кадровий дефіцит висококваліфікованих фахівців, а також недостатнє використання потенціалу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Зокрема, низький рівень цифрової інтеграції у діяльність територіальних підрозділів ускладнює процес моніторингу ризиків та оперативного реагування на надзвичайні ситуації.

До ефективних інструментів підвищення якості управління цивільним захистом належать інтегровані центри кризового управління, які забезпечують комунікацію між урядовими структурами та населенням, сприяючи своєчасному обміну інформацією, координації дій та реалізації адаптивних заходів у відповідь на загрози.

У контексті глобалізації та зростання частоти надзвичайних ситуацій природного й техногенного походження особливої актуальності набуває

вивчення зарубіжного досвіду організації публічного управління у сфері цивільного захисту на територіальному рівні. Практика розвинених країн, зокрема США та держав Європейського Союзу, демонструє ефективність функціонування регіональних центрів кризового управління. Такі структури слугують платформою для інтегрованої взаємодії представників різних служб, відомств і неурядових організацій у процесі планування, реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Подібний формат дозволяє оптимізувати тимчасові ресурси, зменшити бюрократичну інерційність та забезпечити оперативне прийняття рішень у критичних умовах [1].

Важливою складовою ефективної системи цивільного захисту є впровадження сучасних цифрових технологій. Розвинені країни активно використовують системи раннього попередження, геоінформаційні системи (ГІС), а також мобільні додатки, орієнтовані на інформування населення. Застосування зазначених технологічних рішень підвищує точність моніторингу, дозволяє координувати дії екстрених служб у режимі реального часу та підвищує готовність громадськості до реагування. Таким чином, цифровізація процесів управління стає ключовим елементом у забезпеченні стійкості територіальних громад до кризових викликів [3].

На підставі опрацьованого зарубіжного досвіду та результатів емпіричного аналізу сформульовано низку рекомендацій щодо підвищення ефективності управління цивільним захистом на територіальному рівні в Україні:

1. Інституціоналізація інтегрованих центрів кризового управління. Запровадження таких центрів дозволить забезпечити системну координацію між органами виконавчої влади, спеціалізованими службами та громадськими інституціями.

2. Професійна підготовка персоналу. Доцільним є впровадження системи безперервної освіти та тренінгів для фахівців у сфері цивільного захисту, яка включає моделювання кризових ситуацій та практичні заняття із залученням реальних сценаріїв.

3. Цифровізація інфраструктури управління. Необхідно активізувати процес впровадження ІКТ-рішень, таких як системи оповіщення, аналітичні платформи для моніторингу ризиків та мобільні інтерфейси для інформування населення.

4. Фінансова та матеріально-технічна підтримка. Важливим є створення сталого механізму фінансування заходів цивільного захисту, модернізація обладнання, закупівля засобів індивідуального та колективного захисту, а також забезпечення технічної підтримки підрозділів ДСНС.

5. Уніфікація комунікаційних протоколів. Варто розробити стандартизовані процедури та плани реагування на різні типи надзвичайних

ситуацій, із чітким визначенням ролей, відповідальностей та алгоритмів дій усіх задіяних суб'єктів.

6. Розвиток міжнародного співробітництва. Необхідно активізувати взаємодію з міжнародними організаціями (наприклад, UNDRR, NATO Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre), а також брати участь у спільних навчаннях, обміні даними та трансфері технологій [4].

Зарубіжний досвід публічного управління у сфері цивільного захисту на територіальному рівні демонструє ефективність комплексного, інтегрованого підходу до координації дій різних суб'єктів управління. Важливими чинниками успішності є функціонування регіональних кризових центрів, використання сучасних цифрових технологій та високий рівень міжвідомчої взаємодії. Для підвищення ефективності системи цивільного захисту в Україні доцільно імплементувати кращі міжнародні практики, зокрема щодо створення інтегрованих структур управління, цифровізації процесів реагування, підвищення професійної підготовки кадрів і налагодження міжнародного співробітництва.

Література

1. Кодекс цивільного захисту України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5403>.
2. Горбова Н. А. Теоретико-методологічні механізми впливу державної політики на процес формування свідомої особистості. *Правові новели*. 2020. Вип. 11. С. 84–88.
3. Корнієвський О. А. Недержавна система забезпечення національної безпеки держави: концептуальні засади. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 42. С. 231–240.
4. Сергієнко М. Г. Воєнна організація держави та захист національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх загроз. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 2. С. 283–289.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент Марія Огороднійчук.

4. РЕЛІГІЯ І ЦЕРКВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ. ЕТНОРЕЛІГІЙНА ТА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА СИТУАЦІЯ І ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ ТА ЄС

Олег Соколовський,

доктор філософських наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ІНСТИТУЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ТА САКРАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ЖИТОМИРСЬКОМУ РЕГІОНІ

У другій половині ХХ століття, зокрема у 70–80-х роках, у межах СРСР спостерігалось посилення ідеологічного тиску з боку державної влади та загострення конфронтаційних відносин із країнами Заходу. У цьому контексті релігійні інститути, зокрема Римо-католицька Церква, зазнавали системного утиску, внаслідок чого функціонували лише на рівні окремих локальних громад без централізованої ієрархічної структури. Попри це, Апостольська Столиця, прагнучи підтримати пастирське служіння на українських теренах, у 1981 році номінувала отця Яна Пурвінського єпископським вікарієм для України та Молдови. Пастирське служіння католицького духовенства в цей період реалізовувалося з максимальною обережністю, за умов дистанціювання від політичної сфери, що відповідало стратегії «церкви мовчання».

Зі здобуттям Україною незалежності у 1991 році релігійна ситуація в державі принципово трансформувалася. Римо-католицька Церква отримала можливість відновити ієрархічну структуру та здійснювати душпастирську діяльність в умовах релігійної свободи. У сучасному адміністративному устрої вона представлена сімома дієцезіями, що входять до Львівської митрополії. Київсько-Житомирська дієцезія охоплює чотири області України (Житомирську, Київську, Черкаську, Чернігівську) і має площу понад 222 тис. км².

У межах області функціонує двадцять дев'ять парафій Києво-Житомирської дієцезії. У сучасному релігійному та культурному контексті вирізняється парафія Римо-католицької церкви, присвяченої блаженному Владиславу з Гельнова, яка розташована у с. Корчак Житомирського району і налічує менш ніж 500 вірян [1]. Сакральна споруда парафії була облаштована в адаптованому житловому приміщенні у 1990-х роках, що відображає процеси релігійного відродження, характерні для пострадянського періоду. Архітектурне вирішення включає встановлені перед входом до храму муровані

вежі та скульптуру Лурдської Божої Матері, що символізує зв'язок із загальноцерковною католицькою традицією. У 2014 році будівлю було оновлено шляхом проведення зовнішніх ремонтних робіт та впорядкування прилеглої території. Внутрішній простір храму прикрашений репродукціями ікон Богородиці. Крім того, в храмі зберігаються реліквії блаженного Владислава з Гельньова – ченця-францисканця та покровителя парафії, що надає святині особливого духовного значення та сприяє формуванню релігійної самоідентифікації місцевої громади.

У місті Коростень у 1988 році була утворена місцева парафія блаженного Гонората Козьмінського, що стало важливою подією в контексті відродження релігійного життя наприкінці радянської доби. Будівництво стаціонарного храму було здійснене у 1990-х роках, після падіння тоталітарного режиму. Вагомий внесок у становлення та розвиток парафії зробив отець-прелат Амврозій Міцкевич, який до кінця свого життя служив настоятелем місцевої громади [2]. Його діяльність у період радянських переслідувань, зокрема участь у підпільному служінні Католицької Церкви, засвідчує стійкість духовної місії в умовах репресивної політики держави.

Найдавнішим римо-католицьким храмом у Звягелі був мурований у 1753-1766 рр. храм Воздвиження Хреста Господнього. Однак радянська влада спочатку його закрила, а 1935 знищила вибухівкою. Лише з 1989 року у тодішньому Новограді-Волинському відновилося релігійне життя. Завдяки зусиллям місцевих вірян, католики отримали дозвіл на будівництво нового мурованого храму Воздвиження Хреста Господнього, яке того ж року розпочав призначений ще 1983 року настоятель парафії, отець Вікентій Вітко [3]. За допомогою місцевих мешканців, що збирали кошти і брали особисту участь у будівництві, храм постав восени 1992 року. Повністю будівництво було завершене восени 1992 року, а 17 жовтня храм був консекрований єпископом Яном Пурвінським.

Парафія Дитятка Ісуса в місті Іршанськ є прикладом поступового формування католицької ідентичності в умовах пострадянського урбанізованого простору. Іршанськ, сформований як індустріальне поселення, протягом радянської доби залишався поза межами активного пасторального служіння. Офіційна реєстрація парафії у 1996 році відповідала процесам легалізації релігійних громад, що активізувались у період після Загальної декларації прав людини (1948), яка гарантує свободу релігії (ст. 18), а також національного законодавства України.

Архітектурна структура храму, освяченого на честь Дитятка Ісуса, є частиною сакрального простору, який відображає втілення католицької містагогії богословського розуміння храму як дім Божий і брама до неба [4].

Поступове завершення будівництва та літургійна активізація у 2019 році символізують ритуальну інтеграцію громади в церковне життя.

Дослідження розвитку римо-католицьких парафій на території Житомирської області в пострадянський період засвідчує складний, але послідовний процес релігійної трансформації та інституціонального відродження. У контексті системного тиску на релігійні інституції, який домінував у 70–80-х роках ХХ століття, діяльність католицької Церкви реалізовувалася в межах жорстко обмеженої правової та політичної дійсності, що змушувало духовенство до пастирського служіння в умовах репресивної тиші.

Водночас навіть у таких несприятливих обставинах Церква залишалася носієм духовної традиції та ідентичності, що виявлялося в діяльності окремих священнослужителів. Зі здобуттям Україною незалежності та встановленням релігійної свободи, католицькі парафії змогли офіційно відновити свою присутність, розгорнути ієрархічну мережу та повернутись до активного духовного, соціального й культурного життя.

Сакральна архітектура, що постала у 1990-х роках і на початку ХХІ століття, є не лише зовнішнім проявом релігійного відродження, але й свідченням оновленої містагогії, яка виявляє глибоке богословське розуміння храму як місця зустрічі з трансцендентним. Храми, зведені за ініціативи місцевих громад, демонструють органічне поєднання традиції й сучасності, утверджуючи простір християнської віри в соціумі.

З релігієзнавчої перспективи, описані парафії виступають прикладами релігійної інкарнації, коли локальна громада через культову архітектуру, літургійне життя та культ святих формує власну конфесійну ідентичність, яка водночас є частиною вселенської католицької традиції. Збереження реліквій, символіка культових образів, а також присвята храмів блаженним і святим свідчать про онтологічну єдність часу й вічності в свідомості віруючих.

Таким чином, римо-католицьке відродження на теренах Житомирщини має не лише історико-культурне, а й глибоко релігієзнавче значення. Воно демонструє, як релігія, перебуваючи під тиском атеїстичної держави, здатна не лише вижити, а й відновити свою повноцінну еклезіальну присутність, формуючи нову ідентичність у межах демократичної держави. Цей процес свідчить про глибоку духовну тяглість і силу віри, яка, вкорінена в традиції, водночас відкривається до сучасних викликів і трансформацій.

Література:

1. Корчак. Костел бл. Владислава з Гельньова. *Костели і каплиці України*. URL: <https://rkc.in.ua/index.php?&m=k&f=akzzy&p=zyzykovl&l=r>
2. Київсько-Житомирська дієцезія. URL: <https://kzd.org.ua/parishes/parafiya-sv-sofiyi-zhytomyr>

3. Звягель (Новоград-Волинський). Костел Воздвиження Хреста Господнього (1989 - 1992). *Костели і каплиці України*. URL: <https://rkc.in.ua/index.php?&m=k&f=akzzynv&p=zynvnvsvx&l=r>

4. Катехизм Католицької Церкви. 2001. URL: https://web.archive.org/web/20130601043449/http://catechismus.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=125&Itemid=1.

Андрій Кобетяк,

доктор політичних наук, доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПОЛІТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РЕЛІГІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УКРАЇНІ

Історично Україна сформувалась як багатоконфесійна та полінаціональна держава. Тому, ключовим завданням влади у незалежній державі є забезпечення мирного співіснування представників різних релігійних традицій на одній території. Історичне минуле, геополітичне положення та складна політична ситуація зумовили формування специфічного підходу до релігійної толерантності. Зауважимо, що значний рівень політизації релігійного життя, який сформувався в Україні за останні два десятиліття, вимагає державного регулювання релігійних процесів та міжконфесійних взаємин.

Більшість вітчизняних вчених, наприклад А. Колодний, О. Саган, Л. Филипович [1] переконані, що в Україні політичні процеси накладають незгладимі відбитки на міжцерковні відносини. Відтак, доречно виокремити політичні складові (детермінанти) міжконфесійних відносин та, як наслідок, релігійної не/толерантності. Починаючи з 1991 р. окремі релігійні організації почали користуватися значною підтримкою зі сторони влади та політичних сил. Політичні детермінанти відіграли ключову роль у цьому процесі. У незалежній Україні саме держава визначає правові та соціальні рамки, в межах яких функціонують релігійні організації, опираючись на Закон про свободу совісті і релігійні організації. Активні трансформаційні процеси релігійного середовища, втому числі пов'язані з російсько-українською війною та гібридною агресією, вимагають переосмислити політичні передумови, які впливають на рівень релігійної толерантності, а отже і на міжконфесійні відносини.

Відзначимо, що релігійна толерантність в Україні має давнє коріння. Уже за часів Великого князівства Литовського і Речі Посполитої на українських

землях спостерігалось порівняно терпиме ставлення до різних релігійних течій [1, с. 163]. Після здобуття державної незалежності Україна почала впроваджувати європейські принципи, наприклад, свободу совісті й віросповідання. Однак, навіть у передових країнах світу рівень релігійної толерантності значною мірою залежить від політичної волі державного керівництва.

В парадигмі політичної складової релігійного життя відзначимо, що політичні детермінанти – це чинники або умови політичного характеру, які визначають або суттєво впливають на розвиток певного явища чи процесу в суспільстві. З латині *determinare* – визначати. Отже, політичні детермінанти – це політичні обставини, події, інститути, рішення або дії, які формують або змінюють певні соціальні, культурні, економічні чи духовні явища. У контексті релігійної толерантності, яка є предметом нашого дослідження, політичними детермінантами можуть бути:

- законодавство щодо свободи совісті та віросповідання;
- політична воля керівництва країни підтримувати чи обмежувати певні релігійні групи;
- зовнішньополітична ситуація, наприклад, вплив інших держав на внутрішню релігійну ситуацію.
- діяльність політичних партій або рухів, які використовують релігійні теми;
- політична стабільність або наявність конфліктів, які впливають на рівень толерантності в суспільстві.

Таким чином, політичні детермінанти – це все те, що пов'язане з владою та політикою. Безперечно ці фактори впливають на розвиток релігійної свободи, міжконфесійні стосунки, а отже і толерантність.

В останні роки ключовою складовою всіх процесів в Україні стало повномасштабне вторгнення РФ. Міжконфесійна, як і державно-церковна взаємодія зазнала значних трансформацій та впливу. Спостерігається чітка поляризація релігійних організацій на проукраїнські та проросійські. Для кожної з церков війна створила як нові виклики, так і можливості для переосмислення ролі релігії в українському суспільстві. На початку війни навіть активно обговорювалось питання про можливе об'єднання Православної церкви України та Української греко-католицької церкви, як церков єдиної Київської традиції [3, р. 69]. Однак сьогодні це питання призупинено. Натомість конфронтація між ПЦУ та УПЦ МП лише зростає. Частина суспільства сприймає останню як структуру, пов'язану з країною-агресором, що породжує конфлікти навколо храмів і парафій. Натомість ієрархія ПЦУ користується активною підтримкою держави, що теж викликає певне

непорозуміння і супротив, адже це суперечить державному законодавству та ставить церкву у положення залежності від державних преференцій.

Доречно зазначити, що в умовах війни загострюється чутливість до тем, пов'язаних з національною та релігійною ідентичністю, патріотизмом, соціальним буттям людини. Є певні ризики та загрози, що це може призводити до обмеження релігійної свободи окремих груп, навіть якщо такі дії формально обґрунтовані питаннями національної безпеки. Наприклад, це може бути пов'язане із гучним Законом про заборону (обмеження діяльності) УПЦ МП в Україні, або із «кривавим» переходом у юрисдикцію ПЦУ кафедрального Собору в Черкасах.

У зв'язку з цим, є пряма небезпека використання релігійних організацій у політичних цілях, зокрема як засобу мобілізації, дискредитації опонентів передвиборчих перегонів. Ризик інструменталізації релігії сьогодні стоїть надзвичайно гостро. Напередодні війни Україна втратила потужний шанс на об'єднання розділеного православ'я у найбільшу за кількістю парафій Помісну церкву. А нинішній поділ на дві юрисдикції лише створює додаткову гостроту та напругу у суспільстві [2, с. 26].

Незважаючи на конфлікти між релігійними організаціями, ідеологічне протистояння та боротьбу за культові споруди, можна стверджувати, що в Україні відбуваються позитивні зрушення та перспективи. Йдеться про значну консолідацію суспільства. Неодноразово спостерігаємо випадки, коли представники різних конфесій об'єднуються задля підтримки армії, допомоги постраждалим, волонтерства. Це однозначно сприяє зростанню взаєморозуміння і міжрелігійної солідарності, а також утвердженню національної ідентичності з проукраїнським орієнтиром. За останній рік в рази зросла підтримка ідеї незалежності релігійного життя від будь-яких зовнішніх впливів, і передовсім російського. Показо зарано говорити, але поступово ПЦУ зміцнює позиції як церква, що асоціюється з українською державністю. Можливо в Україні згодом буде власна державна церква за зразком західних демократій.

Підсумовуючи відзначимо, що наклала незгладимий відбиток на всі суспільні процеси в Україні, в тому числі духовну сферу. Сьогодні перед державою стоїть надскладне завдання – зберегти релігійну свободу й толерантність між конфесіями. Одна із найбільших українських релігійних організацій, яка багато років була домінуючою на вітчизняному релігійному просторі, сьогодні значною мірою асоціюється з агресором. Політичні перипетії всередині країни та зовнішній ворог формують нові політичні складові релігійних процесів. Політичні детермінанти релігійної толерантності сьогодні перемагають власне церковні канони та традиції. А конфлікти за храми та

культове майно часто мають яскраво виражений політичний підтекст. Разом із тим, спостерігається реальна перспектива посилення міжконфесійного діалогу, утвердження релігійної єдності на основі спільної боротьби за свободу та незалежність. Активну участь у цьому приймає Українська асоціація релігієзнавців та Державна служба з етнополітики та свободи совісті.

Література

1. Кобетяк А. Політичні детермінанти конституювання Помісної православної церкви. Дис. д-ра політ. Наук. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 465 с.

2. Кузьмук О., Петрук Л. Релігійна толерантність як чинник національної безпеки: теоретичні та інструментальні основи. Соціологічні студії, 2(13). 2018. Р. 22–28.

3. Kuzio T. Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War: Autocracy-Orthodoxy-Nationality. Routledge, 2022. 225 p.

Сергій Ставрояні,

кандидат філософських наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРОБЛЕМА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ

В сучасному світі вкрай важливими постають фактори духовності, гуманізму, людяності, що обумовлено цілою низкою соціально-політичних чинників, розвитком суспільства. Безумовно, не ототожнюючи поняття духовності із поняттям релігійності, відзначимо, що релігійний чинник відіграє важливу роль у процесі гуманізації суспільства, має чималий морально-виховний потенціал.

Однак важливим та актуальним є питання про релігійну самоідентифікацію людини, що цікавить нас як з точки зору духовності самої людини, так і в контексті підрахунку чисельності представників різних релігій в світі. Для цього використовуються наступні методи:

- Звіти релігійних організацій. Але тут необхідно враховувати, що релігійні організації можуть свідомо або несвідомо завищувати (в рідких випадках – навпаки, занижувати) кількість своїх парафіян. Крім того, різні організації по-різному визначають членство у своїх організаціях;

- Переписи населення, де, зокрема, ставиться питання про релігійну приналежність. Цей метод є достатньо надійним, але не у всіх країнах

регулярно проходять переписи населення, не завжди в нього включають питання про релігійну приналежність. І як раз тут піднімається питання про релігійну самоідентифікацію людини, що ми розглянемо далі;

- Опитування. Точність таких досліджень залежить від якості дослідження, похибки, репрезентативності тощо. Також тут виникає питання про релігійну самоідентифікацію людини. Необхідно враховувати, що людина може не чітко розуміти всі нюанси приналежності до релігійної організації, може свідомо казати неправду з тих чи інших причин;

- Оцінки експертів, які базуються на опосередкованих даних. Часто можуть бути приблизними та не дуже надійними;

- Польові дослідження. Є достатньо надійним методом, але можуть застосовуватися лише для невеликих організацій.

Отже, розглянемо більш детально безпосередньо питання про особисту релігійну самоідентифікацію людини. Взагалі, слід розуміти, що велика частина людей не зовсім розуміють навіть самі поняття «віруючий», «атеїст», «християнство» тощо, не кажучи вже, наприклад, про різні напрямки православ'я або католицизму, тому можуть несвідомо відповісти не зовсім вірно. Крім того, деякі люди можуть ставитися до питання з гумором, або навіть свідомо назвати себе представником, наприклад, пастафаріанства (пародійна релігія, розповсюджена більшою мірою серед інтелектуалів), «джедаїзму» (прихильники кіноепопеї «Зоряні Війни», найбільше їх в Великобританії, Австралії тощо), «Церкви Марадони» (пародійна релігія, базується на культі футболіста Дієго Марадони, особливо популярна в Аргентині) тощо.

Також відзначимо, що насправді, складним є питання про реальне визначення релігійної приналежності людини. Наприклад, якщо людина хрещена, але потім хоча і не виходила з лав Церкви і не приймала іншої релігії, однак не живе церковним життям, не приймає участі у більшості ритуалів, чи можна її вважати християнином?! На наш погляд, таких людей чимало, зокрема, і в Україні. Взагалі, для України є достатньо розповсюдженим феномен так званого двовір'я ще з часів, коли після хрещення Русі велика частина людей трималася язичницьких ритуалів, звичаїв. Безумовно, цей феномен є притаманним не тільки Україні: наприклад, в Японії багато людей дотримуються і синтоїстських, і буддистських ритуалів.

Зазначимо, що в сучасному світі відбуваються процеси як розділення релігій, виникнення нових релігійних організацій та деномінацій, так і процеси, спрямовані на об'єднання церков, екуменічні рухи, що показує діалектику єдності та боротьби протилежностей. Актуальним для суспільства є також явище «формальної», або ж «номінальної» релігійності. Так, детально

вивчається дане явище у роботах французького вченого Ж.-П. Віллема. Дослідник пояснює стан релігійності у Європі ємкими словосполученнями: «believing without belonging» (вірити, але не належати) та «belonging without believing» (належати, але не вірити). Ж.-П. Віллем аналізує кореляцію та взаємодію між самою вірою та культовими практиками, участь у різноманітних релігійних заходах, допущення релігійних ідей та аргументів як прийнятних для цілого суспільного дискурсу [0]. Всі ці явища також є притаманними для українського суспільства, у якому існує певна «мода» на Церкву, релігію.

Також цікаво, що в сучасному світі в контексті глобалізаційних процесів нерідко формуються своєрідні «мікси», коли одна людина може одночасно поєднувати в своєму житті наступні ритуали та обряди:

- бути хрещеною в православній традиції, час від часу відвідувати православну церкву;
- практикувати йогу, медитації, що можна вважати частиною індуїстських\буддистських практик;
- брати участь у святкуванні Івана Купала, стрибати через вогонь, що є традицією неоязичників;
- цікавитися практиками фен-шуй, китайським календарем, що близько до даоських практик тощо.

На наш погляд, людина має право у власний спосіб будувати своє духовне життя, але для кращого усвідомлення цих процесів, неможливості різних маніпуляцій, необхідним є знайомство із основами різних релігій, цьому може сприяти вивчення релігієзнавства, ознайомлення з історією основних релігій, підвищення культурного рівня людини.

Література

1. Віллем Жан-Поль. Європа та релігії. Ставки ХХІ-го століття. Пер. з фр. Київ: Дух і літера. 2006. 331 с.
2. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. К., 2010. № 3 (30). 222 с.

Тетяна Шамсутдинова-Лебедюк,
кандидат філософських наук, професор кафедри філософії,
Рівненський державний гуманітарний університет

РЕЛІГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПОСТКОМУНІСТИЧНІЙ ЄВРОПІ: МІЖ СПАДЩИНОЮ ТА ПОЛІТИКОЮ

Нова геополітична та культурна конфігурація в Європі (і в усьому світі) виникла внаслідок краху комуністичних режимів у 1989 році. Це спонукає до наукових досліджень взаємозв'язку між церквою та державою, а також між релігією та національною ідентичністю у контексті посткомуністичної Європи, враховуючи придушення релігії та релігійних інституцій та інтенсивну секуляризацію суспільства, а також відродження релігії та релігійних інституцій у суспільному та політичному житті.

У пізньому модерні релігія стає особливо важливою для національної ідентичності як межа, допомагаючи (пере)визначити націю та відмежуватися від внутрішніх та зовнішніх «інших», а також закріпити націю у старих устоях. З огляду на це, релігія також набуває специфічної форми та значення в Центральній-Східній та Південно-Східній Європі після 1989 року, оскільки вона стає символом політичного переходу та мобілізується різними політичними силами як засіб об'єднання чи диференціації між націями та країнами.

Необхідно зауважити, що релігія може діяти в будь-якому напрямку: як елемент, який робить націю відкритою для інших груп, на основі релігійної спільності або на основі поваги до нашої спільної людяності, універсальної солідарності та миру. Водночас релігія може використовуватися виключним чином як маркер для диференціації та виключення меншин та мігрантів усередині нації, називаючи їх неможливими для інтеграції через їхні культурні та релігійні відмінності.

Відносини між державою та церквою розглядаються по-різному в кожній з основних традицій християнства – зокрема, в православ'ї, римо-католицизмі та протестантизмі – але такі відмінності не є абсолютними [3, с. 242]. У Європі і, особливо, в Центральній-Східній та Південно-Східній Європі, церкви були організовані як національні утворення в рамках процесів формування нації, особливо під час розпаду Османської імперії. Етнічний чинник у регіоні тісно переплітався із православною релігією. Хоча спочатку православні церкви ставилися до націоналізму з підозрою, сприймаючи його як загрозу традиційному християнському порядку. Однак, з розпадом Османської імперії та утворенням нових національних держав (Греція, Болгарія, Сербія, Румунія),

релігійні установи були трансформовані для обслуговування національних цілей. Це супроводжувалося створенням автокефальних церков із національною ідентичністю, що йшло врозріз із традиційною православною еклезіологією [1, с. 112]. Впровадження національних мов у літургію та посилення зв'язків між церквою і державою лише закріпили цей союз. Варто зазначити, що у цьому регіональному контексті відносини між церквою та державою ніколи не відповідали принципу «вільної церкви у вільній державі», як це сталося в Західній Європі з конкордатами, що регулювали відносини між католицькою церквою та сучасними національними державами.

Якщо 1990-ті роки характеризувалися певною ейфорією після 1989 року та відновленням зв'язку Західної та Східної Європи, то нове століття розпочалося з глибоких геополітичних, культурних та екзистенційних криз для Європи та Заходу. З одного боку, «східне розширення» Європейського Союзу та повне воз'єднання Європи виявилось складнішим, ніж це спочатку передбачалося. З іншого боку, виникло питання щодо ефективної інтеграції постміграційних меншин у європейських країнах. Іслам рішуче виявився новою «цивілізаційною» лінією в Європі [2, с. 38]. Ісламофобія та націоналістична риторика зросли, навіть якщо опитування громадської думки показують, що люди в регіоні не особливо прив'язані до релігії.

Отже, релігія в Центральній-Східній та Південно-Східній Європі відіграє складну та багатогранну роль у процесах формування національної ідентичності. Після краху комуністичних режимів вона стала не лише засобом культурного відродження, а й інструментом політичної мобілізації. В умовах зростання націоналізму та геополітичних викликів релігія все частіше використовується для відокремлення «своїх» від «інших», як всередині нації, так і за її межами. При цьому церква і держава залишаються в тісному симбіозі, часто продовжуючи практики, що сформувалися ще за комуністичних режимів. Такий підхід до релігії як до маркера національної приналежності вимагає глибшого переосмислення її місця в сучасному європейському суспільстві, особливо в контексті плюралізму, прав меншин та інтеграції.

Література

1. Шамсутдинова-Лебедюк Т. Релігійна свобода та стратегії інклюзивних суспільних просторів в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення: зб. наук. праць / за ред. А. Р. Кобетяка та ін. Житомир : Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2024. С. 112-114.*

2. Шамсутдинова-Лебедюк Т.Н. Християнсько-ісламські відносини в контексті європейських цінностей. *Матеріали міжнародної наукової*

конференції «Україна та цінності Європи: культура, політика, освіта». Острого, 2020. С. 38-43

3. Hilton Saggau, E. (2024). Nationalisation of the Sacred: Orthodox historiography, memory, and politics in Montenegro (p. 242). Peter Lang International Academic Publishers.

Владислав Дятлов,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ДОСВІД ОХОРОНИ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ГНИЛЕЦЬКИХ ПЕЧЕР ЯК УНІКАЛЬНОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ПАМ'ЯТКИ КИЇВСЬКИХ ОКОЛИЦЬ ЗА РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ

У 1835 р. ректор Київської духовної академії архімандрит Інокентій (Борисов) відкрив для відвідування занедбані печери, розташовані в південній околиці Києва та пов'язані, за переказом, із періодичним усамітненням в другій половині XI ст. св. Феодосія Печерського – одного з засновників Києво-Печерської лаври. Неподалік печер знаходилися рештки мурованого храму («церковище») Гнилецького монастиря, згадуваного в актах XVI–XVIII ст. як запусітого внаслідок розорень Києва XIII–XV ст. Сучасники отця Інокентія, професор КДА І. Максимович і ректор Київського університету М. Максимович популяризували Гнилецькі печери історико-краєзнавчими публікаціями. Цими авторами (1840) та їх колегою П. Лашкарьовим (1899) було покроково розроблено гіпотезу про статус Гнилецького монастиря як скиту (філії) лаври та його еволюцію за лаврським «сценарієм»: від печерного поселення ченців-відлюдників – до наземної обителі з мурованою церквою. Головна цінність Гнилецьких печер, на думку ректора КДА з одностудцями, полягала в тому, що, на відміну від Лаврських печер, значно переоздоблених за доби бароко, пам'ятка в урочищі «Церковщина» (топонім пішов від «церковища», витіснивши в XIX ст. попередню назву «Гнилець») зберегла оригінальний аскетичний вигляд і наочно ілюструє початкову історію лаври – найбільш відвідуючої з релігійних святинь України [1, с. 174].

Ідея експонування Гнилецьких печер вписувалася у контекст розпочатих в XIX ст. археологічних досліджень пам'яток київського зодчества X–XIII ст. [2].

На початку XX ст. біля печер функціонував оновлений монастир «Скит Пречистої». Він віднайшов раніше невідомі ділянки підземель, розчистив, частково укріпив та доповнив існуючі підземні споруди новими, об'єднав більшість печер у триповерховий лабіринт завдовжки близько 400 м (що можна

порівнювати із Близькими чи Дальніми печерами лаври, а також печерами св. Антонія Печерського у Чернігові) із ексклюзивною наявністю зразків усіх функціональних типів споруд (житлових, богослужбових, господарських, поховальних) і елементами музеєфікації (вітриною із речовими знахідками) [1].

У 20-х рр. XX ст. в «Церковщині» розмістили колонію для неповнолітніх правопорушників. Колонія добивалася виселення ченців, оскільки ті змогли відтермінувати закриття «Скиту», зареєструвавши в радянських органах влади свою громаду як трудову артіль «Колос». У листування колонії з урядом УСРР втручалися пам'яткоохоронні установи, наголошуючи на необхідності збереження місцевих пам'яток. Колонія запевняла, що зможе гідно подбати про печери, але насправді її вихованці грабували тутешні поховання.

З 50-х рр. XX ст. в «Церковщині» діє медична установа. На той час відомий випадок, коли один з пацієнтів самотужки проник до вдруге занедбаних печер і, коли скінчилися заряд батарейок у ліхтарику та сірники, заблукав, вибравшись на поверхню лише за багато годин, в подряпаному та забрудненому одязі.

1964 р. печери відвідала громадська експедиція «Київ підземний», створена за ініціативи редакції газети «Вечерній Київ» та Національного історико-культурного заповідника «Києво-Печерська лавра». Працюючи в складі експедиції, археолог П. Толочко за уламками кераміки в печерному похованні датував пам'ятку XII ст. Публікації «Вечірнього Києва» про мандрівки експедиції та науково-популярна книга П. Толочка «Таємниці Київських підземель» (1969, 1971) нагадали про необхідність вивчення та збереження історичних підземель як частини культурної спадщини. Водночас автор книги із сумом констатував: складнощі дослідження таких пам'яток (пов'язані з технікою безпеки) та невирішені питання рентабельності їхнього експонування – лишаються перепорою на шляху до покращення ситуації [3]. «Таємниці київських підземель» мали й зворотній ефект – підказали локації підземель охочим до пригод і скарбів, після чого стихійне відвідування покинутих об'єктів (замість охорони, подальшого дослідження та музеєфікації) тільки зросло [4]. Втім, заради справедливості, зазначимо, що печери відвідували й спелеологи з волонтерами, котрі намагалися прибирати тут сміття та прищеплювати юному поколінню повагу до цієї категорії пам'яток.

1980 р. історики архітектури В. Харламов і Ю. Асєєв розкрили давнє «церковище» на місці знищеної пізнішої церкви початку XX ст. і вперше чітко зафіксували параметри решток середньовічного храму, що дозволило створити графічну реконструкцію пам'ятки й датувати її межею XII–XIII ст.

1987 р. «Печери та фундаменти Гнилецького монастиря XII ст.» оголошено пам'яткою археології місцевого значення [2]. Проте якщо «церковище» було

надійно законсервоване (після досліджень 1980 р.), то печери залишалися у складному стані: нові зсуви руйнували окремі частини комплексу та заповнювали порожнини землею, неофіційні відвідувачі проводили чорні розкопки та бенкети, засмічували підземні приміщення, робили на стінах численні графіті. Медичний заклад періодично замурував отвори печер, однак мурування з цегли й бетону в масиві глинисто-піщаникового пагорба виявлялося неефективними: незапрошені гості копали лази «в обхід».

Оголошення радянським урядом нової релігійної політики (з нагоди ювілею 1000-ліття Хрещення Русі), передача 1988 р. у відання Музею історії міста Києва печер у місцевості «Звіринець», створення 1990 р. в структурі Музею відділу «Київ підземний» та відкриття відділом того ж року однойменної експедиції, яка 1991 р. розгорнула археологічні дослідження у Гнилецьких печерах, і тогорічна синхронна акція волонтерів із розчистки печерної церкви св. Феодосія започаткували якісно новий етап в історії пам'ятки.

Література

1. Дятлов В. А. Досвід охорони та популяризації Гнилецьких печер як унікальної релігійної пам'ятки київських околиць. *Релігія, релігійна ідентичність та релігійні конфлікти у сучасному світі*: зб. наук. праць / за ред. О. Л. Соколовського. Житомир: Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2025. С. 173-177.
2. Дятлов В. З «нащадків» Десятинної церкви: «Церковщина» в працях дослідників сакрального Києва. *Opus Mixtum*, № 11, 2023. С. 117–133.
3. Толочко П. П. Таємниці київських підземель. К.: Наукова думка, 1969. 84 с.
4. Бобровський Т. Підземні споруди Києва від найдавніших часів до середини ХІХ ст.: (Спелео-археологічний нарис). К., 2007. 175 с.

Віталій Шпакович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЛЬ ВОЛІ У ДОСЯГНЕННІ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ДОСКОНАЛОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРАВОСЛАВНОЇ ТРАДИЦІЇ

Досягнення досконалості є одним з фундаментальних прагнень людського існування, що знаходить своє відображення у різноманітних філософських, етичних та релігійних системах. У контексті християнського богослов'я,

зокрема східної традиції, поняття досконалості тісно пов'язане з ідеєю обоження (θεωσις) – процесу уподібнення людини до Бога через благодатну участь у Його нетварних енергіях [4, р. 4]. У цьому складному шляху духовного зростання особливе місце посідає людська воля. Хоча обоження розуміється як дар Божий, а не як результат виключно людських зусиль, спрямована та очищена воля є необхідною умовою для прийняття цієї благодаті та співпраці з нею [5, р. 143-144].

Православне вчення про людину постулює, що вона створена за образом і подобою Божою [7, р. 55], які багатогранно проявляються в її особі та життєдіяльності. Цей образ закладений у самій природі людини, в її розумі, свободі та здатності до любові. Однак, гріхопадіння спотворило цей образ, віддаливши людину від її первісного призначення. Досягнення досконалості, таким чином, передбачає відновлення цього образу, уподібнення до Бога не лише за потенціалом, але й за актуальним станом [4, р. 4; 7, р. 55]. Це стає можливим завдяки втіленню Сина Божого, Який, прийнявши людську природу, обожив її, відкривши шлях до обоження для всього людства [4, р. 4; 8, р. vii].

У східнохристиянській традиції обоження не розуміється як злиття людської та божественної природи, а як благодатна участь людини у божественному житті, у нетварних енергіях Бога [4, р. 4]. Цей процес є синергійним, тобто передбачає співдію Божої благодаті та людської волі. Бог пропонує людині можливість обоження, але саме вільний вибір людини спрямувати свою волю до Бога, відмовитися від гріховних прагнень та активно працювати над своїм духовним зростанням є визначальним фактором на цьому шляху [5, р. 143-144].

Роль волі у досягненні досконалості проявляється насамперед у аскетичних подвигах. Аскеза, у широкому сенсі, є практикою самодисципліни, спрямованою на очищення серця від пристрастей, які затьмарюють розум та віддаляють волю від Бога [5, р. 143-144]. Піст, молитва, милостиня та інші духовні вправи є інструментами, за допомогою яких людина свідомо спрямовує свою волю на подолання егоїстичних нахилів та набуває чеснот [5, р. 143-144]. Ці практики не є самоціллю, а засобами для звільнення внутрішнього світу людини, щоб благодать Божа могла вільно діяти в ній.

Важливим аспектом ролі волі є покаяння (μετάνοια) – зміна розуму та серця, рішучий відворот від гріха та спрямування до Бога. Покаяння є не лише визнанням своїх помилок, але й активним актом волі, спрямованим на виправлення свого життя відповідно до Божих заповідей [1]. Без цього вольового зусилля, без щирого бажання змінитися, благодать Божа не зможе повноцінно преобразити людину.

У східнохристиянській духовності велике значення надається безперервному прагненню до Бога (ἐλέκτασις), особливо у контексті вчення святого Григорія Ніського [8, р. 43]. Це поняття відображає ідею про те, що досконалість є не статичним станом, а динамічним процесом постійного зростання у богопізнанні та богоуподібненні, рушійною силою якого є воля, спрямована до нескінченної досконалості Бога [8, р. 43]. Людська воля, просвітлена благодаттю, постійно прагне до більшого єднання з Богом, до глибшого пізнання Його таємниць.

Однак, важливо підкреслити, що людська воля сама по собі не здатна досягти обоження. Лише благодать Божа, нетварні енергії Святої Трійці, здатні преобразити людську природу та ввести її у сферу божественного життя [4, р. 4]. Роль волі полягає у тому, щоб бути відкритим до цієї благодаті, щоб через свідомі зусилля очистити себе від перешкод, які заважають її дії [5, р. 143-144]. Це можна порівняти з тим, як людина, бажаючи отримати сонячне світло, відчиняє вікна свого дому. Сама дія відчинення вікна є вольовим зусиллям, але саме сонячне світло є зовнішнім даром.

Історичний розвиток богословської думки відображає різні акценти у розумінні співвідношення благодаті та вільної волі. Деякі течії в історії християнства наголошували на всемогутності Божої благодаті, применшуючи роль людської волі у спасінні та обоженні. Інші, навпаки, схилилися до пелагіанства, стверджуючи, що людина здатна власними силами досягти досконалості. Однак, східнохристиянська традиція зберігає баланс між цими двома полюсами, підкреслюючи синергійну співдію благодаті та вільної волі [5].

Православні богослови, такі як Володимир Лоський та Думітру Станілоае, продовжують розвивати вчення про обоження, підкреслюючи важливість особистого духовного подвигу та активної участі волі у процесі богоуподібнення [4, р. 4; 6, р. ix; 9, р. 12]. Вони наголошують на тому, що богослов'я є не лише інтелектуальним пізнанням Бога, але й шляхом життя, який вимагає постійного вольового спрямування до Нього [6, р. ix; 9, р. 12; 3 с. 394].

Слід також зазначити, що розуміння досконалості у християнстві відрізняється від світських уявлень про ідеальність чи бездоганність. Християнська досконалість полягає не у відсутності недоліків, а у постійному прагненні до Бога, у зростанні у любові та смиренні, у відкритті себе для дії Божої благодаті [8, р. 43; 2]. У цьому процесі воля відіграє ключову роль, будучи інструментом, за допомогою якого людина робить свідомий вибір на користь Бога, відмовляючись від того, що її від Нього віддаляє.

У контексті сучасних дискусій про людський потенціал та самовдосконалення, християнське вчення про роль волі у досягненні

досконалості пропонує глибокий погляд на природу людини та її призначення. Воно нагадує про те, що справжня досконалість неможлива без духовного спрямування та свідомого вольового зусилля, співпрацюючого з Божою благодаттю [5, р. 143-144]. Людська воля, очищена та освячена, стає потужною силою на шляху до обоження, до уподібнення Творцю та досягнення повноти свого буття у єднанні з Ним.

Отже, роль волі у досягненні досконалості у православному богослов'ї є визначальною, хоча й не самодостатньою. Воля є необхідним інструментом для прийняття Божої благодаті, для здійснення аскетичних подвигів, для покаяння та постійного прагнення до Бога. Спрямована та очищена воля дозволяє людині співпрацювати з Богом у процесі обоження, поступово відновлюючи в собі образ Творця та досягаючи повноти свого духовного потенціалу у єднанні з Ним.

Література

1. Christopher V. The Orthodox Understanding of Salvation: «Theosis» in Scripture and Tradition. Dalton, PA: Mount Thabor Publishing, 2014. 198 p.
2. Edwards M. Visions of God and Ideas on Deification in Patristic Thought. 2017. 256 p.
3. Gavrilyuk P., Levering M., Hofer A. The Oxford Handbook of Deification. Oxford University Press, 2024. 752 p.
4. Russell N. The Doctrine of Deification in the Greek Patristic Tradition. Oxford University Press, 2004. 418 p.
5. Russell N. Theosis and Religion: Participation in Divine Life in the Eastern and Western Traditions. Cambridge University Press, 2024. 250 p.
6. Staniloae D. Orthodox Dogmatic Theology Vol 2. Bloomsbury T&T Clark, 2002. 215 p.
7. Sunberg C. The Cappadocian Mothers: Deification Exemplified in the Writings of Basil, Gregory, and Gregory. Wipf & Stock Publishers, 2017. 252 p.
8. Torrance A. Human Perfection in Byzantine Theology: Attaining the Fullness of Christ. Oxford University Press, 2020. 253 p.
9. Zaitsev E. Analysis and Evaluation of Vladimir Lossky's Doctrine of Theosis. 1998. 340 p.

Димитрій Заєць,
аспірант кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РЕЛІГІЙНА СВІДОМІСТЬ В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасний світ функціонує в умовах постійно зростаючої складності та напруги: соціальні трансформації, геополітичні конфлікти, екологічні кризи, технологічні прориви та прискорення комунікаційних процесів формують середовище, в якому звичні ідентичності та цінності часто зазнають перегляду. У такому контексті постає потреба у формах символічної орієнтації, здатних впорядковувати досвід. Однією з таких форм виступає релігійна свідомість, яка в умовах глобальних викликів не зникає, а набуває нових орієнтацій.

У широкому значенні релігійну свідомість можна визначити як систему символічних орієнтацій, що дозволяють індивіду вписати себе у впорядковану модель буття. Її функція полягає не лише у відтворенні певних релігійних норм, але й у наданні онтологічної опори в ситуаціях, де інші системи – раціональна, політична чи ідеологічна – виявляються недостатніми. З огляду на це, у кризові періоди релігійна свідомість виконує компенсаторну роль, створюючи символічну рамку для досвіду травми, втрати чи екзистенційної непевності.

У цьому контексті показовими є спостереження Жака Дерріди, який у збірці «Acts of Religion» звертає увагу на те, що релігія в сучасному світі постає не стільки як набір догм, скільки як етична структура, що передує формалізованому закону: «Релігія – це не про догму, а про етику і справедливість, що випереджають закон» [1, с.15].

Під тиском секуляризаційних процесів та соціального плюралізму релігійна свідомість втрачає монополію на інтерпретацію дійсності, однак не припиняє бути чинником, що формує суспільну динаміку. Як зазначає Юрген Габермас, осмислення релігійного в публічній сфері можливе лише за умови «взаємного перекладу» між релігійною та світською мовами. У праці «Between Naturalism and Religion» він пише: «У плюралістичному суспільстві релігійна свідомість повинна пройти процес рефлексії та взаємного перекладу у світські мови, щоб зберегти свою релевантність» [2, с.15]. Наслідком глобалізаційних процесів стало не лише пришвидшення циркуляції культурних кодів, але й зростання символічної напруги між локальними релігійними формами та глобалістичними універсалами. В цій ситуації релігійна свідомість має потенціал до переосмислення як себе, так і світу – за умови збереження внутрішньої здатності до символічної гнучкості.

Особливим вектором трансформації виступає індивідуалізація духовного досвіду. Молодь, віддаляючись від конфесійних інституцій, дедалі частіше реалізує потребу у сакральному через альтернативні форми – медитативні практики, екологічну етику, неоезотеричні пошуки. Цей процес, описаний Чарльзом Тейлором у *A Secular Age*, означає зміну характеру віри: «Ми живемо в епоху, коли вибір віри є глибоко індивідуалізованим, і це відкриває нові горизонти як для свободи, так і для відповідальності» [3, с.4]. Крім цього, індивідуальна релігійна свідомість набуває еклектичного характеру, зухвало змішуючи досвід традиційних конфесій з альтернативними, навіть окультними практиками.

Окремий вимір формування релігійної свідомості в сучасності – це поява нових конфігурацій духовності, що апелюють до глобальних етико-екологічних проблем. Особливо це проявляється у сфері екоетики, де релігійна думка дедалі більше звертається до проблематики відповідальності, меж споживання та онтологічної взаємозалежності між людиною і природою. У цьому контексті показовою є теза, висловлена в енцикліці *Laudato Si'* Папи Франциска: «Оскільки “зовнішні пустелі у світі збільшуються, бо внутрішні пустелі стали безмежними”, то екологічна криза вимагає глибокого внутрішнього навернення» [4, с.158].

Це формулювання позначає не лише моральну відповідальність індивіда, але й вказує на необхідність оновлення духовних підстав самого бачення світу, що є ключовою характеристикою релігійної свідомості в розглянутій проблематиці.

У підсумку, релігійна свідомість в умовах глобальних викликів функціонує як складна система символічної адаптації, яка має потенціал як стабілізуючого чинника, так і джерела конфліктів. Від характеру її оновлення, від ступеня відкритості до інтерпретації та міжсвітоглядного діалогу залежить те, якою мірою вона зможе відігравати конструктивну чи деструктивну роль у формуванні майбутнього соціального порядку.

Література

1. Jacques Derrida. *Acts of Religion*. Edited by Gil Anidjar. New York: Routledge, 2002.
URL: <https://archive.org/details/actsofreigion0000derr/page/444/mode/2up> (дата звернення: 03.05.2025).
2. Jürgen Habermas. *Between Naturalism and Religion: Philosophical Essays*. Translated by Ciaran Cronin. Cambridge: Polity Press, 2008.
URL: <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-2941790-acd9b90cc1.pdf> (дата звернення: 03.05.2025).

3. Charles Taylor. A Secular Age. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007.
URL: <https://archive.org/details/CharlesTaylorASecularAge2007BelknapPressOfHarvardUniversityPress/page/n3/mode/2up> (дата звернення: 03.05.2025).

4. Святійший Отець Франциск. Енцикліка «Laudato Si». Переклад бюро УГКЦ з питань екології. Дрогобич: Видавництво «Коло», 2019. 183 с.

Валентин Кошелевський,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РЕЛІГІЙНІ КОНФЛІКТИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОСТІ

У процесі формування національної державності України в пострадянський період релігійний чинник дедалі виразніше проявляється як вагомий елемент суспільно-політичного життя. Інституції церков та релігійні організації відіграють дедалі активнішу роль у суспільному просторі, зокрема в розв'язанні нагальних питань соціального, економічного, культурного й особливо духовного характеру. Посилення впливу релігії в публічній сфері зумовлює підвищення інтересу до релігійного життя як з боку громадськості, так і з боку наукової спільноти.

Разом із тим, трансформаційні процеси супроводжуються і деструктивними явищами, серед яких особливої уваги заслуговують міжконфесійні та внутрішньоконфесійні конфлікти. Вони виступають своєрідними маркерами кризових явищ у духовній сфері та відображають глибинні розбіжності в системах релігійних уявлень, інтерпретацій сакрального, а також у моделях конфесійної взаємодії. Релігійні конфлікти слід кваліфікувати як конфлікти ціннісного типу, що виникають на ґрунті розбіжностей у релігійній свідомості, релігійній ідентичності та формулюваннях духовних норм.

У конфліктологічному та релігієзнавчому вимірах релігійний конфлікт постає як протистояння між індивідами або групами, які є носіями альтернативних релігійних світоглядів, практик або віровчень. Така форма конфлікту набуває соціального характеру, оскільки релігія, як складова духовної культури, виконує інституціональну та інтегративну функцію в суспільстві [1].

Проблематика релігійних конфліктів в українському науковому дискурсі все ще залишається недостатньо опрацьованою, що ускладнює розробку єдиної

типології цього феномену. Незважаючи на відсутність загальновизнаної класифікації, фахівці у галузі релігієзнавства виокремлюють низку структурно-смыслових типів релігійних конфліктів, які виявляються на різних рівнях релігійного буття.

Внутрішньосімейні (інтрасімейні) релігійні конфлікти виникають у межах сімейно-побутового середовища внаслідок відмінностей у конфесійній приналежності або тлумаченні релігійних норм і практик. Такі конфлікти часто спричиняються розбіжностями між подружжям чи поколіннями (батьками й дітьми) щодо культово-обрядової практики, морально-етичних приписів або вибору конфесійної ідентичності [2, с. 65].

Міжособистісні (інтерперсональні) конфлікти мають характер конфронтації між окремими суб'єктами релігійної діяльності, наприклад, між пастором і проповідником, або між священнослужителем і мирянським лідером (старостою громади). Такі суперечності можуть виникати як у традиційних, так і в новітніх релігійних формаціях, особливо в умовах неструктурованого або нестабільного розвитку релігійної організації.

Внутрішньоконфесійні (інтраконфесійні) конфлікти розгортаються в межах однієї релігійної традиції та, як правило, обумовлені змінами в структурі управління, ротацією духовенства або порушенням морально-етичних норм окремими представниками духовенства.

Міжконфесійні (інтерконфесійні) конфлікти мають більш системний і публічний характер, оскільки виникають на підґрунті догматичних, богословських або канонічних розбіжностей між різними конфесіями. У сучасному українському релігійному просторі особливо гостро виявляються конфлікти між різними юрисдикціями православ'я, зокрема між Українською Православною Церквою та Православною Церквою України, що проявляється, зокрема, у переході парафій з однієї юрисдикції в іншу.

Окремо слід згадати про ієрархічну стратифікацію релігійних конфліктів, яка дозволяє поділити їх на вертикальні (конфлікти між представниками духовенства, що займають різні щаблі церковної ієрархії) та горизонтальні (протиріччя між служителями одного рівня або статусу в інституційній структурі конфесії). Крім того, за хронологічними характеристиками та інтенсивністю протікання релігійні конфлікти можуть класифікуватися як: швидкоплинні (розв'язуються у стислі терміни), довготривалі (конфлікти зі стійкою динамікою напруги), слабо виражені (латентні суперечності, що можуть проявитися лише за сприятливих умов).

Релігійні конфлікти формуються внаслідок загострення об'єктивних суперечностей у структурі взаємодії між релігійними акторами, державними інституціями та локальними соціумами. На їхню ескалацію значно впливають

регіональні чинники: зокрема, діяльність релігійних радикальних угруповань, деструктивна або упереджена політика органів місцевого самоврядування щодо окремих релігійних груп, а також нерівномірне задоволення правових та матеріальних потреб релігійних організацій [3, с. 123]. Неспроможність державної або місцевої влади забезпечити рівне ставлення до всіх конфесій спричиняє соціально-психологічну напругу, що, у свою чергу, призводить до зростання конфліктогенності релігійного середовища, радикалізації частини релігійних лідерів та посилення протестних настроїв серед вірян.

Варто зазначити, що релігійні конфлікти мають яскраво виражену психологічну складову, адже конфлікт є багаторівневим психосоціальним феноменом, який включає як емоційно-афективні стани, так і поведінкові реакції – від агресії до уникнення конфронтації. Однією з найбільш небезпечних форм радикалізованої релігійної свідомості є фанатизм, що характеризується нетерпимістю до альтернативних віровчень, обрядових практик або світоглядних позицій. Релігійний фанатизм становить загрозу не лише міжконфесійному діалогу, але й авторитету самої релігії, оскільки насильницьке нав'язування релігійних переконань суперечить її духовно-моральній природі.

Формування ефективної стратегії регулювання релігійної напруги повинно ґрунтуватися передусім на системному прогнозуванні потенційних загострень, ранньому виявленні конфліктогенних чинників, а також моделюванні сценаріїв мирного врегулювання. Особливої уваги потребує аналіз поведінкових стратегій лідерів релігійних спільнот, які нерідко виступають головними носіями конфліктного потенціалу. Практика релігійного діалогу, консультацій та обміну позиціями за участю представників конфліктуючих конфесій може створити сприятливі умови для посередництва й досягнення компромісу.

Література

1. Грек І. Релігійна віра в структурі релігійних конфліктів. Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. 2012. № 2. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/796>
2. Могилевцев В. В. Соціальна природа релігійного конфлікту. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2012. № 3. С. 63–68.
3. Могилевцев В. В. Релігійний конфлікт як об'єкт наукового дослідження: проблеми й перспективи. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2011. № 4. С. 119–124.

Максим Мошковський,
аспірант кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА СФЕРА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

В умовах нових реалій сучасності, суспільно-політичних змін в Україні, зумовлених насамперед російсько-українською війною, імперськими амбіціями Росії, особливої актуальності набувають дослідження динаміки та змісту трансформаційних змін етнонаціональної сфери України. Тому надзвичайно актуальним є аналіз соціально-етнічних тенденцій, виявлення ролі та потенціалу етнонаціонального чинника в консолідації громадян на захист своєї держави і нації перед небувалою екзистенційною загрозою.

За етнічним складом населення Україна належить до поліетнічних країн. На її території проживають представники понад 130 національностей, що ставить перед органами влади, державними службовцями, політичною елітою, науковцями низку завдань у галузі етнополітики. Адже саме від виваженої державної національної політики, політико-правових механізмів її застосовування залежать гармонізація міжетнічних відносин, вектор етнонаціонального розвитку української держави і навіть збереження її цілісності. Стан справ у сфері міжетнічних відносин має стратегічне значення для подальшого поступу України, формування модерної політичної нації й ідентичності, утвердження єдності та злагоди в українському суспільстві [1; 4; 6].

У дослідженні соціально-етнічних спільнот, етнонаціональної сфери у працях науковців і законодавців усе ще має місце невизначеність у трактуванні таких понять і термінів, як «національна спільнота», «національна меншина», «корінні народи», «етнічна нація», «політична нація», «національність», що негативно впливає на законодавче унормування процесів в етнополітичній сфері [2]. Й донині залишається не зовсім зрозумілим, яку саме етнополітику проводить Україна як держава і чи не є це однією з причин труднощів самоідентифікації українців. Так, в декларації преамбули Конституції України поняття «Український народ» трактується цілком у дусі нормативної концепції громадянської нації – «громадяни України всіх національностей», а в статті 11 Основного Закону знаходимо цілком етнічну конотацію в розумінні української нації та «всіх корінних народів і національних меншин України» [5]. Не випадково, поширеним є твердження про Україну як багатонаціональну державу, замість терміну «поліетнічне суспільство», «поліетнічна держава».

Така «діалектична двоїстість» української етнополітики є не лише виявом амбівалентності масової свідомості українського населення (включно зі сферою його самоідентифікації), а й наслідком незавершених процесів формування української політичної нації зі своєю «окремішньою» ідентичністю та сталих традицій «змішаності» українського етносу з іншими етнічними групами, насамперед росіянами [3, с. 7–11].

У західних суспільствах, що сформувалися як громадянсько-територіальні, політичні нації і котрі тривалий час існують як національні держави, титульні етноси вже давно забезпечили свої політичні, економічні, соціальні, культурно-мовні права на рівні високих світових стандартів. Відтак нині вони роблять особливий акцент на захисті прав національних меншин.

В Україні в умовах соціально-економічної та політичної нестабільності, кризових явищ у різних сферах суспільного життя, повномасштабної війни Росії проти України процеси консолідації народу України, національного відродження проходять досить складно, супроводжуються суперечностями, труднощами, що породжує певні проблеми, в тому числі й соціально-етнічного характеру. До них слід насамперед віднести суперечності між принципом рівності усіх націй і народностей та неоднаковими можливостями задоволення їхніх потреб; між утвердженням державної мови і конституційною рівністю усіх інших; між загальнодержавним патріотизмом і патріотизмом окремих етнічних та ін. Сьогодні внаслідок особливостей історичного розвитку потребують захисту не тільки національні меншини, а й етнічна більшість – українці, самотність яких у низці регіонів була значною мірою втрачена і права яких на розвиток національної культури, навчання й отримання інформації рідною мовою тощо у таких регіонах не були забезпечені.

Тому водночас із правами людини і національних меншин має бути, на наш погляд, забезпечена реальна рівність прав та обов'язків соціально-етнічних суб'єктів міжнаціональних відносин, гарантоване право й автохтонного українського етносу на повноцінне історичне буття (інколи цей процес називають «українізацією», хоча адекватнішим є термін «відродження»). Власне без реалізації цього другого завдання саме державницьке усамотійнення України виглядає як нонсенс, деформація, ненормальність. Й останні десятиліття новітнього націєтворення – це відновлення історичної справедливості, забезпечення фундаментальних прав українців.

Народ за своєю сутністю не є ні конгломератом етнічних спільнот, ні механічною сумою «чужих між собою» громадян. Етнічно гетерогенне населення країни перетворюється на народ лише за умови, коли його представників об'єднують спільність історичної долі, економічні, соціальні, політичні, духовно-культурні й релігійні потреби та інтереси, мова загального

спілкування, спільні погляди на майбутнє. Однак більшість народів, принаймні Європи, має й своє етнічне ядро. Це титульний етнос, тобто той, який дає назву країні. Саме цей етнос очолює рух усього народу за державну самостійність. Набуття народом державності перетворює всіх його представників на громадян, уможливорює процес їхньої державної ідентифікації [7, с.176].

Для сучасного українського суспільства найбільш прийнятною є інтегративна модель етнонаціональної політики. Заохочуючи й реально підтримуючи культурний плюралізм різних етносів та етнічних груп, етнополітика разом із тим має сприяти їх інтеграції в єдину українську політичну націю, формувати почуття належності до неї. Забезпечення умов для збереження культурної самобутності етнічних меншин не повинно фрагментувати українське суспільство. Ідентифікація себе з українською державою (громадянська ідентичність) має бути первинною, а з тією чи іншою етнічною спільнотою – вторинною [4, с.213–228].

Відродження та динамічний розвиток культури української етнічної нації та національних меншин, а також їх зближення мають відбуватися на засадах конституційних цінностей, основними серед яких є державний суверенітет і незалежність України, народ як джерело влади, людина, її права, честь і гідність як найвищі цінності держави, українська мова і національні символи як державні, поваги до прав національних меншин тощо.

В Україні сьогодні створена відповідна законодавча база, належна політико-правова система, які відповідають потребам розвитку поліетнічного суспільства та міжнародно-правовим стандартам у сфері захисту прав національних меншин. Конституція України гарантує сприяння розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин (стаття 11) [5]. Розвиваючи конституційні засади державної етнополітики та функціонування інституцій громадянського суспільства, в 2021 р. було ухвалено Закон України «Про корінні народи України» [8]. Зазначений закон, упереджуючи спекуляції з боку Російської Федерації, яка прагне довести однопорядкову значущість українців і росіян у формуванні сучасної України, чітко визначає правовий статус корінних народів України та встановлює правові гарантії на володіння ними всіма правами людини й основоположними свободами. Так, у статті 1 Закону констатується, що корінний народ України – це «автохтонна етнічна спільнота, яка сформувалася на території України... і не має власного державного утворення за межами України» [8]. Відповідно до Закону корінними народами України є кримські татари, караїми та кримчаки, які сформувались на території Кримського півострова.

З урахуванням нових геополітичних обставин існування української держави, насамперед повномасштабної війни Росії проти України, наприкінці 2022 року було ухвалено Закон України «Про національні меншини (спільноти) України». Російська етнічна група в Україні, яка внаслідок демографічної політики імперської Росії та Союзу РСР стала доволі чисельною, згідно міжнародного права, Конституції України і цього Закону має статус національної меншини, а не корінного народу України [9]. Стаття 5 Закону гарантує громадянам України, незалежно від етнічного походження, належності до національних меншин (спільнот) рівні громадянські, політичні, соціальні, економічні, культурні та мовні права і свободи.

Роки неспровокованої війни Росії переконливо довели, що так звана «спеціальна військова операція» РФ під гаслом «денацифікації» та «демілітаризації» України в дійсності спрямована на геноцид української нації, на її знищення як своєрідної етнонаціональної спільноти.

Українська нація сьогодні проходить надзвичайно важливий етап свого самоусвідомлення, самореалізації, відчула себе єдиним національним організмом, який чітко бачить своє власне національне буття і прямує до нього. Стратегічним завданням, пріоритетом в державній етнополітиці України є створення умов для формування в країні політичної нації, тобто такої соціально-етнічної спільноти, представники якої усвідомлювали б себе українцями незалежно від своєї етнічної, лінгвістичної, релігійної чи політичної належності.

Література

1. Етнополітика в Україні в умовах сучасних суспільно-політичних змін: реальний стан, виклики, перспективи: монографія / автор. кол.: Войналович В. А. (керівник, наук. ред.), Єленський В. Є., Кулик В. М., Малиновська О. А., Набок С. В., Поліщук Ю. М., Рябчук М. Ю. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2023. 424 с.

2. Національні меншини України у XX столітті: політико-правовий аспект [Текст]/М. І. Панчук [та ін.]; голов. ред. І. Ф. Курас; Ін-т політ. та етнонаціональних досліджень НАН України. Київ: ІПіЕнД, 2000. 357 с.

3. Козловець М., Федоренко В. Національне самовизначення українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії. *Українська полоністика*. 2012. № 7. С.3–19.

4. Козловець Микола, Рудакевич Олег. Етнокультурна самоорганізація як чинник життєздатності та національного спротиву українського народу російській агресії. *HUMANITIES STUDIES: збірник наукових праць* / Голов. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2025. Випуск 22 (99). С. 213–228.

5. Конституція України (чинна з 1996 р. з наст. змінами). *Офіційний портал Верховної Ради України*: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 18.04.2025 р.).

6. Коцур В. В. Національні меншини України в контексті суспільно-політичних трансформацій 90-х рр. XX ст. – поч. XXI ст. Переяслав Хмельницький: Домбровська Я. М., 2019. 594 с.

7. Нельга О. В. Національна і «постнаціональна» ідентичності в етнічному вимірі. *Практична філософія*. 2010. № 2. С.174–183.

8. Про корінні народи України: Закон України № 1616-XI від 1.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text> (дата звернення: 18.04.2025 р.).

9. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України № 2827-IX від 28.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-IX#Text> (дата звернення: 18.04.2025 р.).

Юрій Ситайло,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРАВОСЛАВ'Я І ВІЗАНТИЗМ: СПАДКОЄМНІСТЬ, ТРАНСФОРМАЦІЯ, СУПЕРЕЧНОСТІ

Для об'єктивного осягнення візантизму як фундаменту православної традиції необхідно враховувати специфіку візантійської цивілізаційної парадигми. Виникнення Візантійської імперії пов'язане з сакралізованим актом перенесення столиці імператором Костянтином Великим до міста Візантія, що набуло символічного статусу *locus theologicus* – простору християнського онтологічного оновлення [1, с. 213]. Ідентичність населення формувалась через самоназву «ромеї», що вказує на спадкоємність римської імперської ідеї, інтегрованої з християнсько-елліністичним культурним синтезом.

Протягом понад тисячолітнього існування імперії візантійське християнство формувалось як відмінна гілка християнської традиції, що акцентувала екклезіологічний плюралізм, заперечення універсалістських претензій Римського понтифікату та утвердження принципу соборності як феномену колективного залучення до божественної енергії, що надає сакральний статус кожному члену церковного тіла.

Попри відсутність помітного прориву в галузях автономного філософського мислення чи художньої інновації, Візантія здійснила місіонерську місію трансляції християнського месиджу до народів Сходу, виконуючи роль культурного медіатора. Ця цивілізаційна функція стала вирішальною для християнізації Київської Русі, яка рецептувала візантійський тип християнства, з його характерними рисами – літургійним ригоризмом та богословською ортодоксальністю [2, с. 135–136]. Інкorporація візантійської моделі в руський контекст привела до формування специфічного релігійного етосу, у якому духовність поступово трансформувалася в ритуалістичну форму, що була зумовлена як догматичною спадщиною, так і особливостями слов'янської ментальності.

З часом цей сакральний наратив, зафіксований у культурній пам'яті, втратив свою есхатологічну спрямованість, перетворившись на обтяжливу традицію, яка не стільки сприяла зустрічі з Христом, скільки ускладнювала її. Саме в цьому контексті варто розрізняти два смислові шари феномену «візантизму»: як культурно-історичну формацію (візантизм) із переважно позитивною оцінкою, та як соціально-політичну практику, що нерідко тлумачиться в негативному ключі через асоціацію з авторитаризмом та бюрократизацією духовного життя.

Феномен візантизму проявляється через грецьку мовну домінанту, етнічну плюральність еліт, діалектичний синтез елліністичної спадщини та східної містики, а також значний вплив на слов'янські народи. Саме цей синтез став іманентною ознакою східної християнської ідентичності у протиставленні до західного християнства, з його акцентом на канонічність, інституціоналізацію та раціональне богослов'я.

У науковому дискурсі виокремлюються два типи візантизму: первинний, автентично візантійський, з характерною для нього формою симфонії влади й релігійною терпимістю, та вторинний – російський, що інтерпретується як адаптований цивілізаційний наратив [3, с. 51]. Російський візантизм охопив усі сфери буття від політичного устрою до духовного ладу, ставши інтегруючим принципом слов'янської культурної архітектоніки. Його місія полягала в трансформації візантійської моделі відповідно до локального онтологічного горизонту.

У дискурсі критичного осмислення візантійської спадщини, зокрема в її російській інтерпретації, актуалізується концепт так званих «соціальних гріхів», які виявляються як системні деформації духовно-суспільного устрою. До них належать втрата християнських аксіологічних орієнтирів у соціальній сфері, інерція духовного розвитку, державна апатія щодо трансцендентних вимірів буття, а також домінування політичної влади над церковною і

девальвація ідеї сакральної влади як морального авторитету. Це засвідчує складність і амбівалентність російського візантизму як феномену цивілізаційного перенесення, у якому брала участь Православна Церква, реалізуючи соціальний вимір ортодоксії через такі поняття, як симфонія, соборність, ісихазм і етатизм.

Концепція симфонії влади є базовою еkleзіологічною моделлю, розроблена візантійською патристикою, передбачала ідеалізовану форму коекзистенції Церкви та держави: співпраця на засадах взаємної автономії та спільної етичної відповідальності перед суспільством. Світська влада опікувалася матеріальним устроєм, тоді як Церква есхатологічною перспективою спасіння. Утім, цей ідеал часто спотворювався внаслідок інтеграції політичного начала у сферу сакрального, що породило феномен цезаропапізму – злиття духовної та світської влади, при якому Церква втрачала автономність і функціонувала як інструмент державної легітимації.

Імператив симфонії, започаткований ще в епоху Юстиніана I, був транслюваний у культурний код Київської Русі, ставши складовою її сакрально-політичного наративу. В українській традиції візантизм набув мультидисциплінарного значення від політичного дискурсу до естетики, істотно вплинувши на духовно-суспільну архітектуру. Мислителі ХХ ст. відзначали, що візантійська форма християнства не змогла реалізувати телеологічний потенціал Євангелія, замінивши його формалізованою ритуальністю, що деактуалізувала живу віру як персональне екзистенційне переживання.

Серед ключових структурних дефектів моделі відсутність ціннісної телеології, духовна стагнація та моральна інертність еліт. Домінування цезаропапізму як парадигми підпорядкування сакрального політичному призвело до втрати функціональної діалектики між Церквою й державою, породжуючи ідеологічну стагнацію. Цей патерн був експортований до Русі, а згодом до Московської держави, де він набув цивілізаційного масштабу, істотно вплинувши на український соціокультурний ландшафт.

Попри падіння імперії, візантійський *ethos* продовжив існування як символічно-ідеологічна конструкція, що трансформувалася в поствізантійських контекстах, зокрема в радянському устрої. У країнах із православною традицією, зокрема в Україні, риси візантійського світогляду (централізм, авторитаризм, підпорядкованість сакрального політичному, зовнішня ритуалізація) набули оновлених форм. Ці рецидиви візантійської свідомості часто активізуються в моменти кризи західних моделей легітимності, свідчаючи про глибоку ментальну укоріненість даної традиції.

Розташована між Європою та Азією, Візантія відігравала амбівалентну роль бар'єра проти латинської експансії та водночас оборонного щита від східної загрози. Постійна оборонна мобілізація трансформувала її в мілітаризовану ідеологічну систему, яка сформувала психокультуру закритості, консерватизму та нетолерантності до інакшості [4, с. 118]. Еліта, сформована в умовах перманентної загрози, культивувала ксенофобію та інтелектуальний конформізм.

В українському контексті, попри державну незалежність, суспільно-політичні механізми часто функціонують у парадигмі конфліктності замість діалогічності. Візантійський архетип мислення продовжує впливати на колективну свідомість: орієнтація на минуле, страх перед майбутнім, естетизація зовнішнього при одночасному забутті внутрішнього. Ця поверхова матеріалізація духовного засвідчує екзистенційний занепад візантійської культурної моделі, яка втратила зв'язок із глибинними аксіологічними орієнтирами

У сучасному українському політичному ландшафті простежуються риси, що репродукують візантійську традицію демонстративної розкоші як елемент легітимації влади. Символічні атрибути правлячої еліти (президентські інсигнії, депутатські відзнаки тощо) транслиують не сакральне осмислення влади, як у візантійській моделі, а радше сигналізують про її зв'язок із фінансово-олігархічними структурами [4, с. 122]. У цьому контексті відбувається перетворення колишнього сакрального символізму на кітчеву естетику зовнішнього пафосу, що вказує на девальвацію владного дискурсу до рівня театралізованого представлення.

Візантійський антропологічний тип формувався на перетині православної еkleзіології та елементів слов'янської архаїки, що зумовило специфіку ментального коду, орієнтацію на ієрархічне служіння, домінування колективних норм над індивідуальною рефлексією та схильність до дихотомічного мислення. Такий тип особистості, як результат культурної інерції, тяжіє до жорсткого догматизму, неприйняття плюралізму, неспроможності до самокритики й креативної трансценденції. Його релігійність набуває ритуально-формалізованого характеру, позбавленого внутрішнього духовного наповнення, що відображає загальну тенденцію ізоляціонізму в культурній та соціальній площинах.

Попри це, українська традиція візантизму зазнала істотних трансформацій. На відміну від російської моделі, де візантійські ідеї були максимально інструменталізовані в контексті державної централізації, у Київській Русі та в подальшому київському християнстві переважали моделі, що акцентували на соборності, персоналізованому ісихазмі та гнучкішій взаємодії між Церквою і

державою. Це дозволило зберегти баланс між сакральним і політичним без надмірного підпорядкування одного іншому.

Література

1. Шевчук С. Ф. Особливість національного менталітету українців та європейська орієнтація. Трансформація українського суспільства та його еліти у контексті цивілізаційного розвитку Європи: наукова монографія. Житомир, Вид-во «Рута», 2018. 300 с.
2. Річинський А. В. Проблеми Української релігійної свідомості. Тернопіль: Укрмедкнига, 448 с.
3. Іщук Н. В. Адаптаційний потенціал візантизму. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія Філософія. Культурологія*: Зб. наук. праць. К.: НАУ, 2009. № 1 (9). С. 50–54.
4. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика: (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення). К.: Либідь, 2001. 334 с.

Федір Білоцький,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РЕЛІГІЙНА МОТИВАЦІЯ ПОЛІГАМІЇ В ІСЛАМІ

В ісламському суспільстві, де подружжя невірність, вважається досить серйозним злочином, нерідко каралася стратою, чоловікам-мусульманам дозволено мати чотирьох дружин на строго визначених умовах. Найперша умова – згода першої дружини; наступною умовою є те, що наступні дружини не повинні послужити причиною засмучення для інших. Чоловік, що має більше одної дружини повинен рівноцінно приділяти (якщо не по пристрасті, те хоча б за часом) увагу всім дружинам і не обділяти їх подружньою ласкою.

З кожною дружиною необхідно поводитися чесно, не забуваючи справедливо розподіляти між ними не тільки обов'язки по будинку, але і їжу, одяг, подарунки. Ночі необхідно проводити з усіма дружинами по черзі, якщо, звичайно, хтось з них не поступиться своїм правом по тим чи іншим причинам. Хоча, жінка, що бажає бути єдиною дружиною свого чоловіка, може настояти на внесенні відповідного запису у свій шлюбний контракт.

Рання історія ісламу підтверджує той факт, що Пророк і всі його сподвижники мали по кілька дружин, а це могло бути можливим тільки лише при повній їхній впевненості у волі Аллаха. Відомо, що Пророк протягом чотирьох років свого спільного життя з Хадіджой не брав інших дружин і тільки після її смерті одружився на вдові по імені Савда і був заручений з

дочкою свого друга Айшою; а потім, після згубних для багатьох мусульман битв, чоловікам було дозволено мати чотирьох дружин. Особисто для Пророка коранічним одкровенням було допущене виключення, і в нього було тринадцять дружин. Усі, крім Айши, колись були вдовами і розведеними, вони потребували захисту і заступництва [2, с. 155].

Існування полігамії в ісламі зовсім не пов'язане з тим, що чоловікам просто подобається мати при собі достатню кількість самих різних жінок, з яких при бажанні завжди можна відібрати для утіх ту або іншу. Цим, напевно, можна пояснити існування полігамії до виникнення ісламу, що наділив жінку правами, поклавши тим самим кінець подібній до практики.

Полігамія вважається проявом особливої милості, особливо в часи, коли величезна кількість жінок залишається без чоловічого заступництва і захисту, наприклад, після руйнівних воєн. Багато жінок скоріше захочуть розділити з іншою жінкою чоловіка, ніж довгі роки животіти у вдівстві і самотності. Однак жінка, яка погоджується розділити з іншою жінкою свого чоловіка, безумовно, досить великодушна, терпима і розумна.

Полігамія також дозволена чоловіку, дружина якого внаслідок тілесного або розумового захворювання втрачає всіляку здатність до ведення домашніх справ. Якщо чоловіку призначено, крім дружини своєї, полюбити іншу жінку, то він вчинить набагато справедливіше, коли одружиться на ній, ніж тоді, коли візьме її в наложниці, а тим самим зробить і першій дружині своїй велике благодіяння, залишивши її з пошаною у своїй родині.

Існують певні правила й норми рівності дружин між собою, які ми роз'яснимо далі. Перше правило говорить, що – «незаймана, що була вже замужем, молода, стара, мусульманка, жінка іншого віросповідання – до усіх їх рівною мірою потрібно ставитися справедливо й однаково, не виділяючи ні одну з них у порівнянні з іншими. Між дружинами не повинно бути ніякої відмінності незалежно від того, здорова жінка або хвора, чи має менструацію або перебуває в післяпологовому періоді, чи закритий у неї вхід у піхву м'язами або костями. Не приймається ніяке виправдання несправедливості чоловіка стосовно дружин, якщо він мотивує цю нерівноправність хворобою жінки, наявністю менструації, післяпологового періоду, або дефектом статевих органів [75]».

Друге, – взявши нову дружину, чоловік зобов'язаний провести з нею перші сім ночей підряд, якщо вона була незайманою й три ночі підряд, якщо вона вже була одружена. Якщо чоловік проводив більшість ночей з новою дружиною не підряд, то це буде обмеженням права дружини. Для дотримання права дружини чоловік повинен провести з нею всі ці ночі підряд, а потім відшкодувати пропущене іншим дружинам.

Якщо чоловік розділяє ложе з однією із дружин, то злягання не обов'язково, хоча бажано й тут дотримувати прав дружини рівною мірою – гласить третє правило.

Четверте правило проголошує, що рівність може бути двох видів, кожна з яких обов'язкова: тимчасова рівність або рівність за часом: чоловік зобов'язаний проводити з кожною із дружин день і ніч, або три доби. По своєму бажанню він може приділяти кожній дружині сім днів підряд. На розсуд чоловіка залишене визначення тривалості цього періоду й призначення черговості між дружинами; рівність по місцю: кожній із дружин повинне бути призначене її постійне місце.

Ділити нічний час між дружинами повинен той, хто зайнятий удень. Якщо хтось зайнятий уночі, то ділити треба денний час – каже п'яте правило.

Шоста норма: чоловіку дозволяється проводити з однією із дружин більше часу, чим це обумовлено, тільки з дозволу тих дружин, чия черга наступила, тільки по якій-небудь справі. Уночі ж це робити не дозволяється, за винятком випадків особливої необхідності. Якщо ж чоловік увійшов до позачергової дружини й затримався в неї, то він зобов'язаний відшкодувати пропущений час у тієї дружини, в якій він повинен перебувати. Якщо ж він без нестатку вдень прийшов до позачергової дружини й пробув з нею день або частину дня, то йому варто відшкодувати цей час тій дружині, з якою він повинен перебувати в цей день.

Якщо чоловік захотів здійснити поїздку з однією із дружин, то вибір дружини повинен здійснюватися тільки за жеребом. У такому випадку він не повинен відшкодовувати час, проведений у подорожі, дружинам, що залишилися вдома – декларує сьоме правило [1, с. 173].

Щодо здійснення великого або малого паломництва разом з усіма дружинами або деякими діє те ж саме законоположення, що стосується поїздки. З огляду на те, що це найкращий вид подорожі, кидається жереб. Із чоловіком відправляється та, на яку впав вибір долі.

Багато людей помилково думають, що дозвіл багатоженства пов'язаний з якимись причинами або доводами. При наявності деяких з них чоловіку дозволено брати за дружину більше однієї жінки, а при відсутності причин це неприпустимо. Серед таких причин вони називають безплідність дружини, її хвороба, або коли чисельність жінок перевищує чоловіче населення й т.д. Однак істина полягає в тому, що в такого переконання немає ніякого обґрунтування в ісламі, тому що законоположення про багатоженство допускає його беззастережно й без обмежень [2, с. 54]. Це є право, дароване Всевишнім Аллахом.

Отже, в Корані збережено такий інститут патріархального суспільства як полігамія, згідно з яким чоловіку дозволено мати до чотирьох дружин. Іслам,

надавши багатоженству сакральної санкції, юридично і морально сприяв збереженню полігамного шлюбу в суспільстві. Закріплений шариатом інститут полігамії продовжує існувати в мусульманському світі, хоча ця проблема викликає численні дискусії. Щоправда, полігамію аж ніяк не можна назвати дуже поширеним явищем у мусульманському світі. Полігамні шлюби зустрічаються переважно серед заможних верств населення, представники якого мають змогу матеріально утримувати кілька дружин.

Література

1. Лубська М. Коран як головне джерело мусульманського права. *Наука. Релігія. Суспільство*. Донецьк, 2006. №2. С. 170- 177.

2. Шамсутдинова-Лебедюк Т.Н. По справедливості жінки мають те ж саме... (Коран про взаємини чоловіка й жінки та сімейно-шлюбні відносини). *Людина і світ*. 2014. №9. С. 52-57.

Науковий керівник: доктор політичних наук, доцент Андрій Кобетяк

Марина Зубкова,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЛЬ ПРОТЕСТАНТИЗМУ В ОСВІТНЬОМУ І КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ

Протестантизм вже кілька століть посідає помітне місце в релігійному житті України. Він глибоко вкорінився на наших землях починаючи з XVIII ст. Згідно з даними Державного комітету у справах релігій, віряни протестантських всіх конфесій становлять близько третини всього населення країни. У роки незалежності України протестантизм демонструє значно вищу динаміку у сферах соціальної активності, місіонерської діяльності, а подекуди й освітньої роботи порівняно з католицизмом, і особливо православ'ям. У зв'язку із війною значно активізувалась капеланська служба, у якій помітні позиції займають саме протестантські конфесії. Незважаючи на значні здобутки, через фрагментарний та неоднорідний характер протестантських громад в Україні, виникає необхідність окремого наукового вивчення освітніх ініціатив представників різних конфесій цього напрямку.

З початку 1990-х років в Україні спостерігається активізація всіх релігійних конфесій, в тому числі і протестантських громад, у галузі створення християнських загальноосвітніх навчальних закладів. Відзначимо, що саме протестантські семінарії були першими приватними навчальними закладами на території України. На сьогодні в країні функціонує трохи менше десятка таких

шкіл. Освітня діяльність таких закладів базується виключно на принципах християнської етики, вивчинні Священного Письма та моральних засадах. В Україні чотири духовні школи засновані євангельськими християнами-баптистами, одна – адвентистами сьомого дня, а ще одна – пресвітеріанською спільнотою. У той же час представники п'ятидесятницьких громад лише розпочали процес формування відповідних закладів. Загалом відзначимо, що більшість із вказаних шкіл не мають жодного офіційного статусу релігійних навчальних закладів (тому і їх дипломи не визнаються та не акредитуються). Це ускладнює точне визначення їхньої кількості та офіційну статистику.

Ми вже звертали увагу, що, вагомим викликом залишається правовий статус церковних шкіл. Як зазначав кардинал Любомир Гузар, чинне законодавство України не передбачає можливості офіційного функціонування шкіл, заснованих чи створених релігійними організаціями, обмежуючи коло фундаторів лише державними, приватними, кооперативними та громадськими структурами. Відтак, в Україні релігійні громади змушені обходити законодавчі обмеження через створення громадських організацій або реєстрацію навчальних закладів на приватних осіб.

Ця ситуація спричиняє низку проблем, зокрема організаційну роз'єднаність шкіл, брак комунікацій між ними, відсутність механізмів обміну досвідом і спільного представництва інтересів перед органами влади. Частина протестантських шкіл намагається компенсувати це через участь у діяльності асоціацій приватних закладів освіти та громадських об'єднань, зокрема у рамках «Культурно-просвітницького центру сприяння розвитку християнської культури і освіти». З огляду на це, актуальною є ініціатива щодо створення Асоціації християнських шкіл України, яка б об'єднала відповідні заклади незалежно від конфесійної приналежності.

До основних завдань протестантських загальноосвітніх навчальних закладів належать: формування особистості учнів на засадах християнської моралі, забезпечення цілісного розвитку дитини, виховання громадянської свідомості, поваги до прав і свобод людини, толерантного ставлення до національних традицій та міжкультурного діалогу, а також сприяння розвитку етичних, естетичних і екологічних компетентностей. Освіта в таких школах має на меті також утвердження принципів здорового способу життя та формування особистостей, здатних до відповідального прийняття рішень на основі християнських цінностей.

Законодавчо, згідно зі ст. 18 Закону України «Про освіту» та відповідними урядовими положеннями, релігійні організації прямо не згадуються серед суб'єктів, які мають право створювати навчально-виховні заклади. Це

зумовлює потребу в правовій адаптації або посередницьких формах участі через громадські об'єднання чи приватних осіб.

Слід звернути увагу також на проблему упередженого ставлення з боку деяких представників освітньої влади до протестантських шкіл, особливо коли останні відкрито декларують свою конфесійну орієнтацію. Така позиція чиновників часто відображає загальне насторожене ставлення до приватної освіти або ж є наслідком конфесійної нетерпимості.

Згідно з офіційною статистикою, актуальною на довоєнний період, найбільша частка духовних навчальних закладів в Україні належить Всеукраїнському Союзу Церков євангельських християн-баптистів (19%) та Українській Православній Церкві (13%). Загалом в країні представлено понад 90 релігійних конфесій і течій.

Таким чином, протестантизм виступає активним і впливовим чинником у розвитку освітньо-культурного простору України. Попри наявні законодавчі та адміністративні бар'єри, протестантські спільноти відіграють значну роль у формуванні громадянського суспільства на засадах моралі, демократії та релігійної толерантності. Системна правова підтримка та розширення можливостей співпраці з державою могли б стати вирішальним чинником інтеграції протестантської освітньої ініціативи в загальнонаціональний контекст.

Підсумовуючи зазначимо, що протестантизм відіграє значну роль у формуванні освітнього середовища сучасної України, зокрема через створення альтернативних освітніх закладів, орієнтованих на морально-етичні цінності та християнське виховання. Починаючи з 1990-х років, протестантські громади активно розбудовують мережу приватних шкіл, які поєднують загальноосвітні програми з духовно-просвітницьким компонентом. Ці заклади сприяють розвитку особистості учнів, формуванню громадянської свідомості, поваги до людської гідності, толерантності та демократичних засад, забезпечуючи альтернативу державній секулярній освіті.

У культурному вимірі протестантизм впливає на формування сучасного українського суспільства через підтримку ідеалів працьовитості, моральної відповідальності, соціальної активності та міжконфесійного діалогу. Завдяки своїй місіонерській та благодійній діяльності протестантські спільноти активно беруть участь у житті громад, сприяючи культурному збагаченню, підтримці традицій родинного виховання і розвитку громадянських ініціатив. Таким чином, протестантизм не лише розширює релігійний і світоглядний плюралізм, але й робить вагомий внесок у модернізацію освітньо-культурного простору України.

Література

1. Закон України «Про освіту» від 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 17.04.2025).
2. Звітна доповідь на 22-му з'їзді Євангельських Християн Баптистів України. Християнське життя. 2004. С. 24.
3. Любащенко В. Історія протестантизму в Україні. Київ: Знання, 1996. 424 с.
4. Єленський В. Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози. Київ: Логос, 2019. 218 с.

Маркевич Вікторія,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПАЛОМНИЦТВО В ЧАСИ ВІЙНИ ЯК ФОРМА ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ПОШУКУ: МІЖ СТРАХОМ І ТРАНСЦЕНДЕНЦІЄЮ

Війна постає як один із найбільш радикальних антропологічних викликів, що дестабілізує не лише соціальні структури, а й фундаментальні онтологічні орієнтири суб'єкта. Вона пронизує горизонт людської екзистенції, інспіруючи кризу смислотворення та руйнування символічного порядку. У межевій ситуації, яка характеризується екзистенційною нестабільністю, онтологічною тривогою та втратою ідентичності, індивід змушений здійснювати акт рефлексивного самопереосмислення щодо власного місця у світі, трансцендентних цінностей і метафізичних орієнтирів.

У цьому контексті паломництво, як архетипічний релігійно-культурний топос, репрезентує не лише форму ритуальної практики чи сакральної подорожі, але й постає як символ екзистенційного шляху – шлях духовної реконструкції, який долається в умовах граничної ситуації (за термінологією К. Ясперса). Воєнна дійсність, у якій знищується горизонт повсякденного, надає паломництву нової герменевтичної глибини, перетворюючи його на засіб віднайдення цілісності Я в межах духовного пошуку, що поєднує страх, віру і прагнення до трансцендентного.

Актуальність філософсько-релігієзнавчої рефлексії над феноменом паломництва в умовах війни зумовлена потребою осягнення цього явища в контексті філософської антропології, екзистенціалізму та феноменології релігії. Паломництво, у своїй суті, не лише спрямоване до сакрального центру, але й відображає внутрішню динаміку духу, який прагне подолати хаос буття через ритуал символічного повернення до джерел сенсу. У цьому вимірі воно постає

як акт духовного спротиву ентропії війни, що дозволяє зберегти екзистенційну інтеграцію особистості та відкриває можливість автентичного буття, незважаючи на травматичний досвід катастрофи.

Починаючи з лютого 2022 року, Україна перебуває в умовах повномасштабної війни, що зумовила не лише радикальні зміни у соціальному та політичному ландшафті, а й спричинила глибоку антропологічну та екзистенційну кризу. Війна постає не просто як фізичне протистояння, а як онтологічний шок, що руйнує усталені смислові горизонти та структури ідентичності. У цьому контексті паломництво репрезентує не стільки традиційний акт сакральної мандрівки до святини, скільки форму релігійно-екзистенційного самоздійснення, яка функціонує як внутрішній трансформаційний процес: страх інтеріоризується й сублимується у надію, а досвід болю і втрати – у духовну силу та метафізичне прозріння.

Ключовим концептом для осмислення цього феномену є «гранична ситуація» (Grenzsituation) у філософії Карла Ясперса, яка описує досвід зустрічі з межовими станами людського буття – стражданням, смертю, провинною, боротьбою – з яких неможливо «вийти», але які можуть стати тригером автентичного буттєвого розкриття. Війна в такому випадку функціонує як парадигмальна гранична ситуація, в межах якої паломництво постає як акт метафізичного спротиву ентропії, спроба повернення до трансцендентного порядку, який виходить за межі емпіричного та політичного буття [1, с. 102].

В українській воєнній дійсності «гранична ситуація» досягає свого апогею: повсякденність позначена загрозою смерті, втратою домівки, дезінтеграцією соціальних зв'язків та ерозією довіри до майбутнього. У такій ситуації паломництво набуває ритуально-терапевтичного та екзистенційно-перформативного характеру. Воно стає вектором внутрішньої подорожі до глибин екзистенції, до витоків особистісної автентичності, до сакрального сенсу, що підтримує людське Я в умовах онтологічного хаосу. Зустріч паломника з власною смертністю та вразливістю парадоксально відкриває йому горизонт трансцендентного, в якому можливе нове осмислення трагічного досвіду – як джерела духовного зростання та оновлення буття.

У контексті сучасної кризи буття, спричиненої війною, паломництво постає не як втеча від реальності, а як форма сакралізації повсякденного буття через дію, шлях і ритуальне звершення. Згідно з підходом М. Еліаде, священне у сучасному світі не антагоністичне до профанного, а виявляється через його трансформацію: саме у ритуалізованій дії буденне набуває сакрального виміру [2, с. 112]. Паломництво в цьому аспекті виступає як акт відновлення онтологічного зв'язку між людиною, космосом і трансцендентною

реальністю, в якому суб'єкт прагне не лише до релігійного центру, а й до відновлення власної суб'єктності, людяності та онтологічної довіри до буття.

Паломництво доцільно інтерпретувати як духовно-тілесну траєкторію, що веде людину від страху – розумілого як екзистенціальну тривогу перед Абсурдом і Ніщо до трансценденції. Цей перехід не є запереченням страху, а його проробленням, подоланням через духовну практику, тілесне зусилля та молитву. У цьому контексті паломництво набуває риси практичного вираження філософії надії, яку репрезентує Г. Марсель зазначаючи, що надія не є емоцією чи оптимізмом, а є глибинною етично-онтологічною установкою, вірністю сенсу у ситуації темряви [3, с. 67].

Паломники це не лише віряни у вузькому конфесійному сенсі, а й особистості в пошуку, які через тілесну динаміку, символічний контакт із сакральним простором здійснюють акт самопізнання та оновлення. Таким чином, паломництво стає не тільки поверненням до Бога, а й поверненням до самого себе як духовно-етичного суб'єкта, здатного до відчуття гідності, співпричетності та онтологічної відповідальності.

Соціальний вимір паломництва в умовах війни розгортається як колективна молитва, як духовна інтенція за захисників, поранених, загинув, а також за націю в цілому. Учасники паломництва несуть із собою метафізичний тягар колективного болю, який набуває сакрального значення через ритуальне опрацювання. У цьому сенсі паломництво це акт філософської етики, що втілює принципи турботи, безумовної любові та відповідальності перед Іншим у дусі етико-антропологічного підходу Е. Левінаса [4, с. 102].

Отже, паломництво в умовах війни це не лише географічний рух, але й трансцендентна траєкторія буттєвого шляху. Воно є актом екзистенційного спротиву ентропії та відчаю, духовною мандрівкою, що дозволяє людині віднайти центр внутрішньої гравітації, сформуванню нову онтологічну вертикаль, у якій страждання стає не лише випробуванням, а й потенціалом смислотворення. В умовах руйнування символічних структур і втрати соціальних координат паломництво постає як засіб реінтеграції людського духу, як шлях до Творця, до Батьківщини, до самого себе, шлях, що відновлює ідентичність у горизонті трансцендентного сенсу.

Література

1. 3. Jaspers K. The Origin and Goal of History. London: Routledge and Kegan Paul, 1953. 276 p.
2. Еліаде М. Священне і мирське; пер. з нім., фр., англ. Р. Кьорен, В. Сахно. У: Еліаде М. Священне і мирське. Міфи, сновидіння і містерії. Мефістофель і

андрогін. Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання. Київ : Основи, 2001. 116 с.

3. Марсель Г. Homo viator : Прологомени до метафізики надії; пер. з фр. В. Шовкуна. Київ : КМ Academia ; Пульсари, 1999. 319 с.

4. Levinas E. The Proximity of the Other; translated by Michael B. Smith. У: Levinas E. Alterity and Transcendence. London: The Athlone Press, 1999. С. 97–110.

Володимир Палій,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЛЬ ІНТЕРНЕТУ В РЕЛІГІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ КАТОЛИЦЬКИХ ЦЕРКОВ УКРАЇНИ

У добу цифрової трансформації Інтернет постає не лише як технічний інструмент комунікації, а як новітній простір символічної взаємодії, що формує екзистенційні смисли та впливає на аксіологічну структуру суспільства. У цьому контексті релігійна сфера не є винятком. Зокрема, Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) та Римо-Католицька Церква (РКЦ) в Україні активно інтегрують цифрові медіа у власну пасторальну практику, трансформуючи традиційні форми духовного супроводу в межах віртуального простору. Цей феномен вимагає філософського осмислення як прояву нових форм сакрального в секуляризованому медіасередовищі.

Інтернет-комунікація постає як автономна сфера релігійної трансляції, де відбувається не лише передача інформації, але й конституювання ідентичностей, формування духовного суб'єкта та реалізація соціального служіння, зокрема у відповідь на виклики глобальних криз таких як пандемія COVID-19 та катастрофічних подій національного масштабу, як російсько-українська війна [1].

УГКЦ, зокрема через цифрові платформи на кшталт «Живе телебачення», «Воскресіння. Живе радіо», офіційні сайти ugcc.ua та news.ugcc.ua, розгорнула комплексну релігійно-медійно-гуманітарну стратегію, в межах якої систематично транслуються літургії, молебні, пастирські звернення, а також інформація про церковну участь у підтримці Збройних сил України, допомозі внутрішньо переміщеним особам і постраждалим. Публічні відеозвернення Глави УГКЦ, Блаженнішого Святослава, набувають особливого значення як акт символічного лідерства та морального орієнтиру у кризовому контексті, перетворюючись на об'єкти суспільного дискурсу [2].

Аналогічну парадигму комунікативної дії реалізує Римо-Католицька Церква в Україні, мобілізуючи дієцезіальні онлайн-ресурси, парафіяльні сторінки в соціальних мережах та YouTube-канали. Активність католицьких орденів (домініканців, єзуїтів, францисканців) репрезентує практику духовної педагогіки через онлайн-реколекції, молитовні ініціативи та благодійні кампанії, що інтегрують релігійний дискурс у горизонт повсякденних потреб суспільства [3].

Особливий акцент у віртуальному душпастирстві робиться на молодіжну аудиторію, яка постає як суб'єкт, відкритий до нових форм релігійної інтерсуб'єктивності. Через онлайн-катехизи, молодіжні зустрічі та відеоконтент, присвячений темам втрат, сенсу страждання та надії, Церква вибудовує простір комунікації, в якому сакральне входить у діалог із травматичним досвідом сучасності. Соціальні мережі (Facebook, Instagram, YouTube, Telegram) функціонують як середовища релігійної присутності, де здійснюється динамічна артикуляція духовних смислів та підтримки у час історичних випробувань [4].

Варто наголосити, що цифрові комунікаційні канали відіграють істотну роль у підтриманні зв'язку між церковними структурами України та українською діаспорою, зокрема з тими вірянами, які через війну були змушені покинути батьківщину. Українська Греко-Католицька Церква, функціонуючи як транстериторіальна духовна мережа, забезпечує координацію трансляцій, літургійного життя та гуманітарних ініціатив у співпраці з закордонними парафіями. Така форма віртуальної присутності актуалізує концепт еклезіальної єдності, яка долає просторово-часові обмеження завдяки медіапосередництву [5].

Отже, емпіричні результати дослідження дозволяють констатувати: в умовах радикальних суспільних трансформацій, спричинених війною, Інтернет як комунікативний феномен зазнає переосмислення в парадигмі релігійного життя. Його функція виходить за межі інструментального інформування, перетворюючись на механізм колективної солідаризації, екзистенційної підтримки та актуалізації духовного потенціалу для зміцнення соціального тіла.

Разом із тим, цей процес вимагає філософської та богословської рефлексії, особливо у площині медіаетики, онтології сакрального в диджиталізованому просторі, а також медіаграмотності як нової форми відповідальності за збереження автентичності духовного досвіду в умовах технократичного середовища.

У підсумку можна окреслити кілька ключових векторів трансформації католицької релігійної комунікації в Україні в межах цифрової доби. По-перше, цифрова медіація виступає як сучасна форма реалізації церковного служіння,

охоплюючи пасторальну, катехитичну, інформаційну та соціальну місії Церкви. Завдяки цьому забезпечується постійний доступ вірян до богослужінь, просвітницьких програм та звернень духовенства. По-друге, у ситуації війни цифрова комунікація виконує функцію духовної мобілізації, підтримуючи безперервний зв'язок зі спільнотою незалежно від її географічного положення, й тим самим подолуючи феномен екзистенційної ізоляції. По-третє, віртуальні простори набувають статусу нових «полів сакрального», де здійснюється як конструювання релігійного дискурсу, так і емпатійна взаємодія, евангелізація та формування етичної суб'єктності. По-четверте, католицькі церкви продемонстрували здатність до адаптації та інновації, інституціоналізуючи нові цифрові практики від онлайн-реколекцій до інтерактивної катехизи, що свідчить про динамічну еволюцію форми без втрати сутнісного змісту.

Таким чином, цифрова комунікація перестає бути маргінальним інструментом церковної діяльності й трансформується у ключовий компонент релігійної онтології сучасності. Подальший міждисциплінарний аналіз цих процесів на перетині богослов'я, філософії комунікації, медіантропології та соціології релігії є необхідною умовою для глибшого розуміння Церкви як живої та відкритої до нових викликів спільноти у постсекулярному світі.

Література

1. Мельник Ю. Інтернет як середовище релігійної соціалізації в умовах війни. *Релігієзнавчі студії*. 2023. № 2. С. 33–39.
2. Бурдейна М. В. Цифрова комунікація в діяльності Української Греко-Католицької Церкви під час війни. *Наукові записки УКУ. Богослов'я*. 2023. № 10. С. 78–84.
3. Петрушкевич М. С. Релігійна комунікація в умовах війни: український приклад. *Філософська думка*. 2023. № 4. С. 40–47.
4. Дужий В. Католицька Церква у соціальних мережах: пастирський вимір цифрової культури. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. № 3 (100). С. 51–56.
5. Гадьо Н. Р. Онлайн-евангелізація: виклики і перспективи католицьких ЗМІ. *Телерадіожурналістика*. 2020. Вип. 19. С. 94–101.

5. АКТУАЛЬНІ СОЦІОГУМАНІТАРНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ: ОСВІТА, КУЛЬТУРА ТА ГУМАНІТАРНА БЕЗПЕКА

Костянтин Вергелес,

доктор філософських наук, професор,
проректор з науково-педагогічної та виховної роботи;

Павло Куліш,

кандидат філософських наук, доцент;

Тарас Беднарчик,

кандидат філософських наук, доцент;

Дмитро Калач,

кандидат філософських наук, доцент,

Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова

СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У будь-якому суспільстві освіта тлумачиться як рефлексія цілеспрямованого, багатовекторного, творчого процесу, який містить у собі вироблення ціннісних орієнтацій, моральних норм, різних форм діяльності і соціальної поведінки. При цьому процеси «самовідтворення, функціонування і поступальний розвиток будь-якого суспільства, а в нинішній умовах і всього людства, можливі тільки при невідпинному розвитку всіх його складників. Для цього необхідно, щоб наступні покоління засвоювали і збагачували соціальний досвід набутий попередніми поколіннями, вносили свій вклад у розвиток матеріальної і духовної культури» [1, с. 44]. У всі часи підготовка до професійної діяльності молодого покоління покладалася якраз на систему освіти, яка окрім усього діалектично взаємодіяла з такими соціальними інституціями, як сім'я, церква, трудові колективи, засоби масової інформації.

Стратегічний вектор розвитку сучасного людства визначається кардинальними геополітичними змінами та інтеграційними процесами у глобальному цивілізаційному просторі. Одним з таких процесів можна розглядати рух до духовної єдності людства, який стає в сучасних умовах ще більш актуальним через потреби прискореної психічної та ментальної адаптації до нових геополітичних, економічних і соціокультурних реалій. В останні десятиліття відбувся глобальний і прискорений розвиток новітніх технологій і деякою мірою розмивання жорсткого розмежування національного і міжнародного життя, гуманітарного і природничо-наукового знання. Але, з другого боку в інформаційному просторі відбувалася їх посилена інтеграція на

світоглядному, методологічному й технологічному рівнях зумовлює їх інтеграцію. «Проблеми сучасних глобалізаційних трансформацій та конвергентних технологій, з одного боку, актуалізували, а з іншого – загострили низку філософських і соціальних проблем, пов’язаних з психічними, моральноціннісними і особистісними аспектами існування людини в сучасному глобально технологізованому світі» [2, с. 52].

У такому світі вкрай актуальною стала загроза особистісній ідентичності і загроза втрати особистої свободи, насамперед у контексті повсюдного поширення різних технократичних форм «цифрових в’язниць» і жорсткого соціального контролю через інформаційні технології. Вкрай загрозливими є й сучасні інформаційні і біомедичні технології, які не тільки формують якісно нових механізмів взаємодії людини з технікою, а й істотно впливають на трансформацію свідомості, ментальності і поведінки самої людини. Означені загрози вимагають не лише формування якісно нових професійних якостей працівників, але й розбудови нової моделі освіти.

Як зауважує група дослідників на чолі з К.Вергелесом, на зміну «пануючій «базовій» має прийти «фундаментальна» освіта. Остання, на відміну від першої - це освіта в якій, на основі досліджень найширшого спектру питань «освіти в глибину» й «освіти в ширину», синтезуються гуманітарні, природничі та технічні знання, які мають як фундаментальне так і прикладне значення» [2, с. 52]. Означена фундаментальна освіти має бути відкритою для адаптації у мінливому соціальному середовищі, а й суттєво змінити критерії компетентності і професіоналізму. У широкому розумінні вони мають позначати вже сформовані інтегральні здатності професіоналів вирішувати соціально значущі завдання.

Більше того, ця «здатність передбачає не лише наявність значної кількості здобутих знань, а й можливість їх динамічного оновлення у відповідності з постійно змінними умовами. Основною інтенцією професійно-компетентнісного підходу в освіті має стати різке зростання її практичної спрямованості та соціальної значущості» [2, с. 52]. При цьому сучасні філософсько-соціологічні дослідження науки і технологій, що пропонуються, наприклад, представниками STS разом з проєктом АСТ, можуть бути використані як ключові механізми у розбудові нової освітньої парадигми.

Слід враховувати і те, що сучасний світ є доволі конкурентним. І у цьому протистоянні ключову роль відіграють наукові інституції, наукові центри і лабораторії, університети як освітні і наукові центри. Утім, коли ми говоримо про ці центри, то маємо розуміти, що мається, передусім на увазі людина як суб’єкт наукового пізнання, який має бути професіоналом у своїй сфері. «Його діяльність є не чим іншим, як креативним втіленням сучасних принципів

планування, створення, управління, експлуатації, керування і функціонування різноманітних систем» [2, с. 53]. Цей фахівець має бути здатним до самоосвіти, ефективного пошуку знань та інформації, інтеграції нових ідей та креативності, вміння прийняття ефективних рішень у науковій сфері.

Реагуючи на різноманітні виклики, сучасні освітні заклади у цілому, університети зокрема, при підготовці нових професіоналів мають враховувати й те, що новий глобально-технологічний уклад кардинально змінює вимоги до людського капіталу і, відповідно, підходи до освіти, яка формує такий «капітал» (й не просто капітал, а «стартовий капітал») [3, с. 77].

Означені трансформаційні процеси свого часу передбачив ще А.Маслоу, який спрогнозував, що у недалекому майбутньому: «Практично в кожній сфері життя, ми зіштовхнемося з миттєвим старінням і смертю фактів, теорій і методів. Кожен з нас і всі ми разом будь-якого ранку можемо відчувати себе фахівцями з виготовлення хомутів, чия майстерність вже нікому не потрібна» [4, с. 111]. І старітимуть не тільки технології – застарілим стане й психологічний тип людини, котра «сприймає теперішнє як варіацію минулого, губить теперішнє, щоб зробити майбутнє безпечнішим і прогнозованішим, яка настільки невпевнена у своїх силах, що боїться майбутнього». Слід зауважити, що на пророковані А.Маслоу соціальні зміни вже стали реаліями сьогодення. Вони від освіти навчання і виховання «нових людей» – нових не лише за своїми професійними навиками та компетентністю, а, насамперед, за ментально-психологічними характеристиками. Ці «нові люди» (сучасна молодь) «... мусять не боятися змін, вміти зберігати спокій у бурхливому потоці нового і за можливості (і це було б найкраще) вітати все нове... Це мають бути люди, які здатні взяти під контроль стрімке і неминуче старіння щойно впровадженого у виробництво продукту, ледве освоєного способу виробництва. Це мають бути достатньо тямущі люди, щоб у них вистачило розуму не боротися зі змінами, а передбачати їх, і достатньо зухвалі, щоб радіти їм» [4, с. 110].

І, як бачимо постановка, а тим більше розв'язання проблеми формування « нової людини » в сучасному соціокультурному просторі обумовлює всебічний аналіз найрізноманітніших аспектів її буття. Винятком не є й духовні цінності, які супроводжують і на які орієнтується та зрештою спирається людина. Проблема духовності набуває сьогодні ще більшої актуальності, позаяк безпосередньо пов'язана з процесом формування внутрішньо-моральної цілісності та різнобічного світоглядно-мудрого й згуртованого українського народу в якому провідна роль, не лише збереження але й розбудови української держави, по праву належить сучасній українській молоді, яка без перебільшення маніфестує майбутнє нашого народу.

Сьогодні, у ситуації світової глобальної взаємодії особливого значення набуває прогностична функція освіти. Тому нагальною стає потреба створення особливої «проектної логіки», яка сприятиме не тільки більш глибокому осмисленню, але й усвідомленню суті та динаміки сучасних освітніх процесів. Саме така логіка, сприятиме виокремленню інваріантів подальшого соціокультурного розвитку нашої країни та уточнити місце і роль сучасного освітнього процесу в ньому.

Слід звернути увагу й на «те, що останнім часом в наукових дослідженнях доволі швидко розповсюджується ідея складного конструйованого характеру соціально-культурної дійсності. Ця, та подібні їй ідеї, ґрунтуються на низці міждисциплінарних підходів серед яких вирізняються: загальна теорія систем, теорія самоорганізації, теорія катастроф тощо. За допомогою цих ідей та теорій створюються більш складні моделі реальності, у тому числі моделі культури, духовності, освіти. Нині освітньовиховний процес уявляється такою реальністю, яка активно конструюється (твориться) людиною, такою, що має особисту цінність та особистий сенс» [5, с. 10]. Виходячи з цього, вважаємо, що ефективним міждисциплінарним підходом до вивчення сучасної системи освіти має «концепція радикального конструктивізму». Саме вона може сприяти формуванню якісного нового духовного світу особистості. Ця методологія може бути також дуже ефективною для дослідження освітніх процесів як в Україні, так і на глобальному рівні.

Тож, швидка зміна технологій і швидка зміна соціальних умов вимагають від сучасної освіти такого сполучення ментальної стійкості і гнучкості, при якому вона може відповідати викликам сьогодення.

Література

1. Вергелес К.М., Куліш П.Л., Вергелес Т.М. Філософія освіти як методологічна основа навчально-виховного процесу у ЗВО. *Модернізація освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти відповідно до тенденцій розвитку українського та світового ринків праці. Тези доповідей навчально-методичної конференції*. 26 лютого 2025 року. Вінниця, 2025. С.44-46.
2. Вергелес К.М., Куліш П.Л., Школьнікова Т.Ю., Вергелес Т.М. Особистість у сучасному постпостмодерному світі. *Збірник матеріалів науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні питання філософії освіти»*, м. Харків, 28 жовтня 2021 р. Харків: НФаУ, 2021. С.51-56.
3. Вергелес К.М., Куліш П.Л., Школьнікова Т.Ю., Вергелес Т.М. Філософія науки і техніки в сучасному світі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки: науковий журнал*. 2020. Вип. 2 (88). С. 71-79.
4. Maslow A. H. *The Farther Reaches of Human Nature*: Viking Press, 1971. 432 p.

5. Вергелес К.М., Куліш П.Л., Вергелес Т.М. Сучасні проблеми соціокультурної та релігійної трансформації українського суспільства. *СОФІЯ. Гуманітарно-релігієзнавчий висник*, 2023. № 2 (22). С.7-11.

Наталія Ковтун,

доктор філософських наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СВОБОДА НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ ЯК СОЦІОГУМАНІТАРНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Свобода наукового пізнання є ключовою умовою наукової творчості та інновацій. Саме від неї у будь-якому суспільстві залежить якість і ефективність наукової діяльності. У сучасному світі свобода наукового пізнання постає перед серйозними викликами, адже відбувається не тільки прискорена комерціалізація наукової діяльності, а й простежується суттєве обмеження наукової свободи через посилення авторитаризму й тоталітаризму в різних регіонах світу та активізацію локальних і регіональних військових конфліктів.

Чи не вперше в історії людства, як слушно зауважував один з фундаторів сучасної філософії науки Т. Кун, свобода наукового пошуку проявилася у давньогрецьких полісах. Саме у Давній Греції сформувалися перші наукові спільноти (філософські школи), які мали автономію у доведенні істинності знання. А державна, політична влада не втручалася в наукові дискусії. Відтак, на відміну від стародавніх цивілізацій Єгипту, Месопотамії, Китаю та Індії, «тільки цивілізація, започаткована культурою давніх еллінів, мала науку, яка справді вийшла із зародкового стану» [1, с. 181].

Якщо говорити про постіндустріальне суспільство, то в другій половині ХХ століття свобода наукового пізнання регулювалася такими універсальними принципами, як універсалізм, колективізм, незацікавленість і організований скептицизм (Р. Мертон). А на початку ХХІ століття в умовах зростаючої комерціалізації і прагматизації наукових досліджень, вчені, насамперед у сфері прикладних емпіричних досліджень, все частіше змушені орієнтуватися на замовників, враховуючи критерії власності, локальності та експертизи (Дж. Зіман). Така трансформація принципів етосу науки не просто значно обмежує свободу наукового пошуку. Вона одночасно підвищує конкурентоздатність таких досліджень на ринку, наближаючи їх до безпосередніх технологічних рішень і впровадження у виробництво.

У контексті сучасного українського наукового дискурсу цікавими є міркування В. Буяшенка, що на заваді для розвитку сучасної української науки в сучасних умовах постав цілий ряд перешкод: вже наявна відсутність кваліфікованих кадрів через «відтік мізків» у розвинені країни та демотивацію науковців через мізерне фінансування наукової сфери; низький рівень академічної доброчесності в академічному і вузівському середовищі; низька інноваційна культура урядовців; девальвація соціального капіталу науки, низький рівень престижності професії науковця; недостатнє знання

українськими науковцями англійської мови [2, с. 11]. Усі ці фактори, хоча й у різній мірі, негативно впливають на свободу наукового пізнання і лише два з них лежать у площині прямої індивідуальної відповідальності українських науковців, а саме академічна доброчесність і знання англійської мови.

Лева частка відповідальності за деградацію української науки лежить на державі і державних інституціях, адже без фінансової мотивації і відчуття прогнозованості і впевненості у власному майбутньому жодна молода людина не буде пов'язувати своє майбутнє з науковою сферою. Свідченням цього стало кардинальне падіння кількості вступників в аспірантуру в Україні в 2020-2021 роках. І ще більш кардинальні негативні зміни у цій площині відбулися у період «гарячої фази» російсько-української війни, коли вступ в аспірантуру став однією з форм «ухилянства». Жодних звершень в науковій сфері такі «аспіранти» не зможуть здійснити, а сама їх присутність в наукових закладах є фактором дискредитації сучасного українського наукового середовища.

У контексті цього актуальним залишається аналіз проблеми впливу російсько-української війни на можливість реалізації свободи наукового пізнання. Досвід України у протистоянні агресії РФ, розпочинаючи з 2014 року, засвідчує, що російський окупаційний режим на тимчасово окупованих територіях України здійснює цілеспрямоване обмеження свободи наукових досліджень, що реалізується в жорсткій цензурі, фізичному і моральному переслідуванні і катуванні українських вчених, закритті або релокації наукових установ, руйнуванні наукових матеріально-технічних та інформаційних баз та ін.

Загалом, свобода наукового пізнання у мінливих умовах розвитку людства початку XXI століття базується на принципах універсалізму, колективізму, незацікавленості і організованого скептицизму. Водночас ще однією тенденцією у сучасному світі є комерціалізація та прагматизації сфери науки через вимоги необхідності врахування інтересів замовників, орієнтацію на власність, локальність і експертне середовище, що значно обмежує свободу наукового пізнання. Водночас в екстраординарних умовах військових дій науковці, експертне середовище і громадяни мають усвідомлювати, що рекомендації вчених у виняткових випадках доводиться корегувати та адаптувати до мінливого середовища, а наукова істина значною мірою є результатом наукового консенсусу у конкретній сфері дійсності.

Література

1. Кун Томас. Структура наукових революцій. Київ: Port-Royal, 2001. 228 с.
2. Буяшенко В. Наука сьогодення: від академізму до соціального сервісу. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 3. С. 7–12. DOI:[10.33287/11208](https://doi.org/10.33287/11208).

Анатолій Довгань,
доктор філософських наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

МОРАЛІСТИКА ЯК ЗАСІБ ПЕРЕКОНУВАННЯ В НАВЧАЛЬНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Сукупність освітньо-виховних заходів в здійсненні педагогічної діяльності має різні форми, методи і засоби впливу на відношення особистостей до існуючих суспільних ідеалів. Інколи висловлюються сумніви в доцільності такого аспекту педагогічної діяльності у ЗВО чи шкільних закладах середньої освіти як моралістика. При цьому заявляють, що неможливо щось змінити у світогляді особи школяра чи студента за допомогою моральних закликів чи лекцій з етики. Обґрунтовується думка, що моральний аспект навчально-педагогічного процесу зводиться до пустого моралізаторства повсякдення. Виникає педагогічна подія змішування різних понять з підміною значень педагогічних термінів, визначення суті конкретної педагогічної ситуації невідповідними термінами і діями викладача і студентами. Також радикальні оцінки морального стану суспільства взагалі та педагогічних ситуацій відношення «викладач-студент» в освіті супроводжуються небажанням (або невмінням) конструктивно вирішувати назрівшу критичну ситуацію освітнього змісту, популяризувати позитивні явища застосування моралістики в педагогічному процесі як позитивні приклади впливу викладача на студентство. І всякі нагадування студенту, чи учневі старшого класу, про моральні обов'язки сумлінно вчитись, що впливають із принципів демократичного суспільства, можуть сприйматись «моралізуванням» чи «повчанням».

Здатність до моралізаторства притаманна як старшому поколінню, так і молоді з притаманними їм критичним максималізмом, гіперболізацією та пафосом, підсиленими емоційними фарбами. Нерідко радикально критичні оцінки морального стану суспільства чи окремих його соціальних груп, осуд дійсних чи ілюзорних подій, рішень чи вчинків є проявом небажання конструктивно вирішувати назрівші проблеми. Це може бути інертність пізнавальної активності студентів, обумовлена прагмативістським повсякденним мисленням студентів (нащо мені ця навчальна дисципліна). Може існувати репертуар мотивів не «гризти граніт науки» обумовлений об'єктивною ситуацією зниження соціальної цінності вищої освіти, (бо на перший план виходить «меркантильність» тієї чи іншої професії, чи сучасна ситуація з ухилянням від служби в збройних силах України. Тому всякі нагадування про моральну сторону обов'язку вчитись, що впливають із принципів соціальної демократії та врахування потреб суспільства, сприймаються і заявляються «моралізаторством» студентами та формують у психологічне неприйняття предмета через особу викладача. Можуть виникати ситуативні явища активної непокори студентів в дотриманні норм регламенту

вищої освіти з публічним осудом викладача та адміністративними наслідками для нього. Тоді у викладацького корпусу з'являються поверхове трактування проблеми низької успішності студентів, спроби ухилитись від її аналізу, підміна понять. Мова не йде вже про негативні наслідки платної системи навчання у ЗВО. Так виникає педагогічна боязкість застосування конструктивної моралістики. супроводжується вербальними проявами критичної моралістики, що оперує лише негативним осудом події, вчинку одної особи чи групи людей, грізними окриками та втратою об'єктивної оцінки дійсності. Практика педагогічної діяльності може навести багато випадків такого моралізаторства в педагогічному процесі, коли моралізаторський вплив об'єктивно відбувається без врахування світоглядного, методологічного чи освітнього змісту педагогічної ситуації відношення «викладач-студент». Це, звісно, негативний зміст т. з. моралізаторства.

Надання Міністерством освіти України на законодавчому рівні педагогічних свобод студентській аудиторії при одночасному обмеженні (причому справедливо) персональних адміністративних та морально-психологічних ресурсів викладача вищої школи в педагогічному процесі приводить до зниження його персональної педагогічної відповідальності за ефективність проведеного заняття. У недосвідчених в педагогічному плані викладачів може формуватись страх перед аудиторією. Може з'являтися ситуація втрати чи зниження педагогічного впливу викладача на освітню поведінку студента, академічної групи при вивченні навчальної дисципліни. У свою чергу в студентській групі може появиться радикально налаштований неформальний лідер-диригент формування з точки зору педагогічної етики девіантної діяльності, який буде коригувати, не порушуючи формальних правил організації освітнього процесу, навчальну поведінку групи на подавлення педагогічно вольових здатностей і умінь викладача в процедурі об'єктивного оцінювання знань студентів. Так виникає у вищій школі професійне дилетантство викладацької діяльності, яке, не порушуючи формальних нормативів організації і проведення навчальних занять, приводить до зниження якості професійної підготовки спеціалістів у ЗВО. Звісно, наївно буде сприймати моралістику в навчально-педагогічному процесі вищої школи з точки зору проголошуваних в різні епохи моральних ідеалів, а освітянські вчинки студентів на основі моральних принципів, які ними навіть не заперечуються. Але ж педагогічно аморально відмовлятися від етичних норм змісту освіти особливо тоді, коли відбуваються динамічні зміни глобального світу, коли виникають нові моделі моральних стосунків не тільки в національній освіті а й в інших сферах міжнародних соціальних комунікацій.

Щоб розбудити студентів від «догматичного сну» (І.Кант) небажання вивчати ту чи іншу навчальну дисципліну, можна « зіграти» на конкретній життєвій ситуації, коли звичайне нагадування студентам про поняття совісті, справедливості в умовах критичності соціальної чи природної буттєвості людини (народу, країни) приведе до переосмислення ними (нехай не всією академічною групою, а лише самотніми студентами) персональної значимості навчальної дисципліни для отримуваної професії. І це вже буде педагогічний

успіх викладача. Головне, «піймати» в часі проведеного заняття (будь то лекція чи практичне заняття) ту педагогічну мить комунікації, що сприятиме появі у студентів бажання знайомитись з навчальним предметом. Все залежить від досвіду професійної компетентності викладача та вміння цю «мить» розумно застосувати. Так на перший погляд звичайне моралізаторство, що начебто обезцінює та утискає гуманістичність демонстрації права освітньої свободи людини, насправді в окремих педагогічних ситуаціях може ставати генератором підсилення пізнавальної активності студентів. Це вже позитивний зміст педагогічного моралізаторства. Може Ви незгідні?

Андрій Кобетяк,

доктор політичних наук, доцент;

Катерина Войцехівська,

студентка 2 курсу спеціальності С2 Політологія,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПАРАДОКС ПРОГРЕСУ: РОЗВИТОК НАУКИ І ЩАСТЯ ЛЮДИНИ

Людина ХХІ ст. має колосальні можливості: доступ до медицини, може спілкуватися з будь-ким за тисячі кілометрів, керує побутом через смартфон та живе у світі, де наукові здобутки щодня змінюють реальність. Незважаючи на доступні матеріальні блага, кількість психоемоційних розладів зростає, пошук сенсу буття стає дедалі важчим, а запит на щастя – все більшим. У цьому контексті постає філософське питання: чому науково-технічний прогрес не гарантує людині щастя?

Пропонуєте за основу взяти думку: «наука та комфорт – не гарантія щастя». Технології створюють зручність, але не наповненість. Людина може жити в автоматизованому просторі, але відчувати екзистенційну порожнечу. Прогрес розв'язує багато проблем – але не проблему сенсу. І тут вступає філософія, яка ставить питання, що виходять за межі раціонального: «Навіщо я живу?», «Чи має щастя об'єктивну природу?»

У світі, де технології розвиваються з шаленою швидкістю, людина опиняється в центрі уваги інновацій. Проте попри численні зручності, які дарує прогрес, багато хто відчуває емоційне спустошення, тривожність і незадоволення. Це породжує слушне питання: чи справді прогрес робить нас щасливішими? Насправді, технічний розвиток не гарантує внутрішнього благополуччя. Людство створює нові гаджети, покращує умови життя, автоматизує працю, однак усе частіше люди скаржаться на втрату сенсу, емоційне вигорання та нестачу справжніх стосунків. Матеріалізація життя: люди починають вважати, що щастя залежить лише від комфорту та багатства,

втрачаючи духовну складову. Втрата простоти: у пошуках «кращого» ми часто нехтуємо простими радощами – спілкуванням, природою, тишею.

Напевно варто звернути увагу на те, що раціоналізація життя значною мірою призводить до втрати його глибини. Наука зосереджена на вимірюванні, експерименті, доказі. Наука стала зовнішньою по відношенню до людини. Забули відому тезу Сократа: «пізнай самого себе». Наука забула про людину. Разом із тим, щастя – це суб'єктивна категорія, яку важко раціоналізувати. Особистість перетворюється на об'єкт біоекономіки: її емоції вимірюються, бажання скеровуються через рекламу, а добробут – через кількість споживаних послуг. Однак ні один гаджет не компенсує дефіцит сенсу [2, с. 28].

Важливо розуміти, що ми живемо в епоху інформаційного перенасичення. Іноді людині простіше втекти у серіали чи скролінг, аніж поставити собі питання, які викликають занепокоєння і тривожність. Наука дала доступ до будь-якої інформації, але не навчила, як з нею жити. Все частіше людина відчувається втомленою, хоча наче має все для щасливого буття.

Однак сучасна філософія дає відповідь на одвічні питання сенсу буття людини. Екзистенціалізм, стоїцизм, філософія смислів (Франкл) дають альтернативу: щастя не в технологіях, а у здатності приймати життя, шукати сенс, розвивати внутрішню опору. Прогрес має не знецінювати глибокі питання, а доповнювати їх новими підходами. Важливо поєднувати знання і мудрість, наукове і людяне [1, с. 78].

Підсумовуючи сказане, відзначимо, наука – надзвичайно важлива. Вона продовжує життя, розширює можливості. Але щастя не можна створити в лабораторії. Парадокс сучасності в тому, що чим більше ми маємо, тим глибше розуміємо: щастя не в кількості знань, а у якості внутрішнього буття. І тут філософія залишається незамінною – бо саме вона вчить бути, а не лише мати. Хоча науково-технічний прогрес значно полегшує життя, робить його комфортним, справжнє щастя залишається поза межами досягнень науки і техніки. Воно народжується у серці, у комфорті людини. Людина повинна почувати себе щасливою незалежно від зовнішніх обставин. Щастя не в матеріальних благах чи техніці, яка нас оточує, а у вмінні жити в гармонії з собою та світом.

Література

1. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Київ: Наш формат, 2018.
2. Громов І. Екзистенціалізм як виклик технократичному мисленню. *Філософські обрії*. 2021. №2. С. 23-30.
3. Сковорода Г. Роздуми про щастя. Харків: Віват, 2020.

Микола Козловець,
доктор філософський наук, професор;
Родіон Олійник,
студент 3 курсу факультету історії, права та публічного управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СУБКУЛЬТУРА КВАДРОБЕРІВ: СУТНІСТЬ І ФОРМИ ПРОЯВУ

Одним з істотних факторів соціалізації сучасних підлітків є юнацькі субкультури – сукупність культурних зразків, тісно пов'язаних з домінантною культурою і у той же час відмінних від неї. Для юнацького віку характерний пошук власних можливостей, свого місця у суспільстві, прагнення бути самим собою. Підлітковий вік характеризується, з одного боку, появою нового референтного оточення з характерним стилем спілкування, поведінки та способу життя, яке несе в собі цінності, часто протилежні цінностям дорослих, а з другого, – тим, що дорослі втрачають можливість контролювати все життя підлітка. Представники субкультур досить часто виходять за межі встановлених правил, здійснюють ексцентричні вчинки. Це створює передумову для виникнення внутрішнього конфлікту з образом значущого дорослого, присутнього у свідомості підлітка.

Останнім часом у всьому світі, в тому числі й в Україні, серед підлітків набуває популярності субкультура квадроберів. В інтернеті можна натрапити на фото або відео дітей у масках тварин. Вони пересуваються на чотирьох кінцівках і копіюють рухи як свійських, так і диких тварин. Найчастіше квадробери (саме так називають себе представники цієї субкультури) повторюють рухи коней, енотів, лисиць, котів кішок і собак. Свій образ вони, як правило, доповнюють масками тварин, яких копіюють, хвостами і рукавичками-лапками. Дехто навіть називає квадробінг неофіційним видом спорту, оскільки імітація поведінки тварин (стрибки у висоту, біг риссю) розвиває координацію рухів, гнучкість, виносливість, є непоганим кардіотренуванням. Але такі систематичні навантаження можуть негативно впливати на здоров'я її носіїв, стан суглобів, породжувати проблеми з поставою із-за тривалого перебування в неприродній для людини позі [1].

Квадробіка (від лат. *quattuor* – чотири і англ. *aerobics* – аеробіка) поєднує в собі фізичну активність (фактично біг на чотирьох кінцівцях) й імітацію поведінки тварин. Квадробери створюють яскраві образи тварин, використовуючи для цього костюми, маски, вуха, хвости, рукавички та деякі інші аксесуари. Як правило, квадробінгом захоплюються діти і підлітки, однак і дорослі інколи не проти розважитися. Квадробери зазвичай збираються

групами, влаштовуючи ігри чи змагання між собою, виконуючи певні акробатичні елементи і трюки. Однак прибічники зазначеної субкультури закладають в ній набагато інший смисл – це, радше, спосіб самовираження, вираження своєї індивідуальності, не бути такими як всі, хайп тощо[1].

Засновником стилю пересування на «чотирьох лапах» вважають японця Кенічі Іто. Стверджують, що у дитинстві із-за його зовнішності з нього глузували і порівнювали з мавпою. У якийсь момент Іто вирішив перетворити це у перевагу і почав повторювати рухи приматів. Він придумав спосіб пересування на чотирьох кінцівках, із-за чого зіштовхувався з нерозумінням оточуючих. У якийсь момент це надихнуло хлопця вивчати та копіювати поведінку мавп. Він навіть увійшов до Книги рекордів Гіннеса за швидкий біг на чотирьох кінцівках. Рекорди Іто пробудили в інших японців бажання їх побити, однак з часом це захоплення поширилось далеко за межі країни.

Зазначимо, що майже всі народи мають ігри, які передбачають тимчасове перетворення на образ тваринної чи міфічної істоти. Завдяки тваринам людина надолужує те, чим не володіє в реальному житті. А нам не вистачає насамперед зв'язків з природою, щирої любові і надійних друзів.

Поштовхом до відродження інтересу до квадробіки став розвиток соціальних мереж. Сьогодні TikTok і YouTube заповнили ролики з квадроберами, які віддаються своєму захопленню як в самотності, так і збираються у «зграї». Подібні відео набирають мільйони оглядів. До речі, найчастіше в мережах обговорюють тих квадроберів, які уподібнюються тваринам і за зовнішністю.

В добу соціальних мереж і лідерства відеоконтенту, квадробери розважаються з урахуванням того, що хтось (або вони самі) зніме відео, викладе у Мережу й отримає мільйони переглядів, які можна навіть монетаризувати, або просто похвалитися перед друзями своєю хвилинною популярністю. На це миттєво зреагував бізнес: у продаж з'явилося багато речей для квадробіки.

Квадробери об'єднуються у спільноти, підтримують один одного, організують флешмби і просто по-дитячому бешкетують. Крім того, фізична активність і реальне спілкування допомагають їм відчувати радість від руху і бути частиною команди. Квадробінг може нести й приховану небезпеку. Наприклад, дитина цілодобово перебуває в образі тварини, ігнорує навчання, догляд за собою, нормальне харчування. Мають місце й випадки, коли підліток агресує, намагаючись когось вкусити, як собака, або подряпати, як кішка. Тривожним дзвінком є й неможливість вийти з образу, постійне перебування у стані персонажа, втрата відчуття реальності. Будь-які нав'язливі думки чи дії, деперсоналізація, дереалізація є приводом звернутися до фахівця.

Нерідко діти-квадробери попадають в різні неприємні ситуації: порушують правила дорожнього руху, дивують і навіть провокують перехожих, випробують дорослих на міцність, стають об'єктами насмішок і глузувань. Підлітки розуміють, що це гра і хобі, а не спосіб ідентифікації себе, своєрідний спосіб втечі від реальності. У цьому випадку квадروبінг – просто інструмент, а причина значно глибше: проблеми в сім'ї, у відносинах з оточуючими, зі старшими, невміння знайти себе за межами трендів.

При цьому квадробери ведуть себе так екстравагантні тільки на публиці. Вони бігають, ричать, м'яюкають, гавкають, можуть навіть трішки побитися – взагалі ведуть себе майже як справжні тварини, якщо є глядачі. Жодний квадробер чи будь-який інший прибічник подібної субкультури нічого не буде робити на шкоду собі. Ніхто із квадроберів не буде кидатися на вулиці на людей, хапати за ноги або задирати «лапу». Хоча є й відео, на яких дівчатка-квадробери (або фурі) їдять «Віскас» – але все це задля хайпу і лайків у соцмережах. Щоправда, деяким дітям подобається дратувати дорослих. Чим більше дорослі сердяться – тим веселіше квадроберам. Для багатьох дітей квадروبінг – можливість зняти стрес [2].

Помилковим є й повне ігнорування квадроберів, як і надмірна увага до них. З дітьми будь-якого віку не варто йти шляхом заборон, оскільки у підлітків це може викликали лише протест, а у молодших дітей – внутрішній конфлікт. Закривившись від батьків, діти можуть приховувати ймовірні травми. Вони можуть зіштовхнутися з агресією, злобою або приниженням. Зазначимо, що їхні батьки, бабусі й дідусі також в дитинстві грали, перевтілювались у зайців і вовків, козаків-разбійників, індіанців і ковбоїв. В радянські часи на будь-якому новорічному ранку в школі або дитячому садочку була певна кількість «квадроберів» у масках лисичок, зайчиків та білочок, яким протистояли пірати, принцеси та котигорошки.

Література

1. Шевчук С. Діти одягають маски тварин і чіпляють хвости: що це за нове захоплення підлітків? *На пенсії*. № 45 (968). 5 листопада 2024 р. С. 7.
2. Вишневіски Д. Квадроберы: стоит ли опасаться родителям нового подросткового движения. *Семья*. № 40 (1243). 1.10.2024–7.10.2024. С.5.

Андрій Кобетяк,
доктор політичних наук, доцент;
Євгенія Зінченко,
студентка 4 курсу спеціальності С2 Політологія,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЖІНКИ НА РИНКУ ПРАЦІ: УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У сучасному світі, питання рівності жінок і чоловіків займає провідне місце в загальному публічному дискурсі і політиці. Україні є однією з країн, де рівність між чоловіками і жінками задекларована на законодавчому рівні. Проте українське суспільство досі залишається гендерно-нерівним де більшість влади, керівних місць та загального впливу належить чоловікам.

Актуальність цієї теми полягає не тільки в тому, що це несправдливо, гендерно-нерівне суспільство негативно впливає на усі сфери існування держави. У цій статті, я хочу порушити саме питання економічного розвитку. Обмеження для жінок займатись певними видами роботи, зменшує ефективність використання людського потенціалу, та посилює розшарування населення за рівнем доходу.

Гендерна нерівність в українському суспільстві є результатом політики Радянського Союзу та її особливостей пострадянського транзиту. Ще за радянських часів жінки мали широкі можливості для роботи, але, за умов її нерівного розподілу, жінки частіше одержували меншу заробітну плату ніж чоловіки. У пострадянський період відбулося відродження патріархальної ідеології та практик, які у підсумку закріпили і поглибили нерівність, що вже існувала за часів СРСР.

Ринок праці в Україні досі показує тенденції дискримінації жінок.. В середньому жінки зароблять менше ніж чоловіки. Співвідношення зарплат жінок і чоловіків у 2010 році становило 77,2% [1, р. 91]. Загалом це зумовлено горизонтальною сегрегацією (жінки частіше займаються менш престижними видами праці) і вертикальною сегрегацією (жінки рідше обіймають керівні посади високого рівня). Гендерна сегрегація, в загальному розумінні, проявляється у сталому розподілі чоловіків і жінок між різними сферами трудової діяльності. Представники кожної статі, з різних причин, займають різні види робіт, що створює нерівномірність присутності жінок і чоловіків у різних галузях і професіях. Це проявляється в тенденції «фемінізації» певних

сфер і «маскулінізації» інших, що призводить до нерівного представництва чоловіків і жінок у професійних сферах. Такий дисбаланс утворює гендерно асиметричну структуру зайнятості. В основі цього явища лежить професійна сегрегація, яка згодом розвивається в інші форми, зокрема галузеву, посадову та економічно-секторальну. [4].

Жінки значно рідше представлені в найвищих за рівнем оплати професіях та у сфері великого бізнесу. Натомість їх переважна кількість зосереджена в галузях обслуговування, роздрібної торгівлі та бюджетному секторі – сферах, що традиційно характеризуються низьким рівнем заробітку та високим ризиком прихованого безробіття. Явище вертикальної сегрегації пояснюється тим, що чоловіки мають більше можливостей для кар'єрного зростання. Чим вищий ранг посади чи соціальний статус, тим меншою є частка жінок у таких позиціях. Наприклад, у 2010 році серед державних службовців найвищої категорії жінки становили лише 13,7%, а другої категорії – 28,2%. Водночас у нижчих категоріях (від п'ятої до сьомої) їх частка перевищувала 70%. [2].

Слід зауважити, що на практиці досить складно чітко розмежувати горизонтальну та вертикальну форми гендерної сегрегації. У загальному розумінні до горизонтальної можна віднести галузеву та професійну нерівномірність, тоді як вертикальна охоплює ієрархічні та посадові рівні зайнятості. Водночас важливо розрізняти поняття гендерної сегрегації та феномен скупчення працівників однієї статі в межах певної професійної сфери. Попри певну подібність, ці явища мають суттєві відмінності: сегрегація означає систематичне розмежування чоловіків і жінок між різними видами трудової діяльності, тоді як скупчення є наслідком цього процесу та виражається в домінуванні представників однієї статі у межах конкретної професійної чи посадової групи.

Навіть у сферах, де переважає жіноча праця, чоловіки частіше обіймають керівні посади. У результаті ми отримуємо середній нижчий порівняно з чоловіками У 2007 році в сфері соціального забезпечення жінки складали 82,6% працівників, проте їх середня заробітна плата становила лише 85,6% від чоловічої. У секторі фінансів, страхування та кредиту 69,3% працівників були жінками, але їхній середній дохід складав лише 65,7% від доходу чоловіків. У галузі громадського харчування ці показники були 71,3% і 74,5%, а в торгівлі – відповідно 65,3% та 75,7 [3, с. 176].

Описані тенденції мають певні об'єктивні передумови. Чоловіки переважають серед працівників, зайнятих у важких і ризикованих професіях, які забезпечують високі заробітні плати. Другою причиною є небажання роботодавців наймати жінок репродуктивного віку через ризики, пов'язані з виконанням зобов'язань щодо жінок-матерів, як-от декретна відпустка або

обмеження щодо залучення до певних видів робіт. У результаті молоді жінки стають більш вразливими на ринку праці і змушені погоджуватися на гірші умови роботи та, відповідно, нижчу заробітну плату.

Слід зазначити, що така ситуація також пов'язана з нав'язаною роллю жінки в суспільстві і сім'ї. В результаті жінки відповідають не тільки за свою роботу, а й за сімейний добробут та виховання дітей. Сім'я це та сфера, де жінки навпаки мають більшу сферу впливу ніж чоловіки. Але це компенсується традиційно більшою завантаженістю жінки домашніми справами та хатньою роботою. Тривкість названих структурних обмежень пов'язана з поширеністю гендерних стереотипів і суперечливих рольових очікувань від жінки.

Незважаючи на збереження гендерної нерівності та випадків дискримінації жінок на ринку праці, останніми роками спостерігається тенденція до поступового зменшення розриву в оплаті праці. За даними Міністерства економіки України, з 2015 по 2021 рік цей розрив зменшився на 7,4%. У 2015 році середня заробітна плата чоловіків перевищувала жіночу на 26% (4848 грн у порівнянні з 3631 грн у жінок), а в 2021 році чоловіки заробляли в середньому 14191 грн, тоді як жінки отримували 11670 грн на місяць.

Рис.1

У таблиці, наведено як в період з 2015 по 2021 рік, відсоток розриву в оплаті праці між чоловіками і жінками знижувався [2].

15 вересня 2023 року Кабінет Міністрів України ухвалив Національну стратегію, спрямовану на скорочення гендерного розриву в оплаті праці до 2030 року, а також затвердив план її реалізації на 2023–2025 роки. Одним із

ключових напрямів стало впровадження грантових ініціатив для підтримки жіночого підприємництва, зокрема для ветеранок, дружин військових та жінок, які втратили близьких на війні. Запроваджено також програму «Створюй», орієнтовану на підтримку власниць переробних підприємств. Паралельно діють заходи, спрямовані на підвищення зайнятості жінок — програми професійного навчання та перекваліфікації, серед яких особливу роль відіграють освітні ваучери від Державної служби зайнятості. У співпраці з партнерами Міністерство економіки здійснювало підготовку жінок з числа внутрішньо переміщених осіб до професій у галузях з високим попитом, таких як креативні індустрії або спеціальності, пов'язані з експлуатацією будівельної техніки.

Ще одним двигуном змін є створення програм, громадських організацій, які допомагають покращити становище жінок на ринку праці. Можливості перенавчання і отримання в перспективі гарно оплачувану роботу.

Громадська організація «Бізнес Мережа Сільських Жінок України» здійснює активну діяльність із підтримки мешканок сільських територій, сприяючи їхньому соціально-економічному розвитку. Основними напрямками роботи є просування жіночого підприємництва, заохочення самозайнятості та розвиток власних проєктів через систему навчальних заходів, наставницької підтримки й забезпечення доступу до необхідних ресурсів. Водночас велике значення має створення простору для спілкування, обміну практичним досвідом і взаємної підтримки між жінками-підприємницями. Важливою частиною діяльності спілки також є адвокаційна робота, спрямована на захист прав жінок, підвищення рівня їх правової обізнаності та сприяння утвердженню гендерної рівності на місцевому й національному рівнях.

Ініціатива «Жінки в бізнесі», заснована в Україні у 2019 році, є впливовим громадським проєктом, що сприяє активному залученню жінок до підприємницької діяльності. Її головна мета — формування сприятливого середовища для реалізації жіночого потенціалу в бізнесі, подолання структурних бар'єрів та розширення економічних можливостей для жінок. Платформа об'єднує представниць бізнесу, управлінських структур, інвестиційного сектору та професійного експертного середовища, створюючи умови для співпраці, взаємного навчання та обміну досвідом. Серед ключових видів діяльності — проведення масштабних заходів, таких як форуми, професійні тренінги, ділові подорожі, вебінари та тематичні конференції. Вони охоплюють важливі теми, зокрема стратегічне планування, фінансову грамотність, цифровізацію бізнесу, експортні практики та маркетинг.

Значну увагу платформа приділяє підтримці вразливих груп жінок — ветеранок, переселенок, матерів із дітьми, жінок із сільських регіонів, а також тих, хто змушений змінити сферу діяльності. Завдяки фінансуванню через

гранти, супроводу фахівців і спеціалізованим інкубаційним програмам, створюються сталі основи для розвитку жіночого підприємництва, що сприяє як економічному зростанню, так і зміцненню соціального капіталу країни. Поряд із практичною підтримкою, важливою частиною діяльності Платформи є її просвітницька функція. Організація активно працює над руйнуванням застарілих уявлень щодо ролі жінок у підприємстві та сприяє формуванню сучасного розуміння гендерної рівності у професійній сфері. Такий підхід перетворює Платформу не лише на центр ресурсної допомоги, а й на каталізатор суспільних змін в Україні.

Проте, попри позитивні зрушення, вітчизняний ринок праці й далі демонструє гендерний дисбаланс. Жінки, як правило, займають менш престижні та нижче оплачувані посади, мають менше шансів потрапити на керівні позиції, хоча нерідко мають вищий рівень освіти. До цього додається явище так званої подвійної зайнятості – коли жінки поєднують професійну роботу з повною відповідальністю за домашнє господарство.

Така ситуація часто сприймається суспільством як норма, що лише сприяє закріпленню упереджених уявлень про жіночі ролі. Гендерна нерівність, маючи глибоке історичне коріння і системні передумови, продовжує існувати також через стійкі культурні стереотипи. З одного боку, побутує думка, що чоловіки більш придатні до керівництва й мають пріоритетне право на працевлаштування, а з іншого – навіть якщо жінка досягає професійного успіху, вона все одно залишається основною відповідальною за родинні обов'язки.

Утім, в Україні поступово впроваджуються конкретні кроки задля забезпечення рівних можливостей у сфері праці. За підтримки міжнародних партнерів, громадських об'єднань та спеціалізованих програм жінки все активніше розвивають підприємницьку діяльність, освоюють нові професії та змінюють уявлення про традиційні гендерні ролі. Головним викликом залишається подолання стереотипів, адже лише після їх викорінення стане можливим забезпечення реальної рівності в оплаті праці та кар'єрних перспективах.

Література

1. Закон України «Про Національну стратегію подолання гендерного розриву в оплаті праці в Україні на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#Text>

2. Звіт за результатами дослідження «ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА РОЛІ ОЧИМА МОЛОДІ: до і після початку повномасштабної російської агресії» URL: https://www.insight-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/GS_2.pdf

3. Мамонова Г. Гендерні особливості диференціації доходів населення та перспективи їхнього забезпечення в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. №9. С. 174–179.
<http://www.hse.ru/data/2012/03/16/1264845679/04SOC2012.pdf>

4. Лавриненко Н. Інститут сім'ї: структура і сімейні цінності. *Українське суспільство. Двадцяти років незалежності*. Соціологічний моніторинг : У 2-х Том 1. Аналітичні матеріали. За ред. В.Ворони, М.Шульги. К.: ІС НАНУ, 2011.

Руслана Романюк,

доктор педагогічних наук, професор;

Марія Соколовська,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

БІОТИЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ ЖИТОМИРСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Природна спадщина м. Житомира становить виняткову цінність у контексті охорони біорізноманіття, ландшафтної естетики та біоекологічної освіти. Комплекс природних ресурсів регіону, репрезентований у музейних установах, є цінним джерелом емпіричних даних для ботаніко-географічних, зоологічних і еколого-фауністичних досліджень. У місті функціонують низка природничих музеїв, серед яких особливе значення має Житомирський обласний краєзнавчий музей – одна з найстаріших науково-просвітницьких установ України, що акумулює знання про флору, фауну та геологічну історію Поліського краю.

Заснований у 1865 році, музей виник як ініціатива з вивчення абіотичних та біотичних компонентів Волинського Полісся. Першою музейною колекцією стала приватна мінералогічна добірка волинського губернатора М. Черткова, яка включала 48 зразків мінералів і гірських порід. Подальший розвиток музейної справи був тісно пов'язаний із діяльністю духівництва, яке ініціювало створення церковно-археологічного товариства та забезпечило архітектурну інфраструктуру для збереження об'єктів природного та культурного походження.

З початку ХХ століття музей функціонував під егідою Товариства дослідників Волині, що сприяло розширенню науково-експозиційної бази, формуванню палеонтологічних, ботанічних і зоологічних колекцій, а також

інтеграції музею у загальнонаціональний науковий простір. Сьогодні музей структурно поділений на сім функціональних підрозділів, серед яких провідне значення має відділ природи – ключова інституція у збереженні, вивченні та популяризації біотичного різноманіття регіону [1].

У цьому відділі представлено таксономічно репрезентативні зразки флори (включаючи види з різних геоботанічних угруповань) та фауни (із зазначенням трофічних рівнів, екологічних ніш і сезонної динаміки), характерних для Поліської біогеографічної зони. Крім того, відділ містить експозиції, присвячені геоморфології та історії ландшафтогенезу краю. Упродовж своєї історії природничий відділ неодноразово змінював місце розташування, зокрема у 1987–2011 рр. функціонував у сакральному об'єкті Хрестовоздвиженській церкві, адаптованій для науково-просвітницької діяльності, що дозволяло ефективно презентувати зоологічні, ботанічні, мінералогічні та палеонтологічні експонати у просторі, доступному для широкої аудиторії [1].

На сучасному етапі функціонування відділ природи Житомирського обласного краєзнавчого музею володіє цінною і різноплановою науково-природничою колекцією, що включає близько 12 тисяч одиниць зберігання. Експозиційний фонд представлений як біотичними, так і абіотичними компонентами, що репрезентують біогеоценотичні особливості Поліського регіону. Особливу наукову цінність становлять колекції корисних копалин, зокрема, зразки інтенсивно трансформованих магматичних гірських порід, таких як граніт і лабрадорит, характерних для місцевих геологічних формацій.

Серед мінералогічних зразків виокремлюються екземпляри моріону, топазу, берилу та пісковиків, походження яких локалізоване в межах Житомирського кристалічного щита. Зоологічна частина колекції включає унікальну серію таксидермічних зразків орнітофауни, зібрану знаним натуралістом В. Бруховським, яка відтворює видове різноманіття птахів регіону.

Формуванню та розвитку фондів природничого відділу музею значною мірою сприяли видатні вітчизняні вчені, зокрема геологи П. Тутковський і С. Більський, ботанік Р. Собкевич та метеоролог М. Кудрицький, чия діяльність охоплювала систематизацію геологічних, ботанічних та кліматичних спостережень у регіоні.

Музей реалізує низку просвітницьких і науково-дослідних проєктів. Стаціонарна експозиція доповнюється мобільною виставкою «Природа Житомирської області», яка виконує функції виїзної екологічної освіти. Наукові співробітники відділу природи проводять інтерактивні лекції, організовують еколого-просвітницькі заходи, спрямовані на формування природничо-

наукового світогляду серед широкого кола аудиторій [2]. У межах науково-дослідної роботи було створено каталог палеонтологічних зразків викопної фауни антропогенного періоду, що має високу джерелознавчу і біостратиграфічну значущість.

Крім того, музей регулярно експонує тимчасові виставки, у тому числі міжмузейні проєкти, серед яких найвищий інтерес викликають «Метелики світу» (ентомологічна експозиція) та анатомо-морфологічна виставка «Аномалії людського тіла». У сукупності з провідними природничими музеями України музей природи Житомира виконує важливу функцію трансляції наукових знань, збереження біорізноманіття та екологічної освіти.

Природничий відділ Житомирського обласного краєзнавчого музею відіграє суттєву роль у збереженні та популяризації біологічного і геологічного різноманіття Поліського регіону, забезпечуючи збереження біотичних і абіотичних компонентів природного середовища в контексті регіональної біогеографії. Завдяки багатoproфільній науковій колекції, яка охоплює флористичні, фауністичні, палеонтологічні та мінералогічні зразки, музей становить цінне джерело емпіричних даних для проведення систематичних, еколого-фауністичних, геоботанічних та біостратиграфічних досліджень.

Таксономічна репрезентативність зоологічної та ботанічної експозиції, зокрема таксидермічні зразки орнітофауни, а також екземпляри видів з різних трофічних рівнів і біотопів, сприяють формуванню цілісного уявлення про біоценотичну структуру екосистем Поліської біогеографічної зони. Абіотичні елементи колекції – передусім трансформовані магматичні гірські породи та мінерали, зокрема граніти, лабрадорити, моріон і топаз – мають вагоме значення для вивчення геологічної еволюції регіону, підтверджуючи унікальність Житомирського кристалічного щита як тектонічної структури.

Інституційна діяльність музею реалізується через поєднання науково-дослідної, освітньої та експозиційної функцій, що забезпечує інтеграцію традиційної природничої спадщини у сучасний простір екологічної освіти. Реалізація мобільних виставкових проєктів, а також активне залучення широких верств населення до еколого-просвітницьких заходів, підсилює функцію музею як платформи для формування біоцентричного світогляду та сталого ставлення до довкілля.

Таким чином, природничий відділ Житомирського обласного краєзнавчого музею є важливим елементом регіональної системи охорони біорізноманіття, джерелом наукового знання для фахівців природничих наук та ефективним інструментом трансляції екологічних цінностей у суспільстві.

Література

1. Житомирський обласний краєзнавчий музей. URL: <http://kraymuz.zt.ua/about-museum/museum-history/>
2. Музей природи (м. Житомир). URL: <https://drymba.com/uk/1045783-muzej-pryrody-zhytomyr>.

Софія Кукуре,

кандидат філософських наук,
завідувачка кафедри іноземних мов,
Ризький медичний університет ім. П. Страдіня (Латвія)

СВІТОГЛЯДНІ АСПЕКТИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЛАТВІЙСЬКОЇ МОЛОДІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Шлях до незалежності Латвії у ХХ столітті був довгим і непростим. Саме в умовах поневолення латвійський народ сформував у собі важливу рису, а саме: прагнення збереження своєї ідентичності попри усі складнощі, поневолення, русифікацію, тривалу відсутність державності.

У ХІХ столітті не лише в Латвії, а і у Литві, Естонії почав активно розвиватись потужний націоналістичний рух. Освітяни, діячі культури Латвії усвідомлювали, що саме вони мають стати тією рушійною силою, яка спонукає суспільство до зусиль, спрямованих на виховання національної самосвідомості і національної ідентичності.

Варто зазначити, що історичні події яскраво засвідчили, що балтійським народам притаманна моральна витривалість, послідовність у боротьбі, здатність боротись проти усіх сил, що загрожують знищенню ідентичності. Мова, культурна спадщина, історія – усе це вважалось духовною зброєю народу, яка допомагає подолати будь-які намагання перекреслити ідентичність з боку російського і радянського імперських режимів.

Можна говорити про те, що вміння зберігати свою духовну суть є провідною рисою балтійських народів, яка виявляється і у сучасному світі. Патріотизм в умовах геополітичної нестабільності в сучасному світі залишається важливим орієнтиром соціального буття життя кожної гідної людини. А тому молодь у сучасному латвійському суспільстві не просто виховується у патріотичному дусі, багато юнаків та дівчат в Латвії вже зараз пов'язують своє майбутнє з захистом батьківщини і службою у війську.

У Латвії активно діє військова організація «Земессардзе» (у дослівному перекладі ця назва означає «Сторожа землі»), яка є частиною Національних

Збройних сил Латвії. До неї добровільно вступає усі більше людей, особливо з 2022 року після початку повномасштабної війни Росії проти України.

Молодь вважає своїм обов'язком ставати справжніми воїнами. Бути воїном означає не лише мати серйозну фізичну підготовку. Велика роль у «Земессардзе» відводиться і духовній підготовці, а саме: формуванню навичок подолання страху, виховання сили волі, витривалості, здатності вирішувати конфлікти, вміння приходити на допомогу, не боятись ризикувати життям. Юнаки і дівчата, що вступають до «Земессардзе» вважають, що виховувати ці якості корисно кожній людині, навіть якщо вона не планує пов'язувати своє життя із професійною військовою службою.

Сила духу та розуміння важливості збереження ідентичності є основою життя народу. Усвідомлення себе частиною народу з його мовою, історією та культурою є рушійною силою протистоянню спробам піддати сумніву важливість власної ідентичності. Національно свідомі латвійська молодь розуміє, що для морального знищення особистості достатньо знищити її відчуття зв'язку з народом. Те саме і з нацією. Коли вона не усвідомлює свою унікальність, свою роль у державі, то приречена на знищення.

Стійкість латвійського народу базується на прагненні балтійських народів зберегти себе попри тиск, ворожу пропаганду та агресію з боку російського імперіалізму. Латвійці протягом багатьох століть боротись проти цього ворога на усіх рівнях – духовному, військовому, культурному. І саме одностайність народу у самовизначенні, його вміння вправно скеровувати усі сили для протистояння загрозі знищення є основою збереження ідентичності.

Максим Мельничук,

кандидат філософських наук, доцент;

Владислав Усік,

здобувач вищої освіти,

Національний університет водного господарства

та природокористування (м. Рівне)

ЕЛЕКТРОННИЙ СПОРТ (КІБЕРСПОРТ): ІНДУСТРІЯ МЕТАМОДЕРНУ

Сучасна ігрова індустрія, зокрема кіберспорт, є унікальним феноменом культури метамодерну, що поєднує технологічні інновації, культурні трансформації та економічний потенціал. Ігрова фізика, як ключовий елемент створення реалістичного ігрового досвіду, забезпечує баланс між точністю

моделювання фізичних систем і придатністю до гри, що сприяє глибокому зануренню гравців. Відеоігри, на відміну від статичних медіа, пропонують інтерактивні сюжети, де рішення гравців формують розвиток подій, створюючи когнітивний та емоційний зв'язок. Кіберспорт, еволюціонуючи від локальних змагань до глобальних видовищ, став мільярдною індустрією, яка стимулює економічний розвиток і міжкультурний обмін. Багатокористувацькі ігри, такі як Counter-Strike [4], не лише сприяють соціально-технологічній взаємодії, але й розвивають когнітивні навички, хоча потребують уваги до потенційних ризиків, таких як залежність. В запропонованій публікації автори мали на меті експлікувати багатогранний вплив відеоігр на суспільство, підкреслюючи їхню роль у формуванні культурного, технологічного та психологічного ландшафту XXI століття. Значним питанням після покликання кіберспорту офіційною спортивною дисципліною стало питання допінгу, який на даний момент немає правового регулювання. Зокрема, не визначено, які речовини є для кіберспортсменів забороненими. Це питання нам видається особливо важливим, оскільки в історії кіберспорту вже існував прецедент, коли Корі «semphis» Фрісен - досить відомий гравець у Counter-Strike, в інтерв'ю заявив, що під час змагань вся його команда приймала адеролл - психостимулюючий препарат на основі амфетаміну [5]. Згодом Electronic Sport League – найстаріша у світі та одна з найбільш популярних кіберспортивна ліга оголосила, що запровадить попередній допінг контроль для виявлення у разі вживання препаратів, що впливають на швидкість реакції у спортсменів.

Період стрімкого розвитку інформаційних технологій, формування інформаційного суспільства, а також нового типу так званої «інформаційної» людини, тобто людини, орієнтованої на постійну взаємодію з навколишнім світом за допомогою включення віртуальної реальності, визначив формування нового виду спортивних дисциплін, а саме комп'ютерного спорту. Абсолютно логічним видається поступове визнання цього виду спорту, оскільки на даний момент комп'ютерні технології досягли вкрай високого рівня розвитку, а головне, щільно проникли у кожен сферу життя людини. Першою найвідомішою комп'ютерною грою була «Spacewar», розроблена ще 1962 року. Надалі комп'ютерні ігри отримали широке масове визнання, розвивалися як і графічному, і у технологічному аспектах. Можливість мережевої гри через локальну обчислювальну мережу першою надала гра Doom 2, що означало появу можливості гри як із заданим розробниками алгоритмом, а й із реальними суперниками у реальному режимі часу, тобто у комп'ютерних іграх зародився елемент спортивної змагальності. Згодом у США першою у світі була сформована ліга кіберспортсменів – Cyberathlete Professional League.

У сфері ігор розуміння ігрової фізики є важливим для створення ігрового досвіду. Ігрова фізика, відіграє ключову роль у створенні реалістичного досвіду. У грі Counter-Strike 1.6 гармонійне поєднання фізики снарядів і рухів гравця підвищує занурення, демонструючи важливість балансу між точністю та ігровою придатністю [1]. Ігрова фізика охоплює моделювання фізичних систем у цифровому контексті, встановлюючи рамки, які диктують рух, зіткнення та взаємодію з навколишнім середовищем. Для розробників є важливим дотримання рівноваги між точністю моделювання фізичних систем і придатністю для гри. Відеоігри функціонують як середовище для візуального втілення сюжету, в якому сюжетні лінії ретельно переплітаються через графіку, анімацію та взаємодію гравців. На відміну від статичних медіа, ігри сприяють динамічному сюжету, дозволяючи гравцям впливати на результати. Використання кат-сцен, діалогів та розгалужених сюжетних ліній ще більше захоплює гравців, сприяючи когнітивному та емоційному зв'язку. У 2014 році дослідники з Інституту Макса Планка (Німеччина) на чолі з Сімоном Куном виявили, що відеоігри можуть призвести до збільшення розмірів певних ділянок мозку [2].

Кіберспорт – це активна та конкурентна екосистема відеоігор, і окремі регіони по всьому світу демонструють власні стилі та вподобання, манери спілкування та стратегічні підходи, які формують задоволення та змагальний аспект ігор. Гра Counter-Strike, ключовий та наріжний камінь у змагальних колах, який демонструє як культурні відмінності впливають на стиль гри – чи то через агресивність, тактичну кмітливість, чи то через вподобання щодо апаратного забезпечення. Як повідомляє британське видання TheGuardian, кіберспорт додали в офіційну програму спортивних Літніх азійських ігор 2022 року, що пройдуть в Ханжоу в Китаї [3].

Зазначимо, що ігрова індустрія та кіберспорт є багатогранними феноменами, що відображають культурні, економічні та технологічні трансформації сучасності. Від тонкого балансу ігрової фізики, яка забезпечує реалізм і занурення, до інтерактивних сюжетів, що залучають гравців на емоційному та когнітивному рівнях, відеоігри переосмислюють поняття розваг. Кіберспорт, трансформувавшись із локальних змагань у глобальну індустрію, не лише створює економічні можливості, але й сприяє міжкультурному обміну та соціально-технологічній взаємодії. Водночас ігри, такі як Counter-Strike, демонструють потенціал для розвитку когнітивних і соціальних навичок, хоча потребують відповідального підходу через ризики залежності. Еволюція відеоігор підкреслює їхню роль як каталізатора інновацій, що виходять за межі розваг, впливаючи на суспільство, психологію та етичні норми. Подальші

дослідження ігрової індустрії відкривають нові перспективи для розуміння її впливу на формування новітніх культурних парадигм у фокусі майбутнього.

Література

1. Горбан Діана. (2020). Це вам не іграшки: про геймерів, відеоігри та кіберспорт. <https://kunsht.com.ua/articles/tse-vam-ne-ihrashky>
2. Савчук Тетяна. (2021). Що таке кіберспорт та як ця культура розвинена в Україні. <https://www.radiosvoboda.org/a/29189982.html>
3. Шрейер, Дж. (2020). Кров, піт і пікселі. Тріумфальні та бурхливі історії по той бік створення відеоігор . Київ. Bookchef. 336 с.
4. Dill, K. E., & Thill, K. P. (2007). Video Game Characters and the Socialization of Gender Roles: Young People's Perceptions Mirror Sexist Media Depictions. *Sex Roles*, 57(11-12), 851–864. <https://doi.org/10.1007/S11199-007-9278-1>
5. Martins, N., Williams, D., Ratan, R.A., & Harrison, K. (2011). Virtual muscularity: a content analysis of male video game characters. *Body image*, 8 1, 43-51.

Апанащенко Валерія,

магістрантка 1 курсу факультету журналістики,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: БІБЛІЙНА ЕТИКА ЯК ОСНОВА ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах війни постає нагальна потреба переосмислити роль освіти не лише як джерела знань і навичок, а як середовища формування стійкої ціннісної орієнтації особистості. Особливо гостро ця проблема проявляється в журналістській освіті, адже журналіст – це не лише передавач інформації, а й формувач суспільних смислів. У цьому контексті біблійна етика постає як глибокий ресурс ціннісного виховання, здатного протистояти викликам інформаційної війни та моральної дезорієнтації.

Біблійні тексти містять цілісну систему моральних координат: правда, милосердя, жертовність, гідність. Ці категорії особливо важливі для професії, яка щодня має справу з правдою, людськими історіями, моральними виборами. Особливого значення для професіонального журналіста набувають моральні принципи, які, за визначенням Н. Хамітова та С. Крилової означають сукупність правил, за якими особистість живе відповідно до представлень

добра і зла. Саме принципи моралі не дають людині зрадити, зробити підлість, піти проти совісті. [3, с.133].

Етичні принципи журналістики мають чітко перегукуватися з моральними принципами. Наприклад, вислів «Ваше ж слово хай буде: так-так, ні-ні.» (Мт. 5:37) перегукується із принципом прозорості й точності інформації. Цитата «І пізнаєте правду, а правда вас вільними зробить!» (Ів. 8:32) актуальна як ніколи у часи інформаційної війни. Такі принципи формують основу не тільки журналістської етики, а ще й основу виховання здорової та стійкої особистості.

Сьогодні журналістська освіта повинна поєднувати технічні навички з глибоким етичним мисленням. Про це говориться й у Біблії: «Якщо приймеш слова мої ти, а накази мої при собі заховаєш, щоб слухало мудрости вухо твоє, своє серце прихилиш до розуму, якщо до розсудку ти кликати будеш, до розуму кликатимеш своїм голосом, якщо будеш шукати його, немов срібла, і будеш його ти пошукувати, як тих схованих скарбів, – тоді зрозумієш страх Господній, і знайдеш ти Богопізнання, – бо Господь дає мудрість, з Його уст – знання й розум!» (Прип. 2:2-6). У християнській педагогіці, як відзначає В. Онищенко, акцент робиться на формуванні духовно зрілої особистості через засвоєння моральних цінностей і смислів. Студенти мають не лише знати, як подати матеріал, а й розуміти, як це вплине на аудиторію, які наслідки матиме слово [2].

Етичне виховання має відбуватись не абстрактно, а через конкретні приклади, метафори, наративи, серед яких біблійні є найбільш універсальними. Саме через них формуються внутрішні моральні рамки, що не залежать від політичної чи ідеологічної кон'юнктури. Наприклад, історія про доброго самарянина (Лк. 10:30–37) ілюструє активну участь у долі іншого – принцип, який може стати моделлю для репортажів із гарячих точок, де важливо не лише фіксувати факт, а й передавати гуманістичний сенс.

Крім того, біблійна етика акцентує на відповідальності перед спільнотою та Богом. Це дозволяє сформувати не тільки професійно грамотного, а й духовно зрілого журналіста. Такий фахівець не буде інструментом маніпуляції чи пропаганди, а навпаки – працюватиме як носій правди й служитель смислу. Дослідження Bala Musa демонструє приклад використання біблійної педагогіки як основи медіаосвіти, де студент не просто вивчає жанри й медіатексти, а вчиться розпізнавати істину та зберігати моральну автономію [4]. Це відповідає сучасним викликам постправдової епохи, в якій журналістика потребує етичного відродження.

У післявоєнному суспільстві особливо гостро постає питання формування довіри до ЗМІ. У цьому контексті постає необхідність виховання журналіста як моральної особистості, здатної протистояти тиску пропаганди, залишаючись носієм істини та гуманістичних цінностей. Біблійна етика, зокрема її наголос на

відповідальності перед спільнотою та Богом, формує глибшу мотивацію до етичної поведінки. Такий підхід виходить за межі технічних стандартів журналістики, формуючи духовну стійкість журналіста як служителя істини в суспільстві.

Отже, виховання в журналістській освіті в умовах війни повинно стати пріоритетом. Воно має спиратись на гуманістичні, духовні і моральні основи. Біблійна етика – як джерело смислів і прикладів – може бути тим моральним фундаментом, який допоможе сформувати покоління журналістів, здатних мислити, відчувати й діяти відповідально у світі, що змінюється.

Література

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. / перекл. Огієнко І. І. Київ : Українське Біблійне Товариство. 2018. 1229 с.
2. Онищенко В. Д. Християнська етика: навчальний посібник. Київ: Український центр духовної культури, 2014. 198 с.
3. Хамітов Н., Крилова С., Мінаєва С. Етика й естетика. Словник ключових термінів. Київ: КНТ, 2009. 336 с.
4. Musa B. Journalistic Ethics and Conflict Reporting: A Biblical Pedagogy. The CCSN, 2020. URL: <https://www.theccsn.com/article-journalistic-ethics-and-conflict-reporting-a-biblical-pedagogy-of-media-advocacy-objectivity-and-social-responsibility-by-bala-musa/>.

Андрій Клименко,

аспірант,

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ІНСТИТУТ СІМ'Ї В УКРАЇНІ: ФУТУРОЛОГІЧНИЙ ПРОГНОЗ

У контексті глибоких соціокультурних змін, спричинених війною, питання родинних цінностей в Україні набуває особливої ваги. Військові конфлікти не лише дестабілізують традиційні форми родинного співіснування, але й трансформують базові уявлення про особистість, обов'язок і спільне благо. Одночасно загострюються глобальні проблеми, серед яких: деградація довкілля, нестача якісної води та харчових ресурсів.

Інститут сім'ї в Україні зазнає значних трансформацій, які, однак, мають свої особливості порівняно з глобальними прогнозами футурологів. Один із провідних аналітиків майбутнього, Елвін Тофлер у своїй праці «Третя хвиля» [7, с. 101] передбачав кардинальні зміни в соціальних структурах, зокрема, й у сімейних

моделях. Він стверджував, що індустріальна сім'я поступово втрачатиме свою гегемонію, поступаючись місцем більш гнучким формам співжиття, включно з тимчасовими шлюбами, комунами та родинними союзами нового типу.

В Україні, однак, ці зміни виявились менш радикальними. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, традиційна модель сім'ї – шлюб між чоловіком і жінкою з дітьми все ще залишається домінуючою [8]. Хоча кількість цивільних шлюбів і зростає, вони не стали основною формою співжиття. Також ідеї «контрактних шлюбів» або «партнерських союзів без спільного проживання», про які писав Тофлер, в українському суспільстві мають лише маргінальне поширення.

Науковці, такі як Ольга Балакірева [9], звертають увагу, що Україна демонструє певну «затримку модернізації» у сфері сімейних відносин, порівняно із Західною Європою. Ця тенденція частково пояснюється сильним культурним архетипом родини як базової соціальної одиниці, що формувався протягом століть. Також слід врахувати релігійний чинник: за даними Razumkov Centre, понад 70% українців ідентифікують себе як релігійні особи [10], що підтримує традиційне сприйняття сім'ї.

Однак певні прогнози Тофлера втілюються в Україні поступово. Наприклад, він передбачав «розщеплення функцій сім'ї» – виховання, економічного забезпечення, емоційної підтримки, – і делегування частини з них інституціям та організаціям [7, 28 с.]. В Україні це проявляється у зростанні популярності приватних дитячих садків, центрів розвитку, залученні професійних нянь та психологів.

Інший важливий момент – вплив технологій на родину. Тофлер наголошував, що телекомунікаційна революція змінить не тільки робочі моделі, а й структуру сімейного життя. Сьогодні ми спостерігаємо це через розвиток дистанційної роботи та онлайн-освіти в Україні, що особливо посилилось після пандемії COVID-19 [11].

Футурологи сучасності, такі як Юваль Ной Харарі, також вказують на подальшу індивідуалізацію життєвих шляхів та ерозію традиційних інститутів [12]. Згідно з Харарі, майбутнє сім'ї буде ще менш прогнозованим через біотехнологічні зміни та штучний інтелект. В українських умовах це може означати ще більшу диференціацію сімейних моделей у найближчі 20-30 років, хоча цей процес, ймовірно, буде повільнішим, ніж у західних країнах.

Інститут сім'ї в Україні в майбутньому не зникне і не розчиниться в багатоманітних формах співжиття, як передбачали радикальні футурологи. Швидше за все, відбудеться паралельне співіснування кількох моделей: традиційної сім'ї, цивільних партнерств, комунальних форм життя. Ця

гібридизація буде обумовлена поєднанням економічних викликів, культурної інерції та впливу глобальних трендів.

Важливо зазначити також і нові виклики, що постають перед сім'ями в Україні: демографічна криза, трудова міграція, війна. За даними Світового банку, до 30% домогосподарств в Україні мали принаймні одного члена родини, що працював за кордоном у 2022 році [13]. Це формує нові типи «транскордонних родин», де близькість підтримується віртуальними засобами зв'язку, а економічна підтримка приходить у вигляді грошових переказів.

Хоча сучасна шкільна програма включає курс «Етика» [5], його зміст не охоплює повноцінно складність сімейних взаємин та рольових функцій у суспільстві. Звідси випливає потреба в запровадженні окремої дисципліни, присвяченої сімейним цінностям, комунікативній культурі та традиційним моральним орієнтирам.

Ведична парадигма, заснована на сакральній епістемології, відкриває шляхи до протидії уніфікації свідомості, збереження родинної спадщини, етнокультурної ідентичності та до опору наднаціональній стандартизації. Інтеграція її засад у сучасний соціокультурний дискурс є шляхом до гармонізації міжособистісних і суспільних відносин.

Ведичні джерела, включаючи слов'янські традиції, виступають концептуальними маркерами цивілізаційної спадковості. Новітні філологічні дослідження [1, 33 с.] виявляють тісні зв'язки між індоарійськими та слов'янськими корпусами, засвідчуючи єдність сакральних уявлень. Київська Русь до християнізації функціонувала в межах ведичного світогляду, що структурував як духовну, так і правову сферу.

Археологічні, текстологічні й лінгвістичні дані [2, 78 с.] підтверджують наявність ведичних елементів у дохристиянській традиції. Цей пласт знань є актуальним для переосмислення культурного розвитку людства в умовах технологічної доби.

Отже, футурологічний прогноз щодо інституту сім'ї в Україні виглядає наступним чином. Традиційна сім'я залишиться, але отримає нові форми співіснування. Делегування частини функцій родини інституціям продовжиться. Технології сприятимуть появі нових моделей родинного життя. Зміни відбуватимуться повільніше через культурно-релігійні особливості. Попри точність багатьох прогнозів Тофлера щодо напрямку змін, їхня інтенсивність і форма в Україні мають свою специфіку, обумовлену історичним, соціальним та духовним контекстом.

Відтак, нагальною є потреба у переосмисленні ціннісних основ освіти. Жодна філософія, жодна система вірувань, жодна національна доктрина не мають морального права дегуманізувати інших. Одним із векторів протидії

духовній деградації може стати інтеграція ведичної традиції як цілісної гуманітарної парадигми – не як набору ритуалів, а як джерела філософії, етики та культурної самосвідомості.

Література

1. Губерначук С. Українська мова і санскрит. Київ: Фенікс, 2018. 320 с.
2. Довгич В. Космос древньої України. Трипілля – Троянь: Мітологія. Філософія. Етногенез VI тис. до н.е. – I тис. н.е. Київ: Книга, 1992. 256 с.
3. Клименко А. Ведична сім'я в контексті сучасного інформаційного простору України: аксіологічні аспекти [Електронний ресурс]. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.4.1>
4. Крилова С. А. Іпостасі любові та проблема теоретичного і практичного синтезу філософської антропології, психоаналізу і арт-терапії // Філософська антропологія, психоаналіз і арт-терапія: перспективність взаємодії. Підхід філософської антропології як метаантропології: збірник наукових праць III Міжнародної науково-практичної конференції (30–31 березня 2016 р., м. Київ). Київ: Інтерсервіс, 2016. С. 28–36.
5. Навчальна програма «Основи християнської етики» (1–11 класи). Міністерство освіти і науки України. 2023. [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalnahrystyyanskoyi.etyky-1-11.klas.avtory.Sokhan.ta.in-09.06.2023.pdf>
6. Масові розлучення у війну: що каже статистика і які причини? Fakty TV. 28 серпня 2024. [URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20240828-masovi-rozluchennya-u-vijnu-shho-kazhe-statystyka-i-yaki-prychyny/>]
7. Toffler A. The Third Wave. New York: William Morrow, 1980. 544 p.
8. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Демографічний щорічник. Київ, 2023.
9. Балакірева О. М. Соціологічний аналіз трансформацій української сім'ї. Київ, 2022.
10. Центр Разумкова. Релігійний ландшафт України: тенденції та прогнози. Київ, 2023.
11. UNICEF. Вплив COVID-19 на освітній процес в Україні. Київ, 2021.
12. Harari Y. N. 21 Lessons for the 21st Century. New York: Spiegel & Grau, 2018. 400 p.
13. World Bank. Ukraine Economic Update: Migration and Remittances. Washington, D.C., 2023.

Леонід Кочетов,
аспірант кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У сучасному світі глобальні трансформації відбуваються з небувалою швидкістю. Інформаційні технології, економічні зміни та соціальні трансформації змушують нас переосмислити поняття морально-правової культури, ролі морально-правових цінностей у сучасному світі. Мораль та право – дві рівнозначні категорії, що здійснюють вплив на формування та функціонування держави, утвердження певних цінностей для сталого розвитку суспільства і світової спільноти загалом, на сучасний світопорядок. В цій статті розглянемо, як глобалізація і новітні технології впливають на розвиток моральних та правових норм.

Глобалізація стала невід’ємною частиною сучасного суспільства, розмиваючи кордони між культурами та націями. Це призводить до зближення правових систем, при цьому одночасно викликаючи зіткнення культурних норм і цінностей. Багато країн змушені адаптувати своє законодавство, щоб відповідати міжнародним стандартам, що часто призводить до внутрішнього протистояння.

Трансформація морально-правової культури в сучасному світі є складним процесом, що вимагає балансу між традиційними цінностями та новими викликами. Глобалізація, новітні технології, економічні та екологічні зміни стають рушійними силами цього процесу. Для забезпечення гармонійного співіснування націй і культур необхідно розвивати правові й моральні норми, що враховують сучасні виклики і тенденції.

Охарактеризуємо кілька ключових аспектів трансформації морально-правової культури в контексті глобалізаційних процесів:

1. Політичні трансформації: Демократизація та розвиток правової держави стимулюють впровадження прав людини у національні та міжнародні правові системи.

2. Культурне розмаїття: Мігрантські процеси і мультикультуралізм потребують узгодження різноманітних етнічних і культурних норм у межах загальних морально-правових принципів.

3. Уніфікація норм і цінностей відбувається завдяки розвитку новітніх технологій, комунікацій та економічної інтеграції. Це призводить до обміну правовими та моральними нормами між різними культурами.

4. Технологічний прогрес. Новітні технології, зокрема, такі як штучний інтелект, біоінженерія та цифровізація, викликають етичні питання, які вимагають переосмислення існуючих морально-правових норм. Гадаємо, що з часом постане питання про визнання штучного інтелекту суб'єктом правовідносин. Не виключено, що в умовах цифрової цивілізації за налогією з Internet of Everything (Інтернетом всього) нас чекає глобальний перерозподіл всього (Redistribution of Everything), переформатування всіх звичних соціальних і міжнародних відносин, що цілком природньо потягне за собою переформатування моралі, права та законодавства [1, с. 363].

5. Соціальні зміни: Зміни в соціальних структурах і відносинах, такі як визнання прав етнічних меншин, справедливість у гендерних питаннях, котрі впливають на ухвалення нових моральних і правових стандартів.

6. Зміна екологічних умов: Екологічні кризи ставлять виклики перед існуючими правовими системами, вимагаючи інтеграції екоетичної думки в правові норми.

Такі трансформації впливають на формування глобального етичного дискурсу та адаптацію правових систем до нових умов життя. Нові виклики вимагають гнучкості, відкритості до діалогу та здатності до інтеграції різних культурних і моральних інноваційних ідей у правові норми. Це допоможе забезпечити суспільству стабільність та розвиток у період глобальних змін.

Інформаційні технології сприяють швидкому розповсюдженню ідей та інформації, що впливає на моральні норми. Соціальні мережі відіграють вирішальну роль у формуванні громадської думки та мобілізації рухів за соціальну справедливість. Водночас вони можуть стати інструментом для поширення дезінформації, що ставить під сумнів їхню моральну відповідальність.

Економічні зміни, такі як глобальні фінансові кризи чи зростання нерівності, змушують переосмислювати правові системи. Наприклад, виникає потреба у нових правових механізмах для захисту прав споживачів та працівників у цифровій економіці. Це викликає дискусії щодо моральності та справедливості нових економічних моделей.

Практичним тестом морально-правової культури стають сучасні екологічні виклики. Кліматичні зміни вимагають не тільки національних, а й міжнародних зусиль. Етичні питання, пов'язані з відповідальністю за навколишнє середовище, потребують переосмислення законів і моралі для стійкого майбутнього.

Отже, трансформація морально-правової культури в контексті сучасних глобальних трансформацій є складним і багатоаспектним процесом. У світі, що швидко змінюється, зміни в морально-правових уявленнях і нормах можуть бути як позитивними, так і негативними.

Література

1. Радутний О. Е. На порозі маніфесту нової моралі та права (штучний інтелект, цифрова людина та глобальний перерозподіл). *Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному суспільстві: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 22 травня 2020 р.* НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. С. 360-365.

Дмитро Поліщук,

магістрант кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЗАПРОВАДЖЕННЯ БЕЗУМОВНОГО БАЗОВОГО ДОХОДУ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

З початком стрімкого розвитку ІІІ, всеохоплюючої диджиталізації та масової роботизації виробництва, соціум намагається швидко трансформуватися, пристосуватися до нових реалій сьогодення. Пандемія (Covid-19), а на найголовніше повномасштабне неспровоковане вторгнення РФ в Україну ставлять нові виклики перед людством та ускладнюють адаптацію суспільства до якісно нових технологічних викликів. Відчуття соціальної несправедливості, непотрібності суспільству і, як наслідок, апатії і безсилля все гостріше відчувається у різних верствах українського соціуму. Хоча в умовах війни екзистенційного типу і щоденної загрози життю українців радикальні зміни в соціальному забезпеченні населення здаються доволі необґрунтованими, але вже зараз потрібно шукати нові шляхи для подолання цих складних соціогуманітарних проблем. Концепт безумовного базового доходу як механізм адаптації до діджиталізації, роботизації і автоматизації виробництва є важливим об'єктом для вивчення у сфері гуманітарних наук та в формуванні нової моделі сталого розвитку країни у післявоєнні роки.

Для української наукової парадигми дослідження механізмів безумовного базового доходу в якості механізму забезпечення соціальної справедливості та вирівнювання у рівні доходів різних людей є не тільки додатковою опцією з забезпечення політичної стабільності у повоєнний період є, а й надактуальним

питанням, адже економічні втрати і виклики для України, які спричинила російська агресія просто колосальні. При цьому «складно спрогнозувати скільки триватиме післявоєнна відбудова, враховуючи, що загальні втрати на сьогодні вже сягають понад 1 трлн доларів. Постає питання як підтримати людей в цей період, оскільки практично кожен другий втратив роботу» [3, с.23].

Також необхідно зазначити, що ШІ, диджиталізація і роботизація виробництва почали стрімко набирати колосальних обертів ще у допандемійний період, і в майбутньому вони прогнозовано будуть лише зростати. І безпосереднім і прямим наслідком цих процесів є загроза зростання масового безробіття в Україні. При цьому зауважимо, що фінансування соціальної сфери навіть у розвинутих демократичних країнах світу залишається дуже складним питанням у сучасній економіці. Необхідність забезпечення достатньо високого рівня життя за обмежених ресурсів ставить перед урядами різних країн складне завдання забезпечити мінімально необхідний рівень доходів усім незахищеним верствам. До того ж слід враховувати, що у будь-якому суспільстві є багато бажаючих у різних формах скористатися можливостями соціальної системи.

Утім спроби підвищення контролю за використанням ресурсів, і правомірністю доступу осіб до соціальної сфери лише підвищують адміністративні видатки держави, не розв'язуючи глобальних проблем. Зокрема, зростаюча нерівність доходів навіть у розвинутих країнах свідчить, що існуючі правила перерозподілу матеріальних ресурсів не можуть зупинити розшарування населення, яке призводить до соціальних вибухів і заворушень, терористичних актів та військових конфліктів.

Одним з механізмів нівеляції означених загроз є можливість введення безумного базового доходу, який би замінив всі існуючі соціальні пільги, соціальні пенсії, мінімальний рівень заробітної плати. Оскільки такі виплати можуть отримувати всі громадяни країни, то зникає необхідність контролю за доступом до таких витрат та їх регуляція, що суттєво підвищує ефективність їх використання. Не менш важливим аспектом є й те, що такі виплати дійсно втілюють принципи соціально зорієнтованого суспільства, адже при цьому суттєво вирівнюються доходи найбідніших верств. Але це у жодний спосіб не обмежує бажання і можливості індивідів до отримання додаткових доходів, що мотивує працювати людей у тих сферах виробництва або послуг, що надають людині максимальне задоволення від роботи [1, с.33-34].

Як слушно зауважує українська дослідниця Н. Ковтун в Україні вже склалися «деякі умови для впровадження безумовного базового доходу: значна кількість пенсіонерів і людей з обмеженими можливостями, порівняно з працюючими; реальна відсутність середнього класу і належність лівової частки

населення української держави до категорії бідних; концентрація суспільного багатства в руках невеликої кількості олігархічних сімей і, як наслідок, величезний запит на дотримання соціальної справедливості в українському суспільстві» [2, с. 85]. Утім слід враховувати, що впровадження безумовного базового доходу має супроводжуватись ефективною цілеспрямованою політикою, зокрема протекціоністською, українського уряду, насамперед в галузі розвитку виробництв з високим рівнем доданої вартості.

Спираючись на досвід експериментів запровадження безумовного базового доходу у різних країнах та регіонах світу (Намібії, ОАЕ, Саудівській Аравії, Алясці, Онтаріо та ін.), провідні наукові інституції нашої країни за підтримки держави, а також ІТ-спеціалістів можуть розробити власну концепцію безумовного базового доходу, яка буде відповідати потребам як українського суспільства, так і держави. Інтеграція безумовного базового доходу як нової економічної моделі в Україні можлива, але лише за умови досягнення стабільного миру.

Отже, складна соціогуманітарна проблема, яка виникла в нашій країні внаслідок військової агресії РФ та прискореної роботизації, автоматизації та діджиталізації виробництва і сфери послуг, потребує комплексного, системного та цільового розв'язання. Розробка і удосконалення вже існуючих практик безумовного базового доходу може розглядатись як майбутня соціальна модель нового більш досконалого українського суспільства, яке буде орієнтоване на соціальну справедливість та фінансову стабільність більшості громадян.

Література

1. Калюжна Ю. І. Безумовний базовий дохід як парадигма радикальної політики соціальної справедливості та економічної свободи. *Сучасне суспільство: зб. наук. пр.* 2022, Вип. 1 (24). С. 19-39.
2. Ковтун Н. М., Шкіль Л. Л., Венцель Н. В. Безумовний базовий дохід як фактор нівеляції соціальних ризиків в умовах модернізаційних викликів Industry 4.0. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2021. Випуск № 1 (89). С. 76 – 87.
3. Ставицький А. Застосування концепції безумовного базового доходу в економіці України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2016. Вип. 1(178). С. 29-35.

КРУГЛИЙ СТІЛ: РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР У НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

Вікторія Бокоч,

доктор політичних наук, професор,
Ужгородський національний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН ТА ВИКЛИКИ ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року стало не лише фактором військової загрози, а й каталізатором глибоких змін у сфері державно-конфесійних відносин. Релігійний простір України, з огляду на історичну тісну взаємодію з церковними структурами Російської Федерації, опинився в центрі боротьби за національну ідентичність, духовну суверенність та конституційний лад. У цьому контексті особливого значення набуває дослідження трансформацій у взаємодії держави та релігійних організацій в умовах гібридної війни, а також виявлення форм і засобів духовного спротиву агресору.

Однією з ключових подій у релігійній сфері України стало об'єднання православних церков Київської традиції та надання Православній Церкві України (ПЦУ) Томосу про автокефалію Вселенським патріархом Варфоломієм I. Це рішення започаткувало процес формування незалежної інституційної моделі українського православ'я, що стало відповіддю на багаторічну релігійну та ідеологічну експансію Московського патріархату.

Однак спроби інтеграції автокефального православ'я супроводжувалися опором з боку Української православної церкви (УПЦ), яка, попри заяви про незалежність, фактично зберігає канонічний і адміністративний зв'язок з Російською православною церквою (РПЦ). Крім того, трансформаційні процеси супроводжувалися саботажем з боку окремих посадовців на різних рівнях влади, що свідчить про політичну вмотивованість спротиву релігійній деколонізації.

З метою протидії деструктивному впливу релігійних організацій, афілійованих із державою-агресором, Верховна Рада України 20 серпня 2024

року ухвалила Закон «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» [1]. Основною метою цього нормативного акта є забезпечення національної безпеки, захист прав і свобод громадян, а також нейтралізація впливу іноземних релігійних структур, що функціонують в інтересах держави-агресора.

Закон передбачає заборону діяльності релігійних організацій, які мають організаційно-канонічний зв'язок з релігійними центрами, розташованими на території держави, визнаної агресором. Згідно з його положеннями, органи державної влади уповноважені проводити моніторинг і правову експертизу діяльності таких організацій, а в разі виявлення порушень – ініціювати судовий процес щодо їхньої ліквідації. Закон не містить прямої заборони УПЦ, однак створює передумови для юридичного припинення її діяльності в разі підтвердження зв'язку з РПЦ.

Попри декларативне забезпечення релігійної свободи, закон викликав занепокоєння в міжнародному середовищі, що обумовлює потребу в додатковому публічному роз'ясненні його механізмів імплементації, аби уникнути маніпуляцій з боку інформаційної пропаганди Російської Федерації.

Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) за період свого функціонування набула статусу вагомego суб'єкта громадянського суспільства, який активно впливає на формування релігійної політики в державі. Із початком повномасштабної фази війни Рада послідовно підтримує зусилля української держави у сфері протидії агресору, закликаючи до єдності, законопослуху та морального спротиву окупаційній політиці.

Вже 6 квітня 2022 року ВРЦіРО одностайно ухвалила заяву, в якій засудила воєнні злочини російської армії, зокрема масові вбивства цивільного населення у Київській області [2]. У цьому ж контексті обговорювалися законодавчі ініціативи щодо обмеження діяльності УПЦ. Окремі представники Ради наголосили, що ідеологічна діяльність РПЦ є не менш небезпечною за збройну агресію, оскільки сприяє легітимації насильства та формуванню колабораціоністських настроїв.

У відповідь Рада ініціювала звернення до керівництва Верховної Ради з пропозицією провести широке публічне обговорення відповідних законопроектів за участю представників профільних комітетів, релігійних спільнот і громадськості з метою пошуку збалансованого рішення між забезпеченням національної безпеки та дотриманням прав на свободу совісті.

16 серпня 2024 року ВРЦіРО провела зустріч з Президентом України Володимиром Зеленським, в ході якої було наголошено на необхідності комплексного підходу до захисту духовної безпеки держави. У підсумковій заяві Рада засудила діяльність РПЦ як структури, що прямо чи опосередковано

бере участь у воєнних злочинах проти українського народу. Окрему увагу приділено питанню знищення релігійної інфраструктури: унаслідок збройної агресії було вбито десятки духовних осіб та зруйновано сотні культових споруд [3].

У заяві також підкреслено, що головною загрозою для свободи віросповідання є не законодавчі ініціативи української влади, а російська агресія, що супроводжується спробами духовної колонізації та знищення ідентичності українського народу.

Сучасна релігійна політика України демонструє прагнення до духовної, конфесійної та національної деколонізації в умовах зовнішньої загрози. Законодавчі ініціативи держави, спрямовані на захист національної безпеки в релігійній сфері, є відповіддю на багаторічну політику впливу з боку Російської Федерації. Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій виступає ключовим партнером держави у розбудові релігійної толерантності, запобіганні міжконфесійним конфліктам і забезпеченні духовної єдності українського суспільства.

Наявні виклики зумовлюють потребу в продовженні відкритого суспільного діалогу, наукового осмислення ролі релігії в умовах гібридної війни та подальшого вдосконалення механізмів забезпечення релігійної свободи в контексті національної безпеки.

Література

1. Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text>

2. Рада Церков закликає визнати факт геноциду Українського народу російською армією. *Всеукраїнська Рада Церков і Релігійних Організацій*. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/events/uccro-calls-for-recognition-of-the-fact-of-genocide-of-ukrainian-people-by-russian-army>

3. Заява членів Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. *Всеукраїнська Рада Церков і Релігійних Організацій*. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/news/statement-by-members-of-the-ukrainian-council-of-churches-and-religious-organizations>.

РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПРОТИДІЯ

Релігійний консенсус є невід'ємним компонентом системи національної безпеки держави. Аналіз сучасних збройних конфліктів демонструє, що релігійний чинник нерідко інструменталізується з метою ескалації насильства та розпалювання ворожнечі. Через проповіді, релігійну літературу, освітні заклади та медійні ресурси певні релігійні доктрини та переконання, особливо в умовах зовнішньої агресії та гібридної війни, можуть слугувати підґрунтям для виникнення міжконфесійних суперечок, потенційної схильності окремих груп вірян до співпраці з антидержавними силами, а також підвищеної чутливості до ворожих ідеологічних наративів. Це, своєю чергою, створює суттєві ризики для інформаційної безпеки держави, ускладнюючи її ефективну протидію деструктивній пропаганді. З цих позицій необхідно привернути увагу до визначення потенційних загроз національній безпеці України, що можуть походити від діяльності Української православної церкви (московського патріархату) (УПЦ (мп)). Ця релігійна організація, з огляду на її історичні та канонічні зв'язки з російською православною церквою (рпц), яка відкрито підтримує агресивну політику російської федерації, розглядається як потенційне джерело ризиків. Діяльність УПЦ (мп) стала предметом суспільної дискусії з метою прийняття законодавчих актів, спрямованих на обмеження впливу релігійних організацій, пов'язаних з державою та церквою агресора.

Збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася з анексії Криму та сепаратистського руху на Сході країни, кардинально змінила конфесійний ландшафт. Безперечно, у процесі порозуміння між двох конфесій українського православ'я важливим кроком стало підписання Томосу у 2019 році. Подія слугує відображенням національної ідентичності та актом національного самовизначення вірян. Але процес консолідації православ'я в єдину Помісну церкву – Православну церкву України (ПЦУ) затягнувся або зовсім залишився осторонь.

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну близько 700 парафій УПЦ (мп) змінили свою юрисдикцію на ПЦУ. Це доповнило загальну кількість релігійних громад, які приєдналися до ПЦУ з моменту її створення на Об'єднавчому соборі, до майже 1500. За даними Державної служби України з

етнополітики та свободи совісті, динаміка переходів релігійних громад з УПЦ (мп) до ПЦУ протягом 2022-2024 років демонструє наступну тенденцію: у 2022 році цей показник становив 496 громад, у 2023 – 471, а у 2024 році – 232 громади [1]. Зменшення кількості переходів у 2024 році може бути зумовлена тим, що посилюється тиск рпц на УПЦ (мп), в наслідок чого активізуються інформаційні кампанії, спрямовані на дискредитацію ПЦУ. Історично, цей процес відбувається на постійній основі та супроводжується інформаційними атаками, як зі сторони УПЦ (мп) так зі сторони рпц. У контексті національної безпеки, релігійне питання тісно переплітається з питаннями національної ідентичності та культурної приналежності. Використання релігії як маркера “свій-чужий” є потужним інструментом мобілізації та маніпуляції, особливо в умовах зовнішньої агресії, де ворог намагається підірвати внутрішню єдність суспільства.

Релігія в Україні перетворилась в постійний конфліктний простір, що загрожує єдності українського суспільства. Інформаційна диверсія УПЦ (мп) проти ПЦУ базується на одних і тих самих принципах: не визнання автокефалії ПЦУ, називаючи її «неканонічною», стверджуючи, що вона створена політичними методами; поширенням «розкольніцької» тези, яка знайшла свій початок наприкінці ХХ ст.; тиском на прихожан церкви, перешкоджаючи переходам до ПЦУ; маніпулюванням історичними подіями та нав'язуванням ворожої ідеології такої як «руській мір».

Ключовим питанням є лояльність інституції та її представників до України, як держави. Наявність формальних і неформальних зв'язків з релігійним центром у москві, особливо коли цей центр відкрито підтримує війну проти України, викликає обґрунтовані сумніви щодо кліриків УПЦ (мп) та їх готовності діяти в інтересах національної безпеки України. Культ страждання, «гоніння на віру» використовується УПЦ (мп), як основа інформаційної пропаганди. Духовенству УПЦ (мп) необхідно усвідомити, що використання провокаційних висловів «руській мір», «церковний розкол», «братовбивство», «єдіное, канонічне православ'є» та інших екстремістських висловів сприяють розпалюванню релігійної ворожнечі, виправдовують агресію рф та є елементом інформаційної війни, що ведеться росією проти України.

Для успішної протидії деструктивного впливу УПЦ (мп) на релігійний простір України та сприяння консолідації українського православ'я в єдину Помісну церкву, *постає нагальна потреба у розробці та впровадженні комплексної системи інформаційно-протидійної підтримки.* В умовах актуалізації релігійних загроз національній безпеці, вбачається доцільним об'єднання зусиль українських науковців, релігійних спільнот патріотичної орієнтації та представників профільних підрозділів силових структур для

спільного вирішення складних питань протидії з релігійно мотивованими екстремістськими проявами, що становлять загрозу суверенітету та територіальній цілісності держави. З метою ефективної протидії зазначеним викликам, необхідно активізувати стратегічно спрямовану інформаційно-просвітницьку роботу серед вірян УПЦ (мп) щодо об'єктивного розуміння суспільно-політичної ситуації в країні та деструктивної ролі рпц та її сателіту в контексті військової агресії. Паралельно, важливим є посилення контролю за діяльністю духовенства УПЦ (мп), яке вдається до поширення проросійських наративів, що підривають національну єдність. На законодавчому рівні необхідно прискорити процес консолідації українського православ'я в єдину Помісну українську церкву.

Однак, реалізація зазначених заходів є надто складною та повинна здійснюватися з дотриманням принципів поваги до свободи віросповідання та недопущення дискримінації за релігійною ознакою. Інформаційно-просвітницька робота серед вірян має бути об'єктивною, базуватися на вірогідних фактах та не містити неправдивих елементів. Контроль за діяльністю духовенства повинен здійснюватися з дотриманням прав людини та припущення непричетності. Законодавчі ініціативи, спрямовані на консолідацію, мають враховувати думку всіх зацікавлених сторін та не порушувати принципів релігійних організацій. Важливо уникати узагальнень та стигматизації всіх вірян УПЦ (мп), адже відповідальність за деструктивні дії несуть окремі особи, а не вся релігійна спільнота.

Таким чином, у контексті дослідження питань національної безпеки в Україні, особлива увага приділяється викликам, пов'язаним з діяльністю УПЦ (мп). Аналіз дослідження доводить, що процес консолідації гальмує інформаційна війна, спричинена міжконфесійними конфліктами. Релігійна складова може бути використана для дестабілізації суспільно-політичного, культурно-просторового, релігійно-політичного та безпекового простору, особливо в умовах озброєного конфлікту. Система безпеки й оборони України виявляє недостатню готовність до адекватної відповіді на нові загрози, зумовлені гібридною війною. З метою нейтралізації потенційних загроз та сприяння консолідації українського суспільства необхідні комплексні заходи, спрямовані на протидію деструктивній пропаганді, посилення контролю за поширенням ворожих ідей та об'єднання зусиль представників наукових, релігійних та силових спільнот зацікавлених у підтримці процесів об'єднання православних вірян в Україні. Важливо, щоб ці заходи реалізовувалися з дотриманням принципів свободи віросповідання, об'єктивності та неупередженості та прав людини.

Література

1. Релігійно-інформаційна служба України. Небагато, але були: динаміка переходів громад з УПЦ МП до ПЦУ у 2024 році - РІСУ. Релігійно-інформаційна служба України. URL: https://risu.ua/nebagato-ale-buli-dinamika-perehodiv-gromad-z-upc-mp-do-pcu-u-2024-roci_n153891 (дата звернення: 23.04.2025).

Науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор Каляєв А.О.

Олена Максимчук,
старший викладач,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

РЕЛІГІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Релігійна ідентичність є однією з фундаментальних складових культурного й національного самовизначення. В умовах війни, що триває в Україні з 2014 року, особливо після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році, українці активно переосмислюють свою релігійну приналежність, рівень довіри до релігійних інституцій та духовну самоідентичність. Упродовж історії Російська імперія, а згодом і Радянський Союз, використовували релігію як засіб підпорядкування народів. Російська православна церква (через УПЦ МП) тривалий час займала домінантне становище в Україні, пропагуючи не лише віру, а й ідею «єдиного духовного простору» з Росією. Проте нині українці дедалі частіше сприймають свою віру як особистий та національно свідомий вибір, а не як частину імперської ідеології.

Традиційно релігійна ідентичність визначається через належність до певної релігійної конфесії або церковної громади. У ситуації гібридної війни та ідеологічного тиску «руського міра» в Україні виникла потреба у створенні незалежної національної церкви, вільної від впливу РПЦ. У цьому контексті було засновано Православну церкву України. Водночас релігійна ідентичність не зводиться лише до конфесійної належності – вона охоплює ширший спектр духовних ідентифікаційних процесів. Повномасштабна війна стала поштовхом до глибокої трансформації суспільної свідомості українців, що включає переосмислення особистої та колективної ідентичності й духовних орієнтирів.

Протягом дев'яти років збройного протистояння ця тема активно вивчається вітчизняними науковцями з позицій релігієзнавства, соціології, філософії, політології та історії. Сучасні дослідження демонструють, що релігійна ідентичність є не сталою, а динамічною категорією, яка змінюється під впливом історичних і суспільних викликів як на рівні окремої особистості, так і в масштабі спільнот. Це зумовлює потребу в глибшому аналізі процесів її трансформації в Україні, зокрема її сутності, конфесійних виявів і значення в сучасному соціальному середовищі.

Одним із перших комплексних досліджень релігійного середовища в Україні на початку гібридного конфлікту стала збірка «Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка», упорядкована релігієзнавцями Людмилою Филипович і Оксаною Горкушею [2, с. 42]. У цій праці висвітлено позиції релігійних організацій України та їхніх духовних лідерів щодо протестного руху під час Євромайдану, а також реакцію на насильницькі спроби придушення народного спротиву в період Революції гідності. Авторки дійшли висновку, що події Майдану виступили своєрідним каталізатором, який активізував і укріпив різні форми ідентичностей, сприяючи водночас становленню громадянського суспільства в умовах масштабних соціально-політичних трансформацій [1, с. 245].

Серед дослідників, що здійснюють глибокий аналіз означеної тематики, варто виокремити Анатолія Бабинського, Ігоря Козловського, Олександра Антонюка, Юрія Чорноморця та Тетяну Зінченко, які розглядають соціологічні та богословські аспекти релігійної динаміки в Україні. Важливу роль у вивченні церковно-релігійної ситуації відіграє Центр Разумкова, який здійснює систематичний моніторинг тенденцій розвитку релігійності в українському суспільстві. Зокрема, фокус досліджень спрямовано на рівень довіри до Церкви як соціального інституту, ставлення громадськості до ролі релігії у суспільному житті, а також на міжконфесійні й державно-церковні відносини.

Останнє загальнонаціональне соціологічне дослідження було проведено соціологічною службою Центру Разумкова у жовтні 2024 року за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. Опитування охопило доросле населення територій, підконтрольних українській державі.

Суттєві трансформації спостерігаються у сфері конфесійного самовизначення православних громадян. Ці зміни обумовлені як реорганізацією структурної конфігурації православ'я в Україні, так і впливом повномасштабної збройної агресії Російської Федерації на суспільну свідомість. До 2018 року в Україні функціонували три основні православні юрисдикції: Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), Українська православна церква в юрисдикції Московського патріархату (УПЦ (МП)) та Українська православна

церква Київського патріархату (УПЦ-КП). У період 2010–2018 рр. простежувалася тенденція до зменшення кількості вірних УПЦ (МП) – з 24% у 2010 році до 12% у 2018 році, тоді як кількість прихильників УПЦ-КП зросла з 15% до 29% відповідно [6].

У грудні 2018 року відбулося об'єднання УПЦ-КП і УАПЦ у єдину помісну Православну церкву України (ПЦУ), яка у січні 2019 року отримала Томос про автокефалію від Вселенського патріархату. Водночас у 2020 році кількість вірян, що ототожнювали себе з ПЦУ, становила 20%, що є меншим показником порівняно з часткою вірян УПЦ-КП у 2018 році. Така динаміка свідчить про певну невизначеність серед вірян, спричинену заявами Патріарха Філарета щодо відкликання підпису під рішенням про створення ПЦУ та проголошення ним відновлення УПЦ-КП [6].

Упродовж останніх років спостерігається помітна трансформація в структурі конфесійної самоідентифікації православного населення України. Зміни у самовизначенні вірян зумовлені як трансформацією організаційної конфігурації православ'я в Україні, так і глибоким впливом повномасштабної військової агресії Російської Федерації на суспільну свідомість. До 2018 року в країні функціонували три основні православні юрисдикції – Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), Українська православна церква в юрисдикції Московського патріархату (УПЦ (МП)) та Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ-КП). Протягом 2010–2018 років спостерігалася поступове зменшення чисельності прихильників УПЦ (МП) (з 24% до 12%), тоді як частка вірян УПЦ-КП зростала з 15% до 29% [6].

У грудні 2018 року відбулося об'єднання УПЦ-КП та УАПЦ у єдину помісну Православну церкву України (ПЦУ), яка вже в січні 2019 року отримала Томос про автокефалію від Вселенського Патріархату. Проте у 2020 році частка вірян, які ототожнювали себе з ПЦУ, становила 20% – менше, ніж частка прихильників УПЦ-КП у 2018 році, що може свідчити про дезорієнтацію серед вірян, спричинену заявами патріарха Філарета про відкликання свого підпису з рішення про створення ПЦУ та відновлення діяльності УПЦ-КП [6].

Паралельно спостерігалася зростання частки осіб, які ідентифікували себе як «просто православні» – з 23% у 2018 році до 27% у 2020 році; ще 1% опитаних не змогли визначити свою належність до жодної з православних конфесій. Починаючи з 2021 року, зафіксовано тенденцію до зростання ідентифікації з ПЦУ: 24% у 2021 році, 36% у 2022 році, 42% у 2023 році. Водночас у 2024 році частка прихильників ПЦУ знизилася до 35%, що відповідає рівню 2022 року, але нижче показника 2023 року. Це зниження корелює із загальним скороченням кількості православних в Україні – з 61% у 2023 році до 55% у 2024 році.

Суттєвим є також зменшення частки вірян УПЦ (МП): з 13% у 2021 році до 5,5% у 2024 році. Крім того, простежується стабільне зменшення частки осіб, які ідентифікують себе як «просто православні»: з 27% у 2020 році до 22% у 2021, 19% у 2022 та 14% у 2024 році [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що релігійна ідентичність є одним із різновидів формування особистісної ідентичності. Вона виявляється у процесі самоототожнення індивіда з певною релігійною спільнотою, її традиціями, світоглядними орієнтирами та системою цінностей. Як соціокультурне явище, релігійна ідентичність має багатофункціональний характер і виконує низку важливих ролей у суспільстві, зокрема сприяє збереженню історичних форм релігійного життя, а також стимулює появу нових його моделей. Цей феномен є визначальним у процесі саморефлексії особистості, формування її уявлень про власне місце в соціумі та впливає на сприйняття суспільних процесів загалом. Водночас релігійна ідентичність не є сталою, а являє собою динамічний процес, що зазнає змін під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, особливо в контексті соціальних або особистісних криз.

Література

1. Воропаєва Т. Трансформації колективної ідентичності громадян України: інтегративний аналіз. *Молодий вчений*, Київ, 2020, 12 (88), С. 244–250.
2. Горкуша О. Світоглядна функція релігії та церковна ідентичність: виклики в сучасних координатах української дійсності. *Українське релігієзнавство*. Київ, 2024, С. 31–47.
3. Міщенко І. М. Трансформація релігійної ідентичності українців у контексті суспільних змін. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. Київ, 2018. №4. С. 52–61.
4. Турчин Я. Б. Православна ідентичність українців: між традицією та національною ідеєю. *Українське релігієзнавство*. Київ, 2021. №98. С. 17–25.
5. Шимко О. Проблеми релігійної ідентичності в сучасній культурній традиції України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Культурологія», 2020, С. 8–13.
6. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024 (Інформаційні матеріали) URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf> (дата звернення: 03.05.2025).

Артемій Дорош,
аспірант кафедри релігієзнавства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ НА ФОРМУВАННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

Історично Україна формувалась як багатонаціональна та поліконфесійна країна. З моменту проголошення незалежності у 1991 р. постійно існувало кілька паралельних юрисдикцій православ'я, яке було і залишається домінуючою конфесією на українській релігійній мапі. Протистояння, а інколи і відкрита агресія православних різних гілок є вагомим конфліктогенним фактором у суспільстві. Проте об'єднана православна церква в Україні могла б стати однією із найбільших та найвпливовіших Помісних церков світу. Тому, формування Єдиної і незалежної православної церкви – стратегічне завдання, яке в різною гостротою піднімалося кожним із Президентів, а також різними політичними партіями та силами. Крім того – це питання національної безпеки, проблеми самоідентифікації наших співгромадян та стратегічне завдання збереження миру і національної пропаганди.

Війна Росії проти України активізувала церковні рухи. Можна стверджувати, що вона стала каталізатором приналежності до не/української традиції і бачення нашого майбуття. Православ'я, як і більшість інших релігійних організацій, відкрито чи приховано, але поділилось на проукраїнське та проросійське. Якщо Православна церква України, яка утворилась внаслідок об'єднання УПЦ КП та УАПЦ наприкінці 2018 р., співвідносить себе з Україною та претендує на роль державної церкви, УПЦ МП інколи навіть відкрито поєднує своє майбутнє із Росією, та часто виправдовує агресію та кровопролиття.

Початок гібридної війни та анексія Криму ще у 2014 р. посприяли активізації діяльності державної влади в контексті формування незалежної від зовнішніх центрів, і передовсім Москви, церкви. Внаслідок активних суспільно-політичних процесів в Україні, а також завдяки спільним зусиллям української влади – зокрема Президента Петра Порошенка, Верховної Ради, представників духовенства та Вселенського патріарха Варфоломія – було створено Православну церкву України й отримано Томос про її автокефалію. Ця подія мала не лише духовне, а й вагомое політичне значення: вона сприяла укріпленню української державності, об'єднанню суспільства та зміцненню міжнародного авторитету України. Водночас Росія намагалася утримати автокефальне

питання в підвішеному стані, використовуючи його як інструмент дестабілізації релігійно-політичної ситуації в Україні [3, р. 85].

Внаслідок значних трансформаційних процесів останніх років у православному світі, українське церковне питання значною мірою зрушило з «мертвої точки». Світова криза православ'я, яка дійшла свого апогею після зриву Критського Собору у 2016 р., спричинила глобальне протистояння Вселенського та Московського патріархатів. Поступово «грецький» та «слов'янський» церковні табори Помісних церков.

У контексті світових перипетій і відсутності чіткого механізму проголошення нової автокефальної церкви, в Україні саме державні інститути та їх активна міжнародна політика, відіграли ключову роль у процесі формування незалежної адміністративної одиниці. Зокрема, ініціативи Президента, Верховної Ради та інших державних структур були спрямовані на юридичне, дипломатичне й політичне забезпечення автокефалії. У 2018 р. держава активно підтримала звернення до Вселенського патріарха Варфоломія з проханням надати Томос про автокефалію новоутвореній (реорганізованій) Православній церкві України. Така підтримка не лише легітимізувала релігійні прагнення значної частини українського суспільства, а й зробила процес прозорим та загальновизнаним на міжнародному рівні. Хоча, до повного та остаточного об'єднання розділених гілок православ'я це так і не призвело. УПЦ і надалі перебуває у єдності з Московським патріархатом, а Закон про заборону її діяльності наразі абсолютно не дієвий.

Повертаючись до стратегічних завдань формування та подальшого визнання Української церкви відзначимо, що окрім офіційних звернень та заяв, державні органи здійснювали координацію між релігійними лідерами, громадськістю та міжнародними партнерами. Важливим фактором стало забезпечення конституційного принципу свободи віросповідання: держава не створювала церкву як інституцію, а сприяла її визнанню та легітимації. Дійсно, держава не має повноважень утворити нову церковну одиницю, однак досвід європейських країн, наприкладі Балканів, Польщі, свідчить про активну підтримку Урядами процесу церковного унезалежнення. Завдяки підтримці з боку державних органів ПЦУ змогла оформити свою структуру, зареєструвати громади, отримати необхідні юридичні права та майно, що перебувало у власності попередніх конфесій [2, с. 25].

Участь держави в цих процесах мала також стратегічне значення: формування незалежної церкви стало символом духовного суверенітету України. Відділення від Московського патріархату розглядалося не лише як релігійна, але й як національно-політична потреба, що відповідала курсу на європейську інтеграцію та зміцнення ідентичності. Таким чином, держава

виконала роль гаранта та партнера у важливому для суспільства історичному процесі. Безперечно, війна лише активізувала давнє прагнення українців укріпити державну незалежність і незалежністю духовною. Православ'я в Україні має власні глибокі корені, тому однозначно заслуговує на окремішність та міжнародне визнання [1, с. 198].

Підсумовуючи зазначимо, що формування незалежної Української церкви стало кроком до історичної справедливості та вирішення важливих внутрішньоцерковних і геополітичних викликів. Це вплинуло на зменшення домінування Російської православної церкви, яка втратила значну частину парафій і вірян, що унеможливило подальше просування ідей «Москви – Третього Риму» й концепції «Русского мира». Водночас з'явився шанс подолати внутрішні конфлікти українського православ'я, а оскільки Україна є однією з найбільших православних країн, то гармонізація церковного життя тут позитивно вплине і на світове православ'я. Крім того, відкрились нові перспективи для духовного та інтелектуального діалогу між ПЦУ та іншими Помісними церквами.

Державні органи та інститути відіграли ключову роль у процесі об'єднання розділених релігійних організацій та забезпечили важливий інструментарій для подальшого функціонування новоутвореної церкви. Сьогодні без перебільшення можна прогнозувати, що Православна церква України може поступово набути статусу державної. Сьогодні вона активно підтримується чиновниками, та позиціонується як провідна духовна організація українського народу. Без державного втручання церква самотужки не змогла вирішити низку стратегічних завдань, і спромоглась налагодити мирний та конструктивний діалог між православними церквами.

Література

1. Кобетяк А. Політичні детермінанти конституювання Помісної православної церкви. Дис. на здобуття наук. ступеня доктора політичних наук. Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2023. 465 с.
2. Саган О. Уся правда про українське церковне питання. Київ, 2021. 48 с.
3. Kuzio T. Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War: Autocracy-Orthodoxy-Nationality. Routledge, 2022. 225 p.

Тарас Кобетяк,
аспірант кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЄДИНА ПОМІСНА ЦЕРКВА ЯК ГАРАНТ ДУХОВНОЇ ЄДНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Незважаючи на загальні тенденції секуляризації, релігія залишається невід'ємною складовою національної культури та ідентичності, визначаючи духовні орієнтири та соціальні норми. Як потужний соціальний інститут, вона не тільки визначає світогляд, але й є основою для створення колективної свідомості, котра забезпечує національну єдність і стабільність в умовах динамічного соціокультурного середовища. Релігія формує спільні ідеали та є важливим фактором для збереження культурної ідентичності нації.

Релігійні організації, володіючи значними ресурсами, можуть суттєво впливати на соціально-економічний розвиток та політичні процеси, включаючи формування політики та законодавства. Потужна та автономна церква здатна відігравати важливу роль у розвитку країни, сприяючи соціальній згуртованості [3, с. 114]. Яскравим прикладом цього є Велика Британія, де офіційна релігія виступає важливим об'єднавчим фактором, зміцнюючи національну ідентичність. Однак релігійні відмінності можуть стати джерелом напруги, що негативно впливають на національну безпеку. Це простежується в ряді країн Азії, де суперечності між релігіями або релігійними течіями призводять до міждержавних та внутрішньогромадських конфліктів [1, с. 234-245].

Особливо роль релігія відіграє під час глобальних викликів, що яскраво проявляється в умовах гібридної війни, де питання церкви та релігійної належності виступають важливими інструментами впливу. Наразі ми можемо спостерігати, як Росія використовує релігійні структури для реалізації політичних та імперських амбіцій. Питання захисту УПЦ (МП) неодноразово піднімалося представниками російського. Російська православна церква, на догоду Кремлю та на вимогу російських імперіалістичних шовіністів, оголосила «священну війну» проти України, ставлячи завданням не лише знищення української державності, а й духовної незалежності народу [5, с. 76].

Цей підхід Росії спричинив релігійний конфлікт всередині України, адже УПЦ (МП) стала об'єктом зовнішнього впливу, що негативно позначилось на національній єдності та стабільності. Водночас, конфлікт між УПЦ (МП) та іншими релігійними громадами підкреслює, як релігія може ставати інструментом політичної боротьби, посилюючи розбіжності серед населення та загрожуючи національній безпеці. Релігійні наративи Росії, які спекулюють на

темі «духовної єдності» та «захисту віри», використовуються для дестабілізації ситуації в Україні.

В таких умовах роль Єдиної Помісної Православної церкви стає надзвичайно важливою для духовної та національної єдності країни. Цей інститут міг би сприяти консолідації різних релігійних громад та збереженню національної ідентичності, особливо в умовах зовнішніх загроз. Незалежна та єдина церква виступила б символом національної згуртованості, котрий зміцнюватиме соціальні зв'язки між громадянами, забезпечуватиме духовну стійкість нації та підтримуватиме національну безпеку.

6 січня 2019 року Україна отримала томос про автокефалію Православної церкви України, що стало не лише актом духовної незалежності, а й важливим політичним кроком у напрямі консолідації держави. Водночас процес формування Єдиної Помісної Церкви залишається тривалим і складним. Попри те, що 56% українців ідентифікують себе з ПЦУ (81% серед православних) і лише 6% відносять себе до прихожан УПЦ (МП) [4], інституційна мережа останньої залишається розвинутою. Хоча офіційна статистика наразі відсутня, аналізуючи дані заяв представників релігійних деномінацій та держаних органів, можна зробити висновок, що наразі як в ПЦУ, так і в УПЦ (МП) є близько 8 тисяч приходів. При цьому за період з 2018 року з УПЦ (МП) до ПЦУ загалом перейшло 1560 громад (близько 15%), а темпи переходів з кожним роком значно сповільнюються (у 2022 р. перейшло 496 громад, тоді як у 2022 р. – 218) [2]. Це свідчить про складність та поступовість трансформацій у релігійному середовищі, де формальна перевага ПЦУ за самоідентифікацією вірян ще не відображається в організаційній реальності.

Таким чином, створення сильної та справді незалежної Помісної православної церкви є надзвичайно важливим для духовного та політичного розвитку України. Однак на сьогоднішній день ми перебуваємо лише на початковому етапі цього процесу. Враховуючи складність трансформацій у релігійному середовищі, необхідно налагоджувати діалог між ПЦУ та УПЦ (МП), що повинно стати основою національної релігійної політики.

При цьому держава повинна бути не лише мовчазним спостерігачем, але й куратором та активним учасником цього процесу, оскільки мова не просто про певну самовизначеність громадян стосовно приналежності до тої чи іншої деномінації, але й про національну безпеку країни. Необхідно створити чіткі, справедливі правила, що забезпечать свободу віросповідання і водночас сприятимуть єдності суспільства. Лише завдяки поєднанню релігійної толерантності та державної відповідальності можна досягти реального порозуміння та зміцнення духовного фундаменту нації як основи національної безпеки України.

Література

1. Антонов В. Конституційно-правові засади національної безпеки: монографія. Київ, ТАЛКОМ. 2017. 576 с.
2. Лише 685 церков перейшли до ПЦУ після початку повномасштабного вторгнення. Мапа українських церков. Оpendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/russian-church-2024-4> (дата звернення: 14.04.2025).
3. Мельничук І., Гудь Б. Як об'єднати українське православ'я? *Вісник Прикарпатського університету*. Серія: Політологія. 2024. Вип. 18. С. 254–262.
4. Рівень релігійності, довіра до Церкви, конфесійний розподіл та міжцерковні відносини в українському суспільстві (жовтень 2024р.). Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-reliigijnosti-dovira-do-tserkvy-konfesiinyi-rozpodil-ta-mizhtserkovni-vidnosyny-v-ukrainskomu-suspilstvi-zhovten-2024r> (дата звернення: 14.04.2025).
5. Филипович Л., Горкуша О. Релігійна безпека як складова національної безпеки України: актуалізація проблеми в часи війни. *Релігійно-філософський дискурс гуманітарної безпеки в контексті трансформацій цифрової доби*. Том 6 № 2 (2024): С. 73–81.

Андрій Шевчук,

аспірант кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПОСТПРАВДА ЯК ЗАСІБ ПОЛІТИЧНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Постправда – це складне й суперечливе соціально-політичне явище, коли емоції та суб'єктивні переконання переважають над об'єктивними фактами у формуванні суспільної думки. Термін набув популярності після 2016 року, коли Оксфордський словник визнав його словом року [1]. У науковій літературі постправда розглядається як феномен, що підриває довіру до традиційних джерел інформації, створюючи сприятливе середовище для маніпулятивних наративів [2]. В умовах інформаційних воєн, зокрема в Україні, постправда стає інструментом політичної маніпуляції, що дозволяє агресору виправдовувати свої дії та впливати на суспільну свідомість.

Постправда характеризується пріоритетом емоційних апеляцій над фактами, що особливо помітно в цифрових медіа, де дезінформація поширюється швидко [2]. Дослідження І. Кузнецової та Т. Галкіної (2023) засвідчують, як російські медіа вдало використовують постправду для

легітимізації війни в Україні, змінюючи наративи від "Україна програє війну" до "Росія воює з Заходом" для захисту своєї ідентичності [3]. Аналогічно, В.Толз та С. Хатчінгс (2023) зазначають, що російська пропаганда застосовує дискурси колоніалізму, імперіалізму та уявного Заходу, щоб підтримати свої твердження про війну, формуючи «альтернативну правду» [4]. Їх дослідження засвідчують, що постправда є не лише інформаційною, а й стратегією формування ідентичності, яка експлуатує історичні та культурні наративи.

З 2014 року Україна перебуває в епіцентрі інформаційної війни з РФ, де постправда постає ключовим інструментом. Російська пропаганда систематично поширює дезінформацію, щоб виправдати агресію. Наприклад, під час тимчасової анексії Криму 2014 року Кремль заперечував присутність своїх військ на півострові, називаючи їх «зеленими чоловічками» [5]. У 2022 році РФ стверджувала, що масові вбивства в Бучі були «постановкою», що спростовувалося міжнародними розслідуваннями. Такі наративи спрямовані на послаблення довіри до фактів та міжнародної підтримки України.

На початковому етапі війни (2014 р.) постправдиві атаки частково досягали мети – у Криму та на Донбасі чимало громадян повірило в російські наративи. Однак, згодом українське суспільство виробило стійкість до російської дезінформації. Рівень довіри до кремлівських медіа серед українців зведений практично до мінімуму, натомість зростає попит на незалежні джерела. Показово, що вже на другий день повномасштабного вторгнення українська влада оперативно спростувала ключові фейки, як-от чутки про "втечу" керівництва, зірвавши спроби деморалізації населення.

Незважаючи на російську дезінформацію, українці залишаються стійкими у своїх переконаннях. Згідно з опитуванням Центру Разумкова у лютому-березні 2025 року, 74,2% українців вірять у перемогу над Росією, а більшість визначають українську перемогу, як відновлення кордонів 2014 року [6]. Звіт RAND Corporation зазначає, що Україна успішно протидіяла російській дезінформації на внутрішньому фронті за допомогою ініціатив уряду та громадянського суспільства [7]. Утім, довіра до українських медіа знизилася до 41,2% у 2025 році [6], що може частково бути пов'язаним із впливом дезінформації або іншими факторами, як-от якість медіа-джерел.

Водночас в РФ постправдиві наративи доволі ефективні через тотальний контроль влади над інформаційним простором. Згідно з даними різних опитувань не менше 77% росіян підтримують агресивну війну проти України [8], що свідчить про успіх кремлівської пропаганди.

Висновки. Постправда є потужним засобом політичної маніпуляції в сучасних інформаційних війнах, що виразно проявилось у російсько-українському протистоянні. Апелюючи до емоцій, агресор прагне виправдати

свої дії та підірвати віру в об'єктивну правду. Український досвід демонструє, що протидія постправді потребує комплексного підходу: підвищення медіаграмотності, створення центрів для викриття фейків, зміцнення незалежної журналістики та міжнародна співпраця. Незважаючи на виклики, громадяни України зберегли віру в перемогу та ефективно протистояла дезінформації на внутрішньому рівні. Проте деяке зниження довіри до українських медіа підкреслює необхідність подальших зусиль для забезпечення надійності і доступності джерел інформації. І лише консолідація зусиль українського суспільства, медіа й держави здатна обмежити вплив постправди на свідомість громадян України.

Література

1. Оксфордський словник оголосив головне слово 2016 року – «post-truth». 16 листоп. 2016. URL: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>
2. Harsin J. Regimes of Posttruth, Postpolitics, and Attention Economies. *Communication, Culture & Critique*. 2015. Vol. 8, No. 2. P. 327–333. URL: <https://doi.org/10.1111/cccr.12097>
3. Кузнєцова І., Галкіна Т. Аналіз медіа-дискурсу щодо війни в Україні 2022 року: випадок Росії. *Регіональна наука, політика та практика*. 2023. Т.15. № 2. С. 123–145. URL: <https://doi.org/10.1111/rsp3.12579>
4. Tolz V., Hutchings S. Truth with a Z: disinformation, war in Ukraine, and Russia's contradictory discourse of imperial identity. *Post-Soviet Affairs*. 2023. Vol. 39, No. 3. С. 1–20. URL: <https://doi.org/10.1080/1060586X.2023.2202581>
5. Путін вперше визнав, що «зелені чоловічки» – його військові. *Українська правда*. 17.04.2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022770/>
6. Razumkov Centre. Assessment of the situation in the country, trust in social institutions, politicians, officials and public figures, attitude to elections during the war, belief in victory (February-March 2025). 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/en/sociology/press-releases/assessment-of-the-situation-in-the-country-trust-in-social-institutions-politicians-officials-and-public-figures-attitude-to-elections-during-the-war-belief-in-victory-february-march-2025>
7. Helmus T., Holynska K. Ukrainian Resistance to Russian Disinformation: Lessons for Future Conflict. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2024. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA2771-1.html
8. Ostiller N. Poll: 77% of Russians support war in Ukraine. *The Kyiv Independent*. 07.02.2024. URL: <https://kyivindependent.com/poll-77-of-russians-support-war-in-ukraine/>

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА НАУКИ:
ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ**

Збірник матеріалів
X Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
(15 травня 2025 року, м. Житомир)

Відповідальний за випуск: доктор політичних наук, доцент
Андрій Кобетяк

Технічний редактор та комп'ютерна верстка:
лаборант кафедри філософії та політології
Софія Тишкевич

Надруковано з оригінал-макетів авторів

Друк та палітурні роботи ФОП О. О. Євенок
м. Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17А
Тел. 063 101 22 33, E-mail: printinzt@gmail.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції України
серія ДК № 3544 від 05.08.2009 р.

Підписано до друку 30.05.2025 р.
Формат 60х84/16. Ум. друк. арк.10.5. Папір офсетний.
Наклад 100. Зам. № 315.